

Budapest térképezettsége

Szakdolgozat

Földtudomány BSc

Térképész és Geoinformatikus szakirány

Készítette: Gyöngyösi Ádám

Témavezető: Faragó Imre tanszéki mérnök

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Földrajz- és Földtudományi Intézet

Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Budapest, 2010

Tartalomjegyzék

1. A szakdolgozat célja.....	3
2. Budapest.....	5
3. Budapest kerületei.....	7
4. A közterületnevek változása	14
5. Az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének Térképtárában található térképek.....	15
6. Az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában található térképek.....	29
7. Az ideális Budapest térkép.....	113
8. Bibliográfia, hivatkozások, térképek.....	117
9. Köszönetnyilvánítás.....	119

1. A szakdolgozat célja

Szakdolgozatom célja Budapest térképezettségnek bemutatása az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének Térképtárában és az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában található térképek alapján. Ennek oka, hogy más helyeken (pl. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Főváros Levéltára, Központi Statisztikai Hivatal, Magyar Nemzeti Múzeum) meglévő térképekre is kiterjedő munka során olyan nagy mennyiségű térkép és információ gyűlne össze, amellyel a szakdolgozat terjedelmében nem lenne lehetőségem érdemben foglalkozni. Gyűjtőmunkám csak Budapest teljes területét ábrázoló, nyomtatásban megjelent térképekre terjedt ki. A főváros teljes területét nem, csak bizonyos részeit ábrázoló térképek (pl. az egyes kerületek térképei, csak Budapest belterületéről készült térképek) is hasonló ok miatt nem képezik részét szakdolgozatomnak, amelyben kizárólag 1873-tól 1989-ig terjedő időszak térképeivel kívánok foglalkozni.

A célom: Budapestet ábrázoló térképekről egy statisztikai jellegű gyűjtemény készítése, a térképek elemzése, előnyeinek és hátrányainak bemutatása.

Kutatómunkámat nagy mértékben segítette Fabó Beáta – Holló Szilvia Andrea Budapest térképeinek katalógusa című műve, amely kiindulási alapként szolgált munkám elvégzéséhez.

A térképészet számára új feladatokat jelentett a főváros területének növekedése, közigazgatásának és közterületneveinek változása így ezekről külön fejezetben emlékeztem meg.

A vizsgált időszak három részre osztható a térképkészítés szempontjából:

- 1873-tól 1949-ig több magánvállalkozás, könyvkiadó és térképkiadó is készített térképeket. Említést érdemel név szerint a Honvéd Térképészeti Intézet.
- 1949-ben a térképkészítés állami monopólium lett. 1954-ben jött létre a Kartográfiai Vállalat, amely egészen 1989-ig kizárólagos joggal bírt a térképkészítés és kiadás terén.
- 1989 után kisvállalkozások, magáncégek is részt vettek a térképkészítésben és kiadásban. Ebben az időben várostérképek, városatlászok és tömegközlekedési térképek jelentek meg.

A térképek vizsgálata során a legfontosabb szempontok a következők voltak:

- A térképek méretaránya és megjelenésének éve
- A térképek tematikája
- Városhatár és kerülethatárok ábrázolása
- Kerületek egymástól való elkülönítésének egyszerűsége
- A térkép színvilága
- Jelmagyarázat tartalma, részletessége és használhatósága
- Névrajz megléte, részletessége és egyszerű olvashatósága
- Utcahálózat megléte és a különböző fontosságú közlekedési vonalak egymástól való elkülönítése
- Tömegközlekedési hálózat
- Kiemelt épületek ábrázolása
- A vízrajz – főleg a Duna - ábrázolása
- Domborzatrajz megléte és fajtája

A fent említettek nem minden térképen voltak megtalálhatók, így ezekben az esetekben nem volt lehetőségem teljes képet adni.

A térképekről készült leírásokhoz szervesen kapcsolódik az ideális Budapest térkép című fejezet, amely egy Budapest térképpel – általánosabban fogalmazva bármilyen várostérképpel - szemben támasztott elvárásaimat tartalmazza. Itt írtam le, hogy véleményem szerint milyen feltételeknek kell eleget tennie egy várostérképeknek, így ennek fényében értékelhető igazán az azt megelőző két fejezet tartalma.

2. Budapest [1]

Budapest Magyarország fővárosa, az ország politikai, művelődési, ipari, kereskedelmi és közlekedési központja, valamint nevezetes gyógyfürdőváros. A Duna két partján, az Alföld és a dombvidékek találkozásánál fekszik. Természetföldrajzi adottságainak köszönhetően a világ egyik legszebb fekvésű fővárosának tartják. 1873-ban jött létre, Óbuda, Buda és Pest egyesítésével. A 19. század végén és a 20. században vált világvárossá. A főváros területe 525 km². Pest megye öleli körül, amelynek 81 települése Budapest agglomerációjához tartozik. A főváros észak-déli irányban 25, kelet-nyugati irányban 29 km kiterjedésű. Legmélyebb pontja a Duna szintje, amely közepes vízállásnál 96 méterre, míg legmagasabb pontja, a János-hegy 529 méterrel van a tengerszint felett. Magyarország közlekedésében központi szerepet kap, mivel Budapestre futnak be a sugárirányú főutak és autópályák illetve a nemzetközi jelentőségű vasútvonalak. Területét az észak-déli irányú Duna két alapvetően eltérő részre osztja. A folyó jobb partján - a nyugati oldalon - a Budai-hegység helyezkedik el. A bal parton pedig, a város keleti oldalán a Pesti-síkság húzódik, amelyet északkeletről a Gödöllői-dombság lankái öveznek. Buda alapvetően lakó- és pihenőövezet, északi és déli részén gazdasági övezetekkel, míg Pest igazgatási, kereskedelmi és ipari központ. A Duna budapesti szakaszán három sziget található. Ezek közül a legnagyobb a Csepel-sziget, melynek csak északi csúcsa van a városhatáron belül; ezt követi a történelmi múltra visszatekintő Margit-sziget, ettől északra pedig az Óbudai-, más néven Hajógyári-sziget fekszik. A város északi határán túl kezdődik a Dunakanyarig felnyúló Szentendrei-sziget.

A Buda név pusztá személynév. A korai Árpád-korban az ókori Aquincum helyén épült települést jelölte, amelyet csak a tatárjárást követően, az akkor Újbudának nevezett budai Vár megépítése után kezdtek Óbuda néven emlegetni. A város a középkori krónikák szerint Attila hun uralkodó testvéréről kapta nevét, ebből azonban valószínűleg csak annyi igaz, hogy a név eredete valóban lehetett személynév is. Egy másik feltevés szerint a városnév eredete a szláv voda ('víz') szó lehet, ahogyan az ókori latin Aquincum név végső forrása is valamely vízzel összefüggő jelentésű kelta szó lehetett.

Pest nevének eredete egyes vélemények szerint az ókorba nyúlik vissza: Contra-Aquincum neve Ptolemaiosz 2. századi Bevezetés a föld feltérképezésébe című művében ugyanis Pesszion. Az elfogadottabb magyarázat szerint viszont a budai oldalon található Gellért-heggyel kapcsolatos, a szó ugyanis a szláv nyelvekben „barlangot”, „sziklaüreget” jelent, a régi magyar nyelvben pedig a kemencét nevezték pest-nek. Így lett a hévizes barlangot („forró

kemencét”) rejtő mai Gellért-hegy Pest-hegy, a hegy lábánál ősidők óta használt folyami átkelő pedig Pest-rév, és innen kapta végül a túlparton létrejött település a nevét. A névnek ez az érdekes „túlpartra vándorlása” a legkorábbi középkori forrásokban jól nyomon követhető. Hasonló eredetű Buda német neve, Ofen is (magyarul „kemence”), amely délnémet nyelvjárásban a szláv pest szóhoz hasonlóan barlangot, üreget is jelent.

3. Budapest kerületei [2]

1873 és 1930 között

Három város – Buda, Pest és Óbuda egyesítéséből létrejött Budapest eredetileg 10 kerületre oszlott:

a) a Duna jobb partján (Buda és Óbuda): I. kerület (Vár, Tabán és Krisztinaváros), II. kerület (Országút és Víziváros) és III. kerület (Újlak és Ó-Buda);

b) a Duna bal partján (Pest): IV. ker. (Belváros), V. ker. (Lipótváros), VI. ker. (Terézváros), VII. ker. (Erzsébetváros), VIII. ker. (Józsefváros), IX. ker. (Ferencváros) és X. ker. (Kőbánya).

1930 után

1930 májusában az 1930: XVIII. tc. (Budapest székesfőváros közigazgatásáról) jelentősen módosította a kerületi beosztást: négy új kerület kialakítását határozta el, XI-XIV. sorszámokkal, amelyek azonban csak a következő 10 év folyamán alakultak meg ténylegesen. Ezen kívül Budapesthez csatolták Csepeltől az állami kikötő területét, valamint Budakeszitől a város tulajdonában álló erdőterületet.

A XI. és XII. kerület az I. kerület három részre osztásával alakult ki a Duna jobb parti oldalán, az egykori Buda területén. A XI. kerület 1934. március 1-jétől, a XII. kerület pedig 1940. július 1-jétől működött ténylegesen.

A XIII. és XIV. kerületeket a bal parti részen, az egykori Pest területén alakították ki úgy, hogy az addigi V., VI., VII. és X. kerületeknek a Dráva utca – Aréna út (ma Dózsa György út) – Kerepesi út – akkori városhatár (északi körvasút) – Duna által határolt külterületét elszakították és két részre osztották a váci vasútvonal mentén. A nyugati rész lett a XIII., amely 1938. június 15-től, a keleti pedig a XIV. kerület, amely 1935. június 15-től kezdte meg tényleges működését.

A csepeli állami kikötő területét a IX. kerülethez csatolták, a budakeszi erdő pedig az újonnan létrehozott XII. kerület része lett.

Az átszervezés következtében a korábbi szerkezet, amely az apró IV. kerületből és az azt sugárirányban körülvevő és (kivéve a VIII. kerületet) a városhatárig nyúló kerületekből állt, jelentősen megváltozott. A Belvárost további kis kiterjedésű kerületek vették körül: az I., V.,

VI. és VII., melyek azonban rendkívül sűrűn lakottak voltak, így népesség szerint egyáltalán nem számítottak kicsinek.

1950 után

1950 január 1.-ével Budapesthez csatoltak Pest-Pilis-Solt Kiskun megye területéből hét megyei várost (Budafok, Csepel, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest) és tizenhat nagyközséget (Albertfalva, Békásmegyér, Budatétény, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár). Budapest területéhez csatolták továbbá Csömörtől Szabadságtelepet, Nagykovácsitól Adyligetet és Vecséstől a Ferihegyi repülőteret és környékét.

Az így kialakult Nagy-Budapestet 22 kerületre osztották. A korábbi 14 kerületből egyet (IV.) megszüntettek, és a többi határai is kisebb-nagyobb mértékben megváltoztak. A fővárossal egyesített 23 településből hármat, a hozzácsatolt három településrészről egyet a régi kerületekhez csatoltak (Albertfalva – XI., Békásmegyér – III., Pesthidegkút – II., Adyliget – II.). A többi 20 egyesített településből és két településrészről kilenc új kerületet hoztak létre. A legészakabbra fekvő Újpest kapta a megszűnt IV. kerület sorszámát, a többi nyolc új kerület pedig körkörösén sorrendben a XV-XXII. számokat. Ezek területe nagyjából az alábbiak szerint alakult ki (a kerülethatárok kisebb-nagyobb részben szinte mindenütt eltérnek az egykori települések határaitól):

- IV. kerület: Újpest megyei város (m.v.)
- XV. kerület: Rákospalota m.v. és Pestújhely nagyközség (nk.)
- XVI. kerület: Cinkota, Mátyásföld, Rákosszentmihály és Sashalom nk., továbbá Szabadságtelep Csömörtől
- XVII. kerület: Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr és Rákosliget nk.
- XVIII. kerület: Pestszentlőrinc m.v., Pestszentimre nk., továbbá a Ferihegyi repülőtér és környéke Vecséstől
- XIX. kerület: Kispest m.v.
- XX. kerület: Pesterzsébet m.v. és Soroksár nk.
- XXI. kerület: Csepel m.v.
- XXII. kerület: Budafok m.v., Budatétény és Nagytétény nk.

A legutóbbi változás 1994-ben történt, amikor az egykori Soroksár területén létrejött a XXIII. kerület a XX. kerületből való kiválással.

A kerületek és a hozzájuk tartozó városrészek

A városrészek elnevezései az idők során változtak. Mindegyiket a mai nevén szerepeltetem.

I. kerület:

Várkerület – városrészek: Gellérthegy (egy része), Krisztinaváros (egy része), Tabán (egy része), Vár, Víziváros (egy része)

II. kerület:

városrészek: Adyliget, Budakeszierdő (egy része), Budaliget, Csatárka, Erzsébetliget, Erzsébettelek, Felhévíz, Gercse, Hársakalja, Hárshegy, Hűvösvölgy, Kővár, Kurucles, Lipótmező, Máriaremete, Nyék, Országút, Pálvölgy, Pasarét, Pesthidegkút-Ófalu, Petneházyrét, Remetekertváros, Rézmál, Rózsadomb, Szemlőhegy, Széphalom, Szépilona, Szépvölgy, Törökvész, Újlak (egy része), Vérhalom, Víziváros (egy része), Zöldmál

III. kerület:

Óbuda–Békásmegyér – városrészek: Aquincum, Aranyhegy, Békásmegyér, Csillaghegy, Csúcshegy, Filatorigát, Hármashatárhegy, Kaszásdűlő, Mátyáshegy, Mocsárosdűlő, Óbuda, Óbudaisziget, Remetehegy, Rómaifürdő, Solymárvölgy, Táborhegy, Testvérhegy, Törökkő, Újlak (egy része), Ürömhegy

IV. kerület:

Újpest – városrészek: Istvántelek, Káposztásmegyér, Megyer, Népsziget (egy része), Székesdűlő, Újpest

V. kerület:

Belváros–Lipótváros – városrészek: Belváros, Lipótváros

VI. kerület:

Terézváros – városrész: Terézváros

VII. kerület:

Erzsébetváros – városrészek: Erzsébetváros, Istvánmező (egy része)

VIII. kerület:

Józsefváros– városrészek: Istvánmező (egy része), Józsefváros, Kerepesdűlő, Tisztviselőtelep

IX. kerület:

Ferencváros – városrészek: Ferencváros, Gubacsidűlő, József Attila-lakótelep

X. kerület:

Kőbánya – városrészek: Felsőrákos, Gyárdűlő, Keresztúridűlő, Kőbánya-Kertváros, Kúttó, Laposdűlő, Ligettelek, Népliget, Óhegy, Téglagyárdűlő, Újhegy

XI. kerület:

Újbuda – városrészek: Albertfalva, Dobogó, Gazdagrét, Gellérthegy (egy része), Hosszúrét, Kamaraerdő, Kelenföld, Kelenvölgy, Kőérberek, Lágymányos, Madárhegy, Őrmező, Örsöd, Péterhegy, Pösingermajor, Sasad, Sashegy (egy része), Spanyolrét, Szentimreváros, Tabán (egy része)

XII. kerület:

Hegyvidék – városrészek: Budakeszierdő (egy része), Csillebérc, Farkasrét, Farkasvölgy, Istenhegy, Jánoshegy, Kissvábhegy, Krisztinaváros (egy része), Kút völgy, Magasút, Mártonhegy, Németvölgy, Orbánhegy, Sashegy (egy része), Svábhegy, Széchenyihegy, Virányos, Zugliget

XIII. kerület:

Városrészek: Angyalföld, Margitsziget, Népsziget (egy része), Újlipótváros, Vízafogó

XIV. kerület:

Zugló – városrészek: Alsórákos, Herminamező, Istvánmező (egy része), Kiszugló, Nagyzugló, Rákosfalva, Törökőr, Városliget

XV. kerület:

városrészek: Pestújhely, Rákospalota, Újpalota

XVI. kerület:

városrészek: Árpádföld, Cinkota, Mátyásföld, Rákosszentmihály, Sashalom

XVII. kerület:

Rákosmente – városrészek: Akadémiaújtelep, Madárdomb, Rákoscsaba, Rákoscsaba-Újtelep, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákoskert, Rákosliget, Régiakadémiatelep

XVIII. kerület:

Pestszentlőrinc–Pestszentimre – városrészek: Alacskai úti lakótelep, Almáskert, Bélatelep, Belsőmajor, Bókaytelep, Erdőskert, Erzsébettelep, Ferihegy, Ganzkertváros, Ganztelep, Glorieta-telep, Halmierdő, Havannatelep, Kossuth Ferenc-telep, Lakatostelep, Liptáktelep,

Lónyaytelep, Miklóstelep, Rendessytelep, Szemeretelep, Szent Imre-kertváros, Szent Lőrinc-telep, Újpéteritelep

XIX. kerület:

Kispest – városrészek: Kispest, Wekerletelep

XX. kerület:

Pestszenterzsébet – városrészek: Gubacsipusztá, Kossuthfalva, Pacsirtatelep, Pestszenterzsébet, Pestszenterzsébet-Szabótelep

XXI. kerület:

Csepel – városrészek: Csepel-Belváros, Csepel-Kertváros, Csepel-Ófalu, Csepel-Rózsadomb, Csepel-Szabótelep, Csillagtelep, Erdőalja, Erdősor, Gyártelep, Háros, Királyerdő, Királymajor, Szigetsúcs

XXII. kerület:

Budafok–Tétény – városrészek: Baross Gábor-telep, Budafok, Budatétény, Nagytétény

XXIII. kerület:

Soroksár – városrészek: Millenniumtelep, Soroksár, Soroksár-Újtelep

	Néesség	Terület (km ²)	Népsűrűség (fő/km ²)	Létrehozásának dátuma
I.	24 728	3. 41	7 252	1873. november 17.
II.	88 729	36. 34	2 442	1873. november 17.
III.	123 723	39. 70	3 116	1873. november 17.
IV.	98 374	18. 82	5 227	1950. január 1.
V.	27 283	2. 59	10 534	1873. november 17.
VI.	42 120	2. 38	17 697	1873. november 17.
VII.	62 530	2. 09	29 919	1873. november 17.
VIII.	82 222	6. 85	12 003	1873. november 17.
IX.	61 576	12. 53	4 914	1873. november 17.
X.	79 270	32. 49	2 440	1873. november 17.
XI.	139 049	33. 47	4 154	1934. március 1. ^x
XII.	56 544	26. 68	2 119	1940. július 1. ^x
XIII.	113 531	13. 44	8 447	1938. június 15. ^x
XIV.	120 148	18. 13	6 627	1935. június 15. ^x
XV.	80 218	26. 94	2 978	1950. január 1.
XVI.	68 484	33. 51	2 044	1950. január 1.
XVII.	78 250	54. 82	1 427	1950. január 1.
XVIII.	93 225	38. 60	2 415	1950. január 1.
XIX.	61 610	9. 38	6 568	1950. január 1.
XX.	63 371	12. 18	5 203	1950. január 1.
XXI.	76 339	25. 75	2 965	1950. január 1.
XXII.	50 499	34. 25	1 474	1950. január 1.
XXIII.	20 387	40. 77	500	1994. december 11.
	1 712 210	525. 13	3 261	

^x: Bár az 1930. évi XVIII. törvény hozta létre, ténylegesen csak a táblázatban jelzett dátummal kezdte meg működését.

4. A közterületnevek változása

A térképészet számára új feladatot jelentett a közterületnevek változása, amelyben az 1930-as évektől ideológiai szempontok is közrejátszottak. Sok közterület kapta nevét személyekről illetve szimbólumokról. [3] A két legnagyobb horderejű változás Budapest történetében a második világháború utáni években illetve a rendszerváltás idején következett be. A legismertebb példák, amelyek az ideológiai névváltozás sorsára jutottak a mai Erzsébet és Teréz körút (korábban Lenin körút), az Andrássy út (korábban Sztálin út, Magyar Ifjúság útja, Népköztársaság útja), Az Oktogon (korábban November 7. tér) a Király utca (korábban Majakovszkij utca).

5. Az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének Térképtárában található térképek

A leltári számok magukban hordozzák a Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék nevének rövidítését: TEGETA. Összesen 20 térképről készítettem leírást ebben a fejezetben.

TEGETA 868

Budapestet és tágabb környezetét ábrázoló térkép. Azokat a területeket is ábrázolja, amelyek a 19. század végén még nem tartoztak Budapesthez. Méretaránya 1: 75000, egy topográfiai térképsorozat része, a harmadik katonai felmérés levezetett térképe. A felmérést végző szervezet a Katonai Földrajzi Intézet volt Bécsben. Ez magyarázza, hogy a térképen több település neve német nyelven is fel van tüntetve pl. Kőbánya – Steinbruch, Pilisborosjenő – Weindorf, viszont más települések neve csak magyarul van jelölve pl. Rákospalota, Kistarcsa, Nagytarcsa. Több település tengerszint feletti magassága is meg van adva, így pl. Szentendre 119 m., Budakalász 117 m., Budaörs 149 m., Fót 148 m., Csobánka 196 m.

A hegyek csíkozós domborzatábrázolással készültek el, a hegycsúcsok fekete, közepén fehér színű körrel vannak jelölve. Neveik egybeírva jelennek meg a térképen.

Budapesten az épületek fekete színűek. A topográfiai térképeken fontos információ az épületek magassága, ez az információt a térképolvasó számára több szín használatával jelezhető. A fővároson belüli városrésznevek hiányoznak, a közigazgatási határ nem különíthető el a fővárost körülvevő területektől, amit a térkép jellege indokol. Ugyanaz az oka annak is, hogy az úthálózat nevei sincsenek jelölve a térképen.

A térkép viszonylag kevés, mindössze három – fekete, fehér, zöld - színnel van elkészítve.

A térképszelvényen nincs jelmagyarázat. Vetülete Lichtenstern-féle kettős poliéder vetület.

[4]

TEGETA 2054 „Budapest turistatérképe”

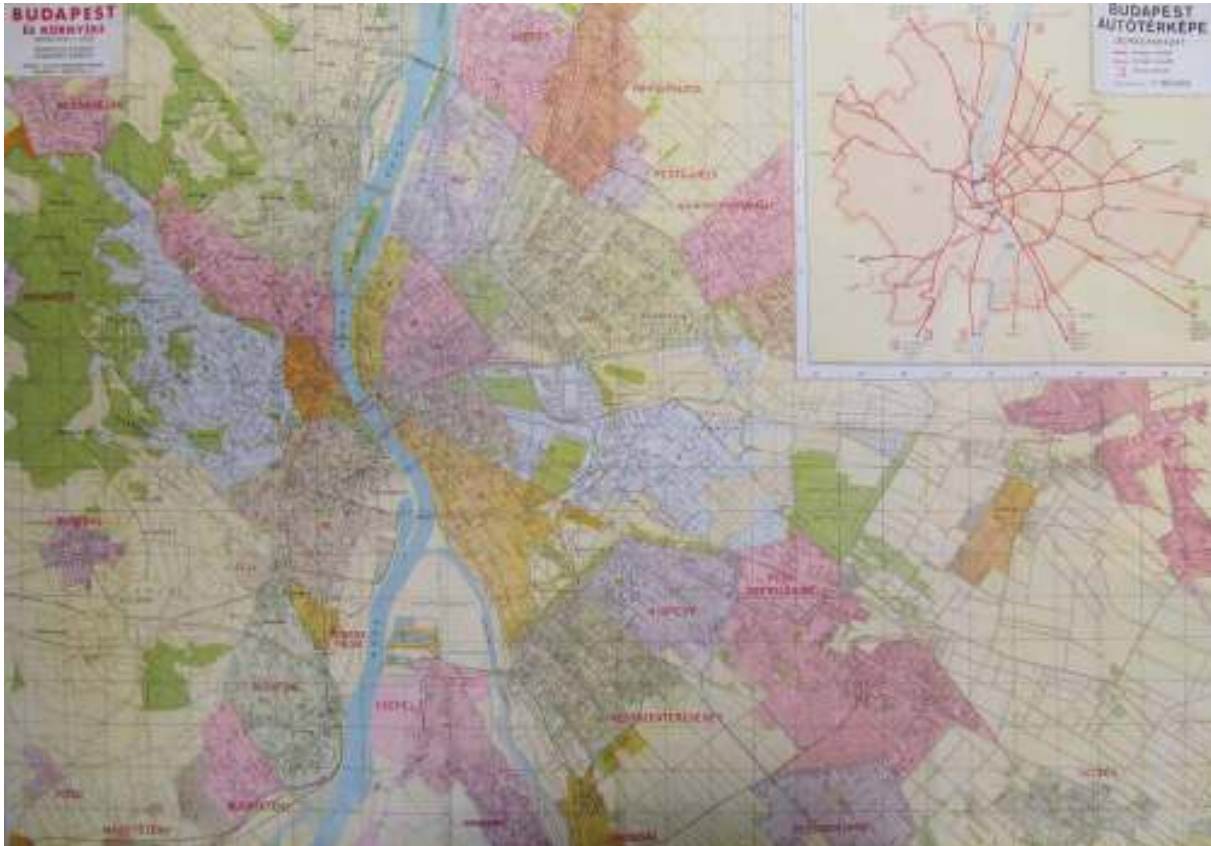
Budapest 1: 150 000 méretarányú turistatérképe. A Magyarországi Kárpát Egyesület Budapesti Osztálya megbízásából Kogutowicz Manó térképész rajzolta. A térkép nemcsak Budapestet, hanem a főváros tágabb környékét is ábrázolja. Északon még a Csóványos is, nyugaton Esztergom, Zsámbék is szerepel a kivágatban. Budapestet egységes színezéssel

jeleníti meg, a főbb utakat ábrázolja. A domborzatrajz szintvonalakkal látható, de az izovonalak sok helyen megszakadnak. Kétoldalt kirándulások rövid ismertetése olvasható: A Budai-hegységben, a Duna két partján, vasútvonalak mentén (Hatvan, Czinkota, Haraszi, Pécs, Szentendre, Bécs).

TEGETA 2369

Budapest és környékének 1: 25 000 méretarányú térképe. Összeállította és rajzolta: Valentiny Károly. Gergely R. könyvkereskedésének kiadása. A térképhez Budapest autótérképe is tartozik melléktérképként. A kerületek jól elkülönülnek egymástól. A térkép színvilága – több a szükséges 4 színnél – esztétikailag szép látványt nyújt az olvasónak. A térképhez utcanevjegyzék is tartozik, amiből kifolyólag a névrajz kiterjed a kisebb utcákra is. A térképen levő keresőháló segítségével a névmutatóban megkeresett utca egyszerűen megtalálható, ez nagy előnynek számított, mivel térkép elkészültének idején sok térképről ezek az információk hiányoztak. A térképen a hidak egy része kötőjeles formában olvasható, így pl. az Árpád híd, a Kossuth híd, más részük kötőjel nélkül jelenik meg pl. Erzsébet híd, Szabadság híd. Az Árpád híd „tervezett és épülő” hídként van ábrázolva. A főváros közigazgatási határa ugyan szaggatott, pontozott vonallal jelölve van, de nem különíti el jól Budapestet a környező településektől. A közlekedési hálózat vonalai jelölve vannak.

A „Budapest autótérképe” melléktérkép 1: 100 000 méretarányú. Az utak számozással jelölve vannak valamint néhány nagyobb település neve is részét képezi a névrajznak. A melléktérképen látszik igazán jól Budapest határa. A kerületek meg vannak jelölve, de mivel a főváros egyszínű, nem különülnek el egymástól az egyes városrészek.

1. ábra - TEGETA 2369; „Budapest térkép autótérkép melléktérképpel”

TEGETA 3661

Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe, amelyet a Magyar Királyi Térképészeti Intézet készített. A legszembeütőbbek a térképen a pirossal számozott területek. Budapesten belül 4, kívül további 2 van belőlük. A területek határoló vonalakkal vannak elkülönítve egymástól, amelyek a fővárost északnyugati (1), délnyugati (2), északkeleti (3) és délkeleti (4) részre osztják fel. A piros vonaloknak köszönhetően a közigazgatási határ jól látható. A névrajz részletes (kis utcák is névvel szerepelnek), keresőháló is tartozik a térképhez, de utcajegyzék nem. A térkép szerint az Árpád híd tervezett (de nem épülő). A domborzatrész hiányos, néhány csúcs szerepel névvel és magassági adattal. A jelmagyarázat kevés elemet foglal magába, főként úttípusokat. Egyéb jelölések: emlékművek, barlangok, víztornyok.

TEGETA 1114 „Budapest közlekedési térképe”

Budapest közlekedési térképe 1947-ből. A jelmagyarázat a tematika miatt kevés elemre terjed ki, de több nyelven olvasható, magyaron kívül a német nyelvet ismerők számára nyújt

felvilágosítást. A térkép hátoldalán utcanévjegyzék található. A kerületeket jól elkülönítve ábrázolja, a kerületszámok be vannak karikázva. A közlekedési vonalak viszonylatszámokkal együtt jelennek meg a térképen. A domborzatrajz hiányos: csupán néhány magassági adat olvasható, viszont egyéb megírások láthatók: pl. Kábelgyár, Villanytelep. Egyetemünkhöz kapcsolódik, hogy az ELTE lágymányosi épületének helyén „tervezett stadion” felirat olvasható, attól délre egy tó látszik, amelynek neve: Lágymányosi-tó.

TEGETA 3672

Budapest 1: 30 000 méretarányú térképe, a Honvéd Térképészeti Intézet nyomása. Szerkesztették és tervezték: D. Irmédy-Molnár László és Jeges Károly. Külön jelölve van Budapest és Nagy-Budapest közigazgatási határa is. Nagy-Budapesthez tartozik a térkép szerint Vecsés is. A fővároson belüli kerületek külön színnel vannak ábrázolva és emellett a kerülethatárok is meg vannak jelölve piros vonalakkal. Azok a területek, amelyek Budapestnek nem, csak Nagy-Budapestnek képezik részét, nincsenek külön színekkel elkülönítve. A térkép nagyon sok épületet emel ki sárga színnel, így a legfontosabb épületek (pl. múzeumok, színházak) nem különböztethetők meg jól a többi épülettől. A kisebb utcák nevei is fel vannak tüntetve, de utcanévjegyzéke nincs a térképnek, amelyhez keresőháló tartozik. A domborzatrajz hiányos: Csupán néhány pont neve és magassága szerepel a térképen, amelyhez két melléktérkép is tartozik: Az egyikben a kerületnevek és a kerületi előljáróságok vannak jelölve. A budapesti kerületek római számmal, azok a városrészek, amelyek Budapestnek nem, csak a Nagy-Budapestnek részei, arab számokkal vannak jelölve. Vecsés neve kivétel: Betűvel van megírva a térképen és nem a térkép alatti magyarázó szövegben olvasható. A másik melléktérképen a főkapitányság és hivatalai valamint a kerületi kapitányságok vannak jelölve. Csak a kapitányság helye (az utca) van megírva és ponttal jelölve. Ez így önmagában nem nyújt elegendő információt, jobb lenne, ha a főbb útvonalak jelölve lennének és az onnan a kapitánysághoz vezető kisebb utcák, hogy a területet nem ismerő térképolvasó is könnyen odataláljon. A két melléktérkép méretaránya nincs feltüntetve.

TEGETA 113

Kókai-féle Budapest térkép 1: 25 000 méretarányban. Tervezték: Dr. Irmédy-Molnár László és Jaeger Károly. A főváros közigazgatási határa és az egyes kerületek határai egyaránt

jelölve vannak, mint ahogy a fővároson kívüli települések határai is (Nagy-Budapesten belül). Egy kerületen belül is különböző színeket láthatunk, amelyekkel a beépítettség ábrázolva van, erre a legtöbb kerület esetén láthatunk példát. Az egyes kerületek nevei a térkép jobb felső sarkában a térkép mértéke alatt olvashatók. A térképnek ugyan a hátoldalon van utcanévjegyzéke, de a ráragasztott anyagréteg miatt nagyon nehezen olvasható. A domborzat ábrázolása hiányos: Néhány pont neve és magassága olvasható le. Egyedi a térképen, hogy jelölve van egy olyan híd, amelyik kevésbé ismert, ma már nem is létezik: A Manczi híd. Ez az ideiglenes híd a Margit-szigetet kötötte össze Budával és Pesttel, Budán a II. kerületi Lukács utcával (a maitól jóval délebbre volt), Pesten az akkor még V., ma már XIII.: kerülethez tartozó Sziget utcával (ma Radnóti Miklós utca). A mai Petőfi híd neve Boráros téri híd volt és csak szaggatott vonallal volt jelölve, úgy, ahogy az Árpád híd és a Margit híd is. (Még nem készültek el.)

TEGETA 112

Sok közös vonása van a TEGETA 113 térképpel. A főbb különbségek a következők: Méretaránya 1: 30 000, nincs kerületi színezés, tartozik hozzá egy melléktérkép: Budapest hegyei és vizei címmel, amelynek nincs feltüntetve a méretaránya. A hátoldalon levő utcanévjegyzék jól olvasható. A Manczi híd nincs jelölve.

TEGETA 3359

Olyan Budapest térkép, amelyen nincs feltüntetve a méretarány. A jelmagyarázata német nyelvű. Az úthálózatból csak a fontosabb elemek vannak ábrázolva, de azok nevükkel együtt. A Budapestről kivezető főbb útvonalak mellett meg vannak írva a nagyobb települések, amelyek az adott úton megközelíthetők (pl. Győr, Szentendre, Vác, Miskolc, Debrecen, Szeged, Székesfehérvár). A térképen a vasútvonalak nem, csak a pályaudvarok vannak jelölve. Ezen kívül szállodák, múzeumok, a Nemzeti Bank, a Bazilika és a Magyar Tudományos Akadémia vannak kiemelve külön színnel és nevükkel feltüntetve. A fővároson belüli városrészek nincsenek külön színnel elkülönítve, de a tematika miatt nem is lényeges. Csupán a zöldterületek (hegyek, erdők) vannak a beépített területektől eltérő színnel (a szokásos zölddel) ábrázolva.

TEGETA 116 „Iskolai falitérkép”

Budapest székesfőváros egész területének 1: 15 000 méretarányú iskolai falitérképe. A négy lapos térképet Budapest székesfőváros tanácsának megbízásából hivatalos adatok alapján Kogutowicz Manó dolgozta ki 1901-ben. Metszette: Wagner Ferencz, a Magyar Földrajzi Intézet Rt. kiadása. A térkép fehér és kék színű. Szokatlan, hogy a vízrajz is fehér. A Duna partvonala kék színnel van jelölve, de maga a folyó fehér. A térképhez nem tartozik jelmagyarázat, ami a használatát nehezíti. A települések és településrészek határai nincsenek jelölve. A kerületek így nem különíthetők el egymástól. A főbb úthálózati elemek nevükkel kerültek ábrázolásra. Több épület számmal meg van jelölve, de nincs megírva, hogy az egyes számok mit jelentenek, így a számozás felesleges. A domborzat ábrázolása szintvonalakkal történt, az alapszintköz 20 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal.

TEGETA 3677

Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe, kiadta az „Aquincum” irodalmi és könyvkiadó Rt. 1945-ben. Felelős kiadó: Kiss Imre. A térkép fehér, fekete és zöld színnel ábrázol: a névrajz, a határok és a vasútvonalak fekete, az úthálózat és az épületek zöld színnel vannak jelölve. A kisebb utcák nevei is részei a névrajznak, a kerületek nevei jobbra fent, a méretarány alatt olvashatók, a térképen csak a szokásos római számos jelölés látható. A kerülethatárok piros színnel utólag kézzel meg lettek rajzolva. Szintén pirossal és szintén kézzel néhány utca, amelyek nevei időközben megváltoztak, megírásra kerültek. A domborzatrész hiányos: Csupán néhány csúcs neve olvasható és magassági adatuk van feltüntetve. A pontos helyük kereszttel van ábrázolva, de olyanra is akad példa, ahol a kereszttel való jelölés is hiányzik: pl. a Gellért-hegy. A térkép hátoldalán utcanévjegyzék található.

TEGETA 1129 „Budapest útmutatója térképpel”

Budapest útmutatója térképpel 1938-ból, amelynek a méretaránya nincs megírva. Kiemelten ábrázolja a tömegközlekedési útvonalakat, különösképpen a villamos- és helyi érdekű vasútvonalakat. Ami szokatlan, hogy a hajóállomások jelölve vannak, de a hajózási útvonalak nincsenek. Szintén sajátos, hogy az Árpád híd helyén ugyan meg van írva, hogy „tervezett híd”, de nincs jelölve szaggatott vonallal, ami sok másik térképen szerepel. A kerületek különböző színekkel vannak ábrázolva, de csak 3 színnel (kék, sárga és rózsaszín). Így nem

lehetséges úgy megalkotni a térképet, hogy a kerülethatárok mindenütt követhetők legyenek. A VII. és a XIV. kerület esetében találunk erre példát. Viszont a Dunával határos kerületek egyike sem kék színű. Az útmutatóban az utcanévjegyzéken kívül számos más információt is talál az érdeklődő, mint pl. bíróságok, egyetemek, elöljáróságok, főiskolák, fürdők, képtárak, klinikák, kórházak, könyvtárak, követségek, ligetek, menetjegyirodák, minisztériumok, múzeumok, rendőrségek, kerületi rendőr-főkapitányságok és színházak.

TEGETA 2371

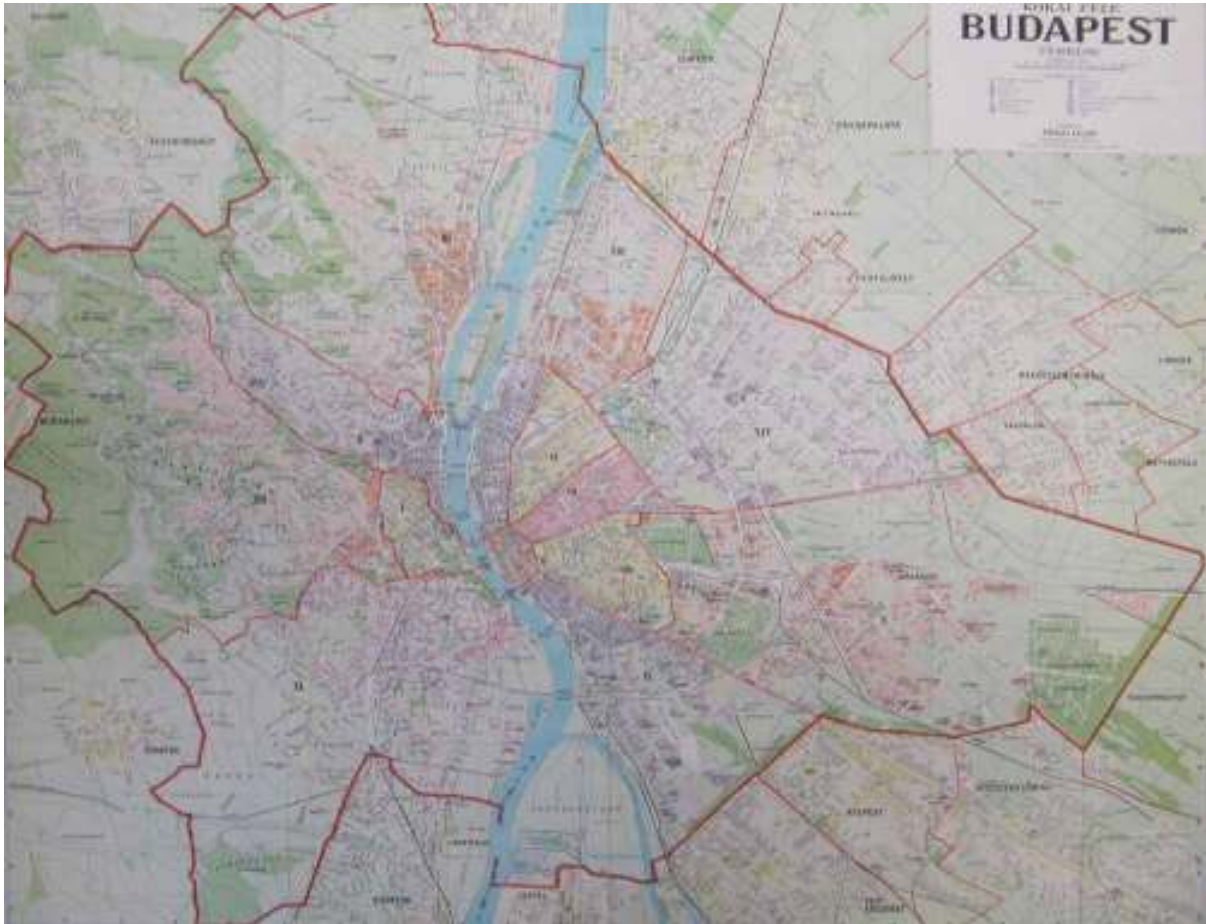
Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe. A Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet kiadása. A települések, településrészek határai jól láthatók, ellensúlyozzák a színezés hiányát. Jól érzékelteti a főutak és a mellékutcák közötti különbséget, de a kisutcák nevei is szerepelnek a névrajzban. A fontosabb épületek piros színnel vannak kiemelve: Királyi palota, Városháza, múzeumok, pályaudvarok, színházak stb. A domborzat szintvonalakkal van ábrázolva, az alapszintköz 10 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal.

2. ábra - TEGETA 2371; „A Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet kiadásában megjelent Budapest térkép”

TEGETA 2370

Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe, tervezte Dr. Irmédy-Molnár László és Jaeger Károly. Kiadta: Kókai Lajos. Budapest kerületei a színezés és a határok jól látható ábrázolása miatt jól érzékelhetők. A kerületek nevei jobbra fent, a méretarány alatt vannak megírva, a térképen a megszokott római számos jelölés figyelhető meg. Sok épület van kiemelve, amelyek főként a külső területeken vannak megnevezve. A domborzat hiányos: Csupán néhány csúcs neve és magassági adata olvasható. Helyük többnyire kereszttel meg van jelölve, de nem mindenhol: pl. a Gellért-hegy esetén nincs erre utaló információ.

3. ábra - TEGETA 2370; „Dr. Irmédy-Molnár László és Jaeger Károly tervezte Budapest térkép”

TEGETA 619

Budapest 1: 25 000 méretaránya térképe, kiadta a Honvéd Sajtó és Lapkiadó Vállalat. A térkép fekete, fehér és nagyon halvány zöld színű, így a kerületek nem különülnek el jól egymástól. Ugyan a határuk meg van jelölve szaggatott vonallal, de nehéz észrevenni. A névrajz részletes, még a mellékutcák nevei is szerepelnek benne. A mai Árpád híd már ábrázolva van, de a neve Sztálin híd. Magán a térképen csak a külső kerületek nevei szerepelnek, de külön meg van írva a jelmagyarázat alatt az összes kerületnév. A domborzatrajz hiányos: A hegycsúcsok nevükkel és magassági adatukkal van jelölve. A pontos helyük nem mindenhol látható, mert egy részüknél a keresztrel való jelölés hiányzik. Külön térképen láthatók csak a kerületek a határvonalaikkal és a számozásukkal. A térképen négyzetháló látható, de utcanévjegyzéke nincsen. Minősítése: titkos.

(Ez a térkép kétrészes formában az OSZK térképtárában is megtalálható: TM 1099 leltári számmal.)

TEGETA 3130

1: 100 000 méretarányú térkép, amely nem kifejezetten Budapest térkép. Délen Kunszentmiklós, Lajosmizse és Cegléd, nyugaton Lovasberény és a Velencei-tó, keleten Nagykáta és Cegléd is látható rajta. A határok jelölése jó, könnyen el lehet különíteni egymástól a szomszédos települések területeit. Budapesten belül a lakott és a lakatlan területek meg vannak különböztetve: Előbbi északkelet-délnyugati irányú csíkozással, utóbbi fehérén hagyva. A fontosabb utak meg vannak jelölve, de név nélkül. A névrajz a településnevekre és a vízrajzi elemekre terjed ki. Budapesten belüli városrészek nincsenek jelölve.

TEGETA 1921 Budapest munkatérképe

Budapest munkatérképe méretarány nélkül. Készítette, sokszorosította és kiadta az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal Kartográfiai Vállalata Budapesten 1960-ban. Semmi nem utal arra, hogy a térkép munkatérkép. A határvonalak nagyon nehezen láthatók. A névrajz részletes, de nehezen olvasható főleg az olyan területeken, ahol az utcahálózat sűrű. Ami ritka, hogy a fontosabb épületek közül sok nincs kiemelten ábrázolva pl. Nemzeti Múzeum. Ami még ritka, hogy az erdős területeket sárga színnel ábrázolja, de más is sárga színű: az egyéb lakatlan területek, de nem az összes. Bizonyos lakatlan területek fehérén vannak hagyva. A térképnek nincs se domborzatrajza, se jelmagyarázata.

(Ez a térkép 1958. évi kiadásban megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár térképtárában is TM 1130 leltári számmal.)

4. ábra - TEGETA 1921; Budapest munkatérképe

TEGETA 1236 A Fővárosi Autóbuszüzem vonalhálózati térképe

A Fővárosi Autóbuszüzem vonalhálózati térképe 1961-ből. A térkép fekete-fehér, méretaránya nincs feltüntetve. A jelmagyarázat nem sok információt árul el: „X”-ek szerepelnek benne 1, 2 és 3 X, amelyek külön-külön is több épületet jelölnek:

X (összesen 7 db): Fővárosi Tanács, Mávaút autóbusz állomás, főposta, főkapitányság, Astoria, Duna szálló, Úttörő áruház.

XX (összesen 9 db): vidámpark, állatkert, MÁV kórház, Fővárosi Nagycirkusz, Múcsarnok, Szépművészeti Múzeum, Mezőgazdasági Múzeum, Széchenyi fürdő, Műjégpálya.

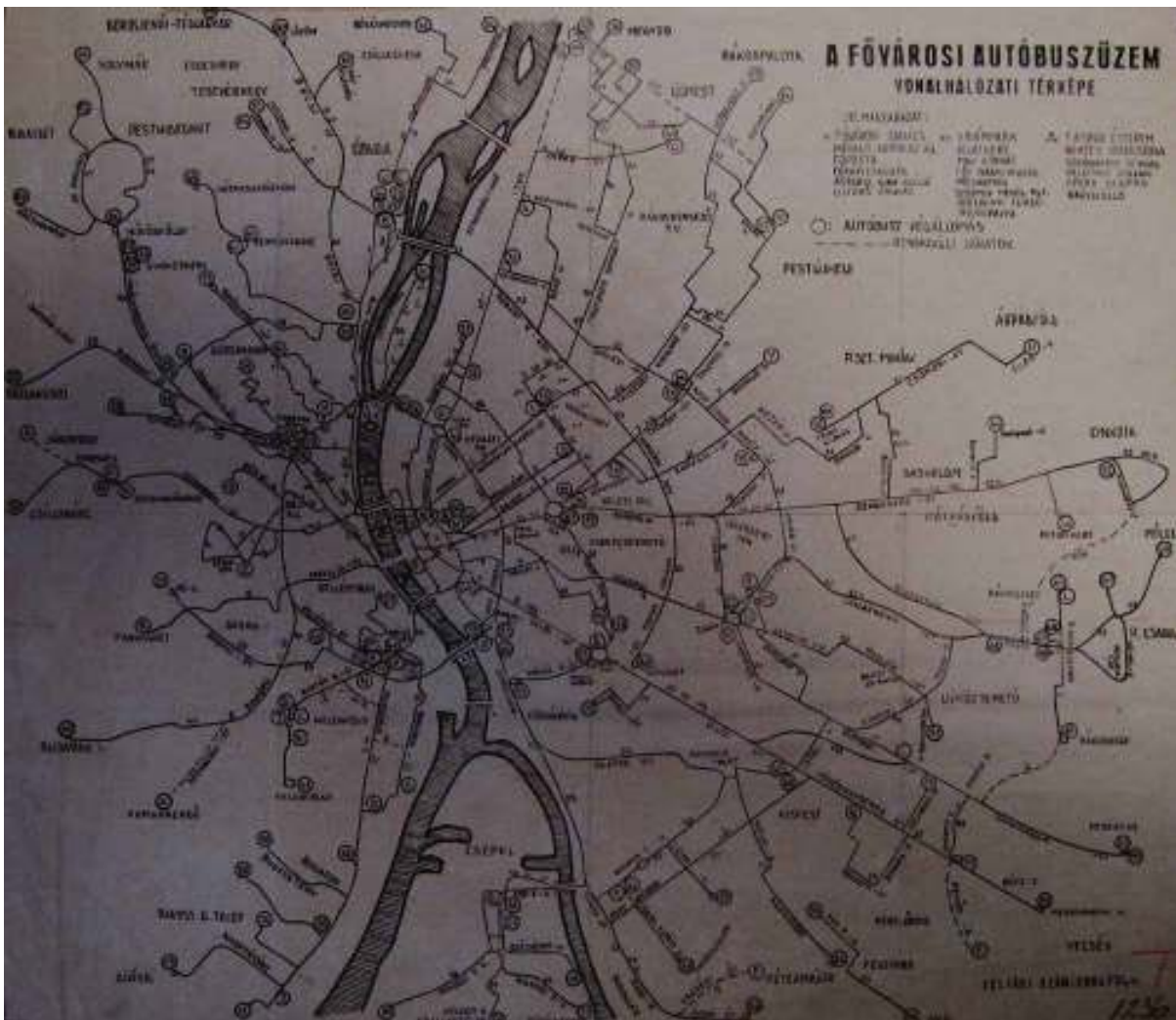
XXX (összesen 6 db): Casino étterem, Nemzeti Sportuszoda, Vörösmarty színpad, Palatinus strand, Opera színpad, Nagyszálló.

Az figyelhető meg, hogy belvárosban levő épületek 1 X-el, a Városligetben 2 X-el, a Margitszigeten levők 3 X-el vannak jelölve. A hátránya az ennek a megoldásnak, hogy nem lehet

tudni, hogy az egyes területeken mi hol található, ugyanis 22 különböző épület, helyszín, látnivaló 3 fajta jelöléssel szerepel.

A jelmagyarázat ezen kívül az autóbuszvonalak végállomásait jelöli körrel és a rendkívüli járatok vonalait szaggatott vonallal.

Az utcahálózat nincs megjelölve, csak az autóbuszvonalak nyomvonalai mellettük a közterületnevek megírásával. A Duna véleményem szerint a kelleténél jobban ki van emelve, egy ilyen tematikájú térképnél nem lenne szükséges ennyire hangsúlyosan ábrázolni.

5. ábra - TEGETA 1236; A Fővárosi Autóbuszüzem vonalhálózati térképe

TEGETA 3143

Budapest 1: 10 000 méretarányú hat részes térképe. Készítette a Kartográfiai Vállalat 1961-ben. Felelős vezető Pomayer Gyula, kiadta a Belügyminisztérium Légoltalmi Országos Törzsparancsnokság Hadműveleti Osztálya. A kiadásért Peres János felelt. A síkrasz kék, a

névrajz szürke színű. Ez némileg szokatlan, mert kék színű a vízrajz szokott lenni, a névrajz pedig fekete. A fontosabb építmények ábrázolása hasonlít valódi kinézetükre pl. a Bazilika, az Opera, egyetemek, hidak, múzeumok, pályaudvarok. Budapest belső területe egy melléktérképen külön van ábrázolva. Ugyan külön utcanévjegyzéke nincs, de azok a közterületnevek, amelyek a térképen rövidítve vannak megírva külön, a térképen kívül felsorolásra kerültek teljes névvel is. Ábrázolásmódjában különleges, hogy a busz és villamosvonalak nyomvonalain több helyen busz illetve villamos képe látható.

TEGETA 4090

Budapest várostérképe 1986-ból. Méretaránya nincs feltüntetve. A kiadásért Domokos György felelt, a műszaki vezető Szép János volt. A térkép színezése esztétikus. A kerületek öt különböző színnel vannak bemutatva így egymástól jól elkülönülnek a határoló vonalak hiánya ellenére is. A névrajz részletes: A kisebb utcák nevei is megírásra kerültek és a közlekedési vonalak is szerepelnek. A domborzatrajz hiányos: A csúcsok nevei és magasságuk olvasható. Nagyrészt ponttal vannak jelölve, de nem mindegyik. A kiadvány része egy melléktérkép: „Budapest fontosabb útvonalai” címmel. A fontosabb utak vannak csak megjelölve, azok közül sem olvasható mindegyik névvel. A kivezető főutak száma fel van tüntetve és mellettük néhány nagyobb település, amelyek felé vezetnek. A jelmagyarázatban főként a közlekedési vonalak szerepelnek: Az autóbuszok, villamosok, trolibuszok vonalai járatszámmal együtt, a metróvonalak anélkül láthatók. A vasút- HÉV és úttörővasút esetében az állomások is névvel szerepelnek. A metró-, fogaskerekű és hajózási vonaloknál ezek az adatok nincsenek feltüntetve. A jelmagyarázat a magyar mellett angol, francia, német és orosz nyelvet ismerő olvasók számára is érthető. Emellett az autóbuszvonalak, az éjszakai járatok, a HÉV vonalak, a fogaskerekű vasutak, a libegő és az úttörővasút végállomásai meg vannak írva a jelmagyarázat alatt. A térkép hátoldalán utcanévjegyzék olvasható valamint a változások, kiegészítések külön fel vannak tüntetve, de arról nincs információ, hogy mikori állapothoz képest bekövetkezett változások vannak jelölve. A megszűnt utcákat csillag jelöli.

6. ábra - TEGETA 4090; „Budapest 1986-ban megjelent várostérképe”

6. Az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában található térképek

Összesen 165 térképről készítettem leírást ebben a fejezetben. Ez tette ki a könyvtári kutatómunkán nagyobbik részét. A térképek vizsgálata során több esetben sok közös vonást fedeztem fel két térkép között. A leírásomban ezt feltüntettem megírva a másik térkép leltári számát. A fontosabb különbségeket írásba foglaltam. Készítettem leírást olyan térképről is, amely több kiadást élt meg. Ilyenkor nem elemeztem mindegyiket külön-külön, mivel köztük nincs különbség a kiadás évétől eltekintve. Egy példát említve: 5. kiadás, a 4. változatlan utánnomása. Ilyenkor csak egyről készítettem elemzést.

A leltári számokban levő jelölések jelentése:

TA: atlasz

TI: a térképhez magyarázó tartozik – a várostérképeknél ez a legtöbbször utcanévjegyzéket jelent

TK: kézirat

TM: Magyarország

TM 936

Budapest környéke 1: 50 000 méretarányú térképe. A Magyar Királyi Állami Nyomdában készült 1902-ben. A térképen megjelenik a földrajzi fókálózat. A hosszúsági vonalak a ferrói kezdő meridiántól vannak számítva, így Budapest nem a 19. keleti hosszúsági körön helyezkedik el. Mind a paralellkörök, mind a meridiánok esetében minden ötödik perc van jelölve a térképen. Budapest közigazgatási határát ábrázolták, ellentétben több más korabeli térképpel. A főváros városrészeinek nevei a külső területeken szerepelnek (pl. Kőbánya, Angyalföld), belső területeken nem jelennek meg. A fontosabb útvonalak és a középületek piros színűek, egyéb épületek (pl. lakóépületek) feketék. A Duna nem csupán nevével szerepel a térképen, folyam volta is megírásra került. A hegyek neveinél nincs kötőjel (pl. Biai-hegy, Szikla-hegy, Kerek-hegy). A térképhez jelmagyarázat is tartozik.

TM 7212

Budapest és környéke térkép. A térképen a hangsúly a domborzaton van, az alacsonyabb tengerszint feletti magasságú területeket zöld, a magasabban fekvő területeket barna felületi

színnel ábrázolja. A térkép felett egy metszet látható a Pilisről. Budapest neve, ezzel is kiemelve a fővárost, csupa nagybetűvel van jelölve. A főváros részeinek nevei nem, csak a környékező települések nevei vannak feltüntetve. Jelmagyarázat tartozik a térképhez, de viszonylag kevés információt nyújt, mindössze az úthálózatra, állomásra, révre és kápolnára terjed ki. Méretaránya nincs feltüntetve.

TM 517

Budapest és környéke 1: 75 000 méretarányú térképe, amely az 1906. évből származik. Budapest határa szaggatott illetve pontozott vonallal van ábrázolva. A névrajz az úthálózat fontosabb vonalaira terjed ki. Ez magyarázható a térkép méretarányával is. A jelmagyarázatban néhány fontosabb épület van jelölve, így a Királyi palota, Mátyás templom vagy a Bazilika. A Duna folyam partjai egy-egy kék színű görbével vannak ábrázolva, a partok közötti terület a vízrajz megszokott kék színe helyett fehér. A kisebb vízrajzi elemek, amelyeknek a szélességei lényegesen kisebb, mint a Dunáé, kék színűek. A vízrajzot kivéve a térkép fekete és fehér színekkel ábrázol. A térkép legszembetűnőbb része a budai oldalon levő piros görbe. Más térképen is található ehhez hasonló jel – a 10 km-es sugarú kört jelöli. Érdekes, hogy csak a budai oldalon látható, a pesti oldalon nem. Nincs rá magyarázat, hogy mit jelöl.

TM 8227

Budapest és környéke 1: 75 000 méretarányú térkép. A főváros a környező településektől alig különül el. A térkép fekete-fehér, kivéve az erdős területeket, amelyek halványzöld színnel jelöltek. Budapest határa pontozással van megoldva, valamint a pontok rózsaszín vonallal vannak összekötve, ami nélkül – önmagában a pontozással történő ábrázolással – gyakorlatilag nem különülne el környezetétől. A főváros részterületeinek nevei csak a külső területeken jelennek meg, a belső területeken nem. A városok nevei csupa nagy betűsek, így pl. Budapest, Szentendre, Újpest, a községek nevei ezzel ellentétben „hagyományos” írásmóddal jelöltek, így pl. Kispest, Budakeszi. A települések egy részéhez magassági adatok is tartoznak. Az épületek fekete színűek, az úthálózat fontosabb tagjainak nevei sincsenek feltüntetve. A Duna sodorvonala ugyan alig látható, de jelölve van, a folyó mélységei izobátokkal vannak ábrázolva. A térképen látható még a földrajzi fókálózat – a ferrói kezdő meridiánnal 5 percenként jelölt meridiánokkal.

TM 14047

Budapest és távolabbi környékének 1: 200 000 méretarányú térképe, amely a Magyar Közigazgatástudományi Intézetben készült. A térkép tematikája sajátos: Különféle hatáskörök vannak ábrázolva rajta: A Székesfővárosi Közmunkák Tanácsának hatásköre, Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának hatásköre. Ezen kívül a javasolt Nagy-Budapest területe is látható. A főváros részterületeinek nevei nem szerepelnek a névrajzban, csupán a települések közigazgatási határai vannak ábrázolva. Budapest sárga színnel van kiemelve a többi település közül, a környező településeknek nincs külön színük. A Duna nem kék színnel jelenik meg, hanem partvonala van ábrázolva egy-egy görbével. A térképen még két kör figyelhető meg, a 10 illetve a 20 km-es sugarú körök. Domborzatrajza nincs a térképnek.

TM 261 „A hajtási irány térképe”

A térkép 1941-ben készült. Tematikája egyedi: A térképen látható egy piros vonallal határolt terület, amelyen belül a hajtási irány nem változik, a piros vonalon kívülre eső területen jobb oldalra változik. Méretaránya nincs feltüntetve, de tematikájából adódóan nincs is nagy jelentősége. Budapest egy körrel van jelezve, a környező területek nevei szerepelnek a névrajzban, Budapest részterületei nem. A fővárosi környéki fontosabb útvonalak ábrázolva vannak, a Budapesten belüliek nem. A generalizálás a vízrajzra is kiterjedt: A Duna nincs jelölve. A térképen megjelenik az útszámozás, ellentétben a legtöbb korabeli térképpel, amelyekre kiterjedt a vizsgálatom.

TM 1022

A fekete-fehér térkép négy részből áll, külön ábrázolva Budapest északnyugati, északkeleti, délnyugati és délkeleti részét és környezetét. A névrajza német és magyar nyelvű. Bizonyos nevek két nyelven vannak feltüntetve így pl. Albertfalva, Diósd, Sashegy. Vannak csak németül, és vannak csak magyarul írt földrajzi nevek. A Duna neve németül olvasható: Donau Strom. Az úthálózat fontosabb tagjai valamint földrajzi megjelölések névvel vannak jelölve. (pályaudvar, múzeum)

TM 572

Hátsek Ignác rajzolta, Zilahi Sámuel kiadása.

Méretaránya nincsen feltüntetve. Budapest részterületeinek nevei a jelmagyarázatban találhatóak. A főváros közigazgatási határa nincs jelölve. A fontosabb utak nevei jelöltek. Mindössze három híd látható a térképen: A Margit híd, a Lánchíd és a Déli összekötő vasúti híd. A domborzat csíkozással van ábrázolva. Iskolai használatra készült.

TM 1045 „Földtani térkép”

Budapest és környékének földtani térképe szelvényekkel kiegészítve.

A térkép méretaránya 1: 66 240, a szelvényeké 1: 28 800. 15 színnel ábrázolja a különböző kőzetfajtákat, csoportosítva földtörténeti korok szerint. Jól szemlélteti a Dunától nyugatra eső terület változatos földtani viszonyait. A folyótól keletre elhelyezkedő területeken ezzel ellentétben nincs meg ez a sokszínűség. A domborzatot csíkozással ábrázolja a térkép. A korabeli térképekkel ellentétben a Duna csak névvel jelenik meg, a „folyam” nincs hozzátevé. A folyó mélységviszonyait izovonalakkal ábrázolták. Az úthálózatból csak a vasútvonalak vannak feltüntetve, a közúthálózat hiánya a generalizálásnak tudható be. Bár a térkép tematikája indokolná, hogy a vasútvonalak se legyenek ábrázolva. A névrajzban csak a településnevek szerepelnek, a települések részterületeinek nevei viszont nem. Érdekesség, hogy a névrajz ugyan kétnyelvű – mint ahogy a jelmagyarázat is – de a földrajzi nevek egy része, csak magyarul, más részük csak németül olvasható.

A térképhez összesen három szelvény tartozik. Az egyik a Háros-szigettől a Nagy-Sváb-hegyig, a másik a Vártól a Hárs-hegyig, a harmadik a Városligettől – több töréssel – a Szépjuhásznéig húzódó terület földtani viszonyairól nyújt információkat.

7. ábra - TM 1045; „Budapest és környékének földtani térképe” (részlet)

TM 1114

12 részből álló sorozat. Különlegessége, hogy a domborzatrajz szintvonalakkal van ábrázolva, ellentétben a legtöbb korabeli térképpel. A magassági adatok szerepelnek, de a csúcsok pontos helye nincs jelölve. A térkép névrajza német és magyar nyelvű – a nyelv részenként különböző. Az úthálózat a belső területeken lényegesen jobb minőségben jelenik meg, mint a külső területeken. A méretarány és jelmagyarázat hiányzik a térképről.

TM 613 „Iskolai használatra készült térkép”

Budapest és környéke iskolai használatra készült térképe. Hátsek Ignác magyar királyi térképész rajzolta, Singer és Wolfner könyvkereskedése adta ki. A jelmagyarázatban vannak jelölve a kerületek nevei. A mai közigazgatási beosztáshoz képest más formában: A mai az I. kerület két részletben jelenik meg. Vár, Krisztinaváros, Tabán együtt, de Víziváros külön kerületként más színnel van ábrázolva. Hasonlóan látható az V. kerület is: Belváros és

Lipótváros el van különítve egymástól. A városrészeket a szükséges négy-nél több színnel ábrázolja, összesen hét színnel. A névrajz egyes elemei csupa nagy betűsek: Kelenföld, Zugliget, Lipótmező, viszont más területek nevei, így pl. Hidegkút, Újpest, Albertfalva nem. A főbb útvonalak névvel ellátva jelennek meg. A méretarány és a főváros közigazgatási határa hiányzik.

TM 959

1: 25 000 méretarányú térkép. A korabeli térképekhez képest sok szín teszi különlegessé. Szintén nagy előnye az épületek ábrázolásában rejlik. Az egyes házak külön-külön meg vannak rajzolva, ellentétben sok másik – az épületeket tömbökben ábrázoló térképpel. A településrészek nem különülnek el egymástól, a névrajz csak a településnevekre terjed ki. Érdekesség, hogy a szigetek részben német, részben magyar nyelven vannak jelölve pl. Háros-sziget és Insel Csepel. A sokszínűség a vízrajzra is kiterjed: A Duna kézzel van ábrázolva. Abban az időben, amikor a térkép készült, ez nem volt olyan természetes, mint ma. Ezen kívül a folyó sodorvonala valamint kikötők és hajózási útvonalak jelölve vannak. A hidak közül csak a Margit híd neve olvasható le a térképről. Se a Lánchíd, se a Szabadság híd (akkor még Ferenc József híd), se az összekötő vasúti híd neve nem része a névrajznak. A térkép az akkori fővárosnál jóval nagyobb területet ábrázol, majdnem a mai Budapest teljes területe látható rajta. A domborzatrajz csíkozással van jelölve. A jelmagyarázat hiányzik. Az ELTE XI. kerületi épületei helyén még vízzel borított terület és egy sziget látható. A sziget nevét a térkép nem jelöli.

TM 595

Buda és Pest környékének térképe német nyelven (Plan der Umgebung von Ofen und Pest). A térkép különlegessége, hogy nem északi tájolású, hanem majdnem 90 fokkal elforgatva ábrázol. Közigazgatási határ nem látható a térképen. Névrajza is német nyelvű, a településekre és a főbb úthálózati vonalakra terjed ki. A domborzatrajz csíkozással van megjelenítve, a Duna mélységviszonyai viszont izovonalakkal. A hidak közül még csak a Lánchíd látható a térképen. A bal felső sarokban egy még nagyobb területet ábrázoló térkép is látható, amelyen egészen a Dunakanyarig láthatóak a főváros környéki területek. A térkép mellett 13 kép látható, amelyek fontosabb épületeket ábrázolnak: így pl. Nemzeti Színház,

Magyar Nemzeti Múzeum, de más nevezetességről is láthatunk képeket: így pl. a Margit-szigetről.

TM 626

Budapest térképe a főváros iskoláinak megjelölésével. A jelmagyarázat nem nyújt kellő segítséget az értelmezéshez: különböző iskolafajták vannak felsorolva, de jelek nem tartoznak hozzájuk. A névrajz részét képezik a kisebb utcák nevei is, ez a legtöbb teljes Budapestet ábrázoló térképről hiányzik. Ennek oka, hogy a sok információ közül a térképolvasó számára nehezebb lenne kiigazodni a térképen. Hátránya a térképnek, hogy a főváros részterületei nem különülnek el egymástól. A közigazgatási határ nincs jelölve és a méretaránya is hiányzik. Öt hidat ábrázol: a Margit híd, a Lánchíd, a Ferenc József híd és az összekötő vasúti híd mellett az Erzsébet híd is látható. Fel vannak tüntetve a hajózási útvonalak és a kikötők. Az Óbudai-sziget Nagy-sziget néven olvasható. A térképen nincs domborzatrajz, amit a tematika indokol.

TM 809

A Magyar Földrajzi Intézet metszése és nyomása eredményeképp elkészült 1: 25 000 méretarányú térkép kék és sárga színekkel jól láthatóan emeli ki az úthálózat főbb tagjait, a HÉV és a villamos hálózatot, valamint a földalatti vonalát. A kisebb utcák nevei is a névrajz részét képezik. A Dunán a kikötő és a hajózási útvonalak jelölve vannak. A főváros közigazgatási határa is jól kivehető. A domborzatrajz hiányos - néhány pont magassági adata olvasható le a térképről, de azok közül is sok megnevezés nélkül szerepel.

A térképhez több melléktérkép tartozik: Balra fent egy 1906 és 1910 közötti halandóságot ábrázoló térképet látunk. A bal oldalon lent két melléktérkép is található: a magyar anyanyelvűek arányáról (1906) és a viszonylagos népsűrűségről (1910) árulnak el információkat. Jobbra lent helyezkedik el a legkisebb méretarányú melléktérkép: A budapesti kerületeket ábrázolja csak magával a számozással.

TM 505 „Tolnai lexikon térképmelléklete”

Budapest és környékének 1: 175 000 méretarányú térképe a Magyar Földrajzi Intézet metszése és nyomása, Kogutowicz Károly terve. „Tolnai lexikona” térképmelléklete. A közigazgatási határ és a pesti oldal városrészeinek színei megegyeznek, így a főváros

közigazgatási határa nehezen észrevehető rózsaszínű. A budai oldalon ezzel ellentétben – részben a terület hegyvidéki jellege miatt – a barna szín dominanciája figyelhető meg. Budapest belső területei felé haladva fokozatosan kisebb betűmérettel megírt névrajz jellemző. A kerületek római számmal jelölve vannak, de a színazonosság miatt egymástól nem lehet őket elkülöníteni. A térképen a Dunát ábrázolni hivatott kék szín nem fedi a folyót, a térkép szerint a kettő egymástól több száz méteres távolságban van. A rózsaszínnel jelölt terület több helyen belenyúlik a folyóba. Lágymányos nem a mai területén, hanem a mostani Kelenföld helyén van jelölve. Csak a főbb úthálózati elemeket láthatjuk a térképen – ezt a méretarány indokolja. A földrajzi fókuszálási 5 perces beosztással van ábrázolva, a kezdő meridián Greenwich. Jelmagyarázata nincsen.

8. ábra - TM 505; „A Tolnai lexikon térképmelléklete” (részlet)

TM 736

Budapest és környéke 1: 50 000 méretarányú térképe. Mindössze három színnel – fehér, zöld, kék - ábrázol. A kék a vízrajzi elemeket jelöli. A városrészek nem különülnek el jól a színek

miatt, a belterületen hiányos a névrajz. A úthálózat részletesen van elkészítve, de neveik nincsenek feltüntetve, ahogyan a hidak nevei sem. Szentendrei-sziget „Szt.-Endrei sziget”-nek van írva. A közigazgatási határ jelölve van, de csak nehezen követhető a vonala. Domborzatrajza és jelmagyarázata nincsen.

TM 2105 és 2106

Magyarországi polgári iskolákat ábrázoló térkép melléktérképe. Kéziratos térkép, Frigyes Béla tanár munkája eredményeképp született meg. Tanügyi térkép, könyvatos alaptérképen. A kerületeknek csak a határai vannak jelölve. Az iskolák különböző színekkel vannak ábrázolva, hozzájuk színmagyarázat tartozik. Az állami iskolák az összes iskola 43%-át adják, a községi iskolák aránya 22,5%, a római katolikus iskoláké 17%. Ezeken kívül a térkép ábrázol református, izraelita és magán iskolákat is. Az iskolák eloszlása diagrammon is ábrázolva van (kör és oszlop diagrammon). Az úthálózat és a domborzat a tematika miatt nem jelenik meg a térképen. A térkép méretaránya nincs feltüntetve.

Hasonló tematikával készült el gróf Klebansberg Kunó vallás- és közoktatási miniszter minisztersége idején (1922 júliusától) szervezett polgári iskolákat bemutató térkép. A különbség csupán annyi, hogy az egyes iskolafajták eloszlása némileg más képet mutat: A legnagyobb arányban az állami iskolák voltak: 38,9%, a magániskolák részesedése 33%, a római katolikus iskolák aránya 16,1%, a községieké 7,6%.

TM 19069

Francia nyelvű térkép, eredetileg: Budapest la capitale de la Hongrie (Budapest Magyarország fővárosa). Méretaránya 1: 20 000. A jelmagyarázatban számmal vannak jelölve a minisztériumok, múzeumok, kórházak, fürdők és további nevezetességek pl. az Országház, az Opera, Magyar Tudományos Akadémia, összesen 58 középület. Érdekes, hogy a francia nyelvű jelmagyarázat ellenére a névrajz magyar nyelvű. Ebből az a következtetést vontam le, hogy a térkép francia (vagy francia nyelvet ismerő) turistáknak készülhetett. Ez indokolja azt is, hogy a nevezetességek számokkal meg vannak jelölve, mivel közkedvelt látnivalók az idelátogató külföldiek körében. A pesti oldalon a kisebb utcák is névvel ellátottak, a budai oldalon nem mindegyik. A városrészeket két színnel ábrázolja, nem a kerületek szerint! A főváros közigazgatási határa nagyon jól látható, ez nem mondható el sok korabeli térképről. A Dunán a hajózási vonalak és a kikötők jelölve vannak. Domborzatrajza nincs.

TM 891

Budapest környékének vázlatos térképe. Dr. Vendel Aladár állította össze 1929-ben. A térkép három színnel jeleníti meg Budapest környékét. Északon egészen Szokolyáig, Délen Kunszentmiklósig, nyugaton – akkori írásmóddal – Velencei-tóig, keleten Czinkotáig terjed a kivágat. Az ábrázolt terület nagysága is indokolja, hogy a hangsúly nem a fővároson van. Tematikája sajátos: Fekete kerettel, piros csíkokkal jelöl területeket. Ezek a területek geológiai kirándulások helyszínei. A jelölt területeken számok olvashatóak, amelyek a „Geológiai kirándulások Budapest környékén” című munka azon oldalszámait jelölik, amelyen a terület leírása kezdődik. Nélkülözi a domborzatrajzot, pedig a tematika alapján a célközönség számára fontos lenne. A közlekedési vonalakkól csak a vasútvonalak vannak ábrázolva, amelyek viszont a tematikából adódóan kevésbé lényegesek, mint a domborzat.

TM 589

Fekete-fehér 1: 45 000 méretarányú térkép, amelyen a Budapest székesfővárosi közlekedési részvénytársaság 1930. szeptember 15-étől érvényes menetrendje alapján viszonylatainak útvonalait láthatjuk. Tematikájából kifolyólag nélkülözi a domborzatrajzot és az úthálózat számos elemét. Csak azoknak az utaknak a nevei láthatóak a térképen, amelyeken tömegközlekedési viszonylat van. Jobb oldalon fent a járatok végállomása, útvonalának csak egy része olvasható – bizonyos utak, amelyeken a járatok haladnak, nincsenek megírva. Ezen kívül az első és az utolsó járat indulási időpontja látható, valamint a megszűnt és változtatott útirányú járatok viszonylatszámja van feltüntetve. A jelmagyarázat ennek megfelelően az útvonalakra, számozásra és a végállomásokra terjed ki.

Ugyan nem a térkép tematikájához tartozik, de említést érdemel, hogy a Csepel-sziget és a Margit-sziget neve ki van írva, az Óbudai-sziget és az Újpesti-sziget viszont nem. Ezt a szigetek mérete nem indokolja. A Duna kelet-nyugati irányú vonalkázással van jelölve. Méretaránya nincs feltüntetve.

TM 956 „Vízcsőhálózati áttekintő térkép”

Budapest vízcsőhálózatának átnézeti térképe 1932-ben jelent meg. A jelmagyarázat csupán a vízcsövekre, tüzicsapokra, medencékre és közkutakra terjed ki. A vízcsőhálózatot - mivelhogy vízrajzi elem - kék színnel ábrázolja a térkép. A közkutak pontokkal vannak jelölve, az

egymástól való távolságuk méterben van megadva, de nem pontos értékek láthatók. Ugyan nem indokolja a térkép tematikája, de még a kisebb utcák nevei is a névrajz részét képezik. Ugyanakkor a vízcsőhálózat jelölése miatt az utcanevek nehezen olvashatóak. Ezen kívül a kikötők, hajózási útvonalak és a hegycsúcsok magassági adatai vannak ábrázolva a térképen.

TM 581 „Bszkrt kisszakaszrendszer-útvonalak”

A Budapest székesfőváros közlekedési részvénytársaság kisszakaszrendszerének útvonalait bemutató térkép 1933-ban készült, méretaránya nincs megadva. A térkép egy színű. A kisszakaszrendszer megállóival névvel jelölve vannak. Néhány nagyobb városrésznév is fel van tüntetve, jellemzően a külső területeken, de a kerületek és a főváros közigazgatási határa nincs ábrázolva. A térképhez a hátoldalon egy tájékoztató is tartozik a kisszakaszjegyekről, utazási feltételekről. A tájékoztatóból kiderül, hogy több kisszakasz (terület) létezik, de a szakaszhatárok a térképen nincsenek feltüntetve.

TM 564

Budapest 1: 40 000 méretarányú 1933-ban készült térképe. A térkép az elemi iskolák 3. osztálya számára készült. A korabeli térképekhez képest sokkal több információ tartalmaz a jelmagyarazatot: Az épületeken, közlekedési vonalakon kívül külön jelölése van a rádióállomásnak, kőfejtőnek, forrásnak, malomnak, magas feszültségű távvezetéknek, amelyek jelölése a térkép elkészültének idején nem volt jellemző. A főváros kerületeinek színezése azonos színnel történt, de a kerülethatárok külön jelölése miatt egymástól elkülöníthetők. A fontosabb útvonalakon kívül néhány kisebb jelentőségű utca neve is szerepel a névrajzban, amelyek forgalma nem éri el a főutakét. A térkép különlegessége, hogy a domborzatrajz ábrázolása szintvonalakkal történik - akkoriban a csíkozásos domborzatábrázolás volt az uralkodó - az alapszintköz 10 méter, minden ötödik szintvonal főszintvonal. A térképhez kilométerháló tartozik, amely számozása 13-ig terjed. A térkép hátoldalán 1: 120 000 méretarányú melléktérkép szerepel, amely Budapest tágabb környezetét ábrázolja. A melléktérképhez földrajzi fókálózat tartozik.

TM 520 „Bszkrt vasúttérkép”

Budapest székesfőváros közlekedési részvénytársaság kezelésében levő vasutak vonalhálózatát bemutató térkép 1935-ből. Méretaránya nincs feltüntetve.

A térkép több kategóriába sorolja a vasútvonalakat. Ezek:

- Ferencz József Földalatti Villamos Vasút Részvénytársaság vonala
- Budapest – Újpest – Rákospalotai Villamos Vasút Részvénytársaság vonalai
- Budapest – Vidéki vasút vonalai
- Budapest – Szentlőrinczi Helyi Érdekű Villamos Vasút vonalai
- Svábhegyi Fogaskerekű Villamos Vasútvonala

Jelöli a főváros közigazgatási határát, az úthálózatnak csak azokat az elemeit, amelyeken vasút közlekedik. A városrészek közül csak Óbuda szerepel a névrajzban.

TM 954

Budapest és környékének 1: 25 000 méretarányú térképe. A jelmagyarázat csak a közlekedési hálózatra terjed ki (busz, villamos, földalatti, HÉV, pályaudvar, hajóállomás). A térkép feltűnően sok színnel jeleníti meg Budapestet. Ennek eredményeképp a kerületek jól elkülönülnek egymástól. Kelet-nyugati irányban a mai Budapest teljes területe szerepel a térképen, észak-déli irányban nem. A domborzatrajz hiányát a tematika indokolja. A főváros közigazgatási határa szaggatott és pontozott vonallal van jelölve, amely nem feltűnően, de kiemelkedik a környezetéből. A kisebb utcanevek még a fővároson kívüli területeken is szerepelnek, viszont az épületek Budapesten belül sem. A térképhez keresőhálózat tartozik, a sorok betűkkel, az oszlopok számmal vannak jelölve.

TM 781 „Forgalmi környéktérkép”

Budapest környékének forgalmi hálózatát bemutató térkép, 1939-ben jelent meg. A TM 784 egyszerűsített változata: A községhatárokat nem jelöli és nem különbözteti meg a meglévő, átépítendő és új útvonalakat.

TM 804

6 részből álló sorozat, amelynek napjaink térképeihez hasonló betűkkel és számokkal jelölt keresőhálózata van. Különbség, hogy a keresőhálózat nem az utcakeresés megkönnyítése céljából került a térképre. Méretaránya 1: 10 000. Viszonylag nagy méretarányának köszönhetően a kisebb városrészek nevei is fel vannak tüntetve. A térképen három fajta szín látható: fehér (alap), fekete a névrajz, pirosas az úthálózat jelölésére. Ebből következik, hogy a Dunának csupán a partvonalai láthatók, ezért nehéz elkülöníteni a környező területektől. A kerületi beosztás melléktérképen található. A jelmagyarázat 3 nyelvű: magyar, német és angol.

TM 784 „Nagy-Budapest úthálózata”

Nagy-Budapest főbb útvonalainak hálózatát 1: 50 000 méretarányban ábrázoló térkép. Külön jelöli Budapest és Nagy-Budapest határát valamint a községek határait. A jelmagyarázat ezen kívül az országos és forgalmi útvonalakra terjed ki. Megkülönbözteti a már meglévő, átépítendő és új utakat. Megjelenik az utak számozása valamint a névrajz része néhány nagyobb település, amelyek felé vezetnek az utak pl. Győr, Miskolc, Szeged. Mindenképp említést érdemel, hogy több útvonal nem azonos a maival, így pl. 1., 3., 5., 7. A főváros területén a körutakat egyes, kettes és hármas számmal jelöli, az egyes a mai Ferenc körúttól Szent István körútig tartó szakaszt jelzi, a kettes a Róbert Károly körúttól a Könyves Kálmán körútig, a hármas pedig a Körvasút sornak felel meg. Néhány nagyobb városrész és úthálózati elem neve alkotja a térkép névrajzát. Az épületek külön-külön, nem tömbös formában vannak megjelenítve. A Duna mélységviszonyai izovonalakkal jelöltek, a folyó sodorvonala is megjelenik a térképen.

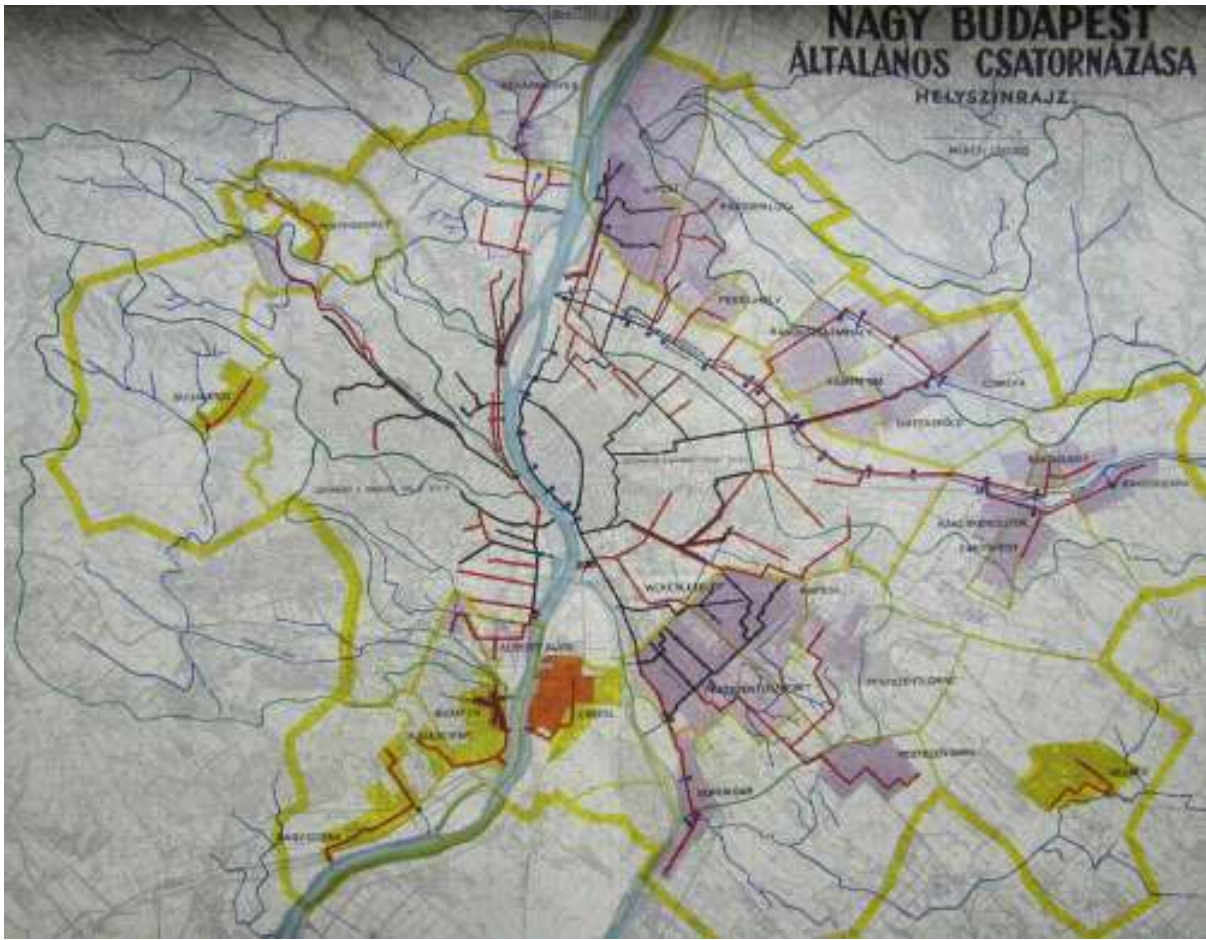

9. ábra - TM 784; „Nagy-Budapest úthálózatának térképe” (részlet)

TM 764 Nagy-Budapest általános csatornázásának helyszínrajza

Nagy Budapest általános csatornázása helyszínrajz. Méretaránya 1: 50 000. Különböző vastagságú vonalakkal van jelölve Nagy Budapest határa, a székesfőváros közigazgatási határa és a szomszédos városok, községek határa. Meg vannak különböztetve a székesfőváros csatornahálózatán át, valamint az önállóan csatornázott illetve csatornázandó területek. A pesti oldal csatornázottsága messze felülmúlja a budai oldalét: 54% a budai 21%-ával szemben.

A épületek – bár a térkép tematikája nem indokolja – külön-külön vannak ábrázolva, nem pedig tömbös formában, viszont a névrajz még a nagyobb utakra sem terjed ki: Csak a településnevek és Nagy-Budapest részei vannak megnevezve. A térképen szintvonalas domborzatábrázolás tájékoztat az egyes területek magassági viszonyairól, az alapszintköz 10 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal. A domborzatrajzhoz tartoznak még a zöld színnel jelölt vízvásztó vonalak. Ez a legtöbb térképen nincs ábrázolva.

10. ábra - TM 764; Nagy-Budapest általános csatornázásának helyszínrajza

TM 1082 – TI 434

Budapest és környékének 1: 25 000 méretarányú térképe. Valentiny Károly állította össze és rajzolta meg, Gergely R. könyvkereskedés kiadása. A térkép sok színe teszi egyszerűvé a városrészek megkülönböztetését, még a kisebb utcanevek is fel vannak tüntetve. A domborzat nem jelenik meg a térképen. Bal oldalt a közlekedési vonalak láthatók: a vonalszámokról és a végállomásokról kap információt az olvasó. A térképnek keresőhálójája is van. A jobb felső sarokban található egy melléktérkép, amely Budapest belterületét ábrázolja 1: 10 000 méretarányban.

TM 797

Budapest 1: 25 000 méretarányú 1946-ban készült térképe. Mindössze három színnel (fekete, fehér és zöld) jeleníti meg a fővárost. Az „Aquincum” irodalmi és könyvkiadó adta ki, felelős kiadója Kiss Imre. A jobb felső sarokban olvashatók a kerületek nevei, de a térkép színeinek száma miatt nem különülnek el egymástól. A névrajz elég részletes, még a kis utcák neveit is magába foglalja. A zöldterületek (erdők, parkok) nem láthatóak jól a beépített területek miatt, amelyek zöld színűek. A domborzatrajz néhány magassági adatra terjed ki, a csúcsokat keresztek jelölik. A térképnek keresőhálózata ugyan van, de utcanévjegyzéke nincs.

TM 680

Budapest 1: 50 000 méretarányú 1946-ban megjelent fekete-fehér térképe. Az utcák jelölve vannak a nevükkel, de nehezen olvashatóak, a térkép mérete és méretaránya miatt. A főváros közigazgatási határa színre nem különül el, de a vonalvastagság miatt mégis jól látható. A kerületek nevei a jobb felső sarokban elkülönített részben olvashatóak. A térképnek keresőhálójája van, de utcanévjegyzéke nincs, mint ahogy a domborzatrajz sem szerepel rajta. Viszont már jelöli az Árpád hidat (nem mint épülő, vagy tervezett hidat).

TM 756

Budapest 1: 30 000 méretarányú térképe. Dr. Irmédy-Molnár László és Jaeger Károly tervezte és szerkesztette, Kókai Lajos adta ki. A főváros közigazgatási határa feltűnően jól kiemelkedik, sokkal jobban, mint sok más térképen. A kerületek színezése azonos, de a határaik piros vonallal meg vannak jelölve, így egymástól való elkülönítésük könnyű. Neveik a bal alsó sarokban olvashatók. A Dunán szaggatott vonalas jelölés tájékoztat a kerülethatárokról, nem mindenütt, de a meglévő vonalak alapján egyértelmű, hogy hol húzódnak a meg nem jelölt szakaszokon. A térképen keresőháló látható, az utcanévjegyzék pedig a hátoldalon olvasható. A domborzatrajz hiányos: Csupán néhány magassági adat szerepel a térképen. A jobb felső sarokban levő melléktérkép Budapest hegyeit és vizeit ábrázolja. A Honvéd Térképészeti Intézet nyomása.

TM 1027 „Nagy-Budapest közlekedése”

Nagy Budapest közlekedési térképe 1948-ból. Az autóbusz és a villamos közúti járatok számozással és végállomásaikkal olvashatók. Az úthálózatnak csak az a része van ábrázolva, ahol tömegközlekedési eszköz jár, a többi utca a tematika miatt nem lényeges, így indokolt, hogy a generalizálás következtében ne jelenjenek meg a térképen, mivel úgy a sok információ miatt nehezebb lenne a térképen való kiigazodás. Azok a hidak, ahol nem közlekedik busz vagy villamos, szaggatott vonalazással van megjelenítve, kivéve a Petőfi híd, amely a térképen a mai Erzsébet híd helyén látható. Ez feltételezhetően hibás megírás. A hidak kevesebb, mint felén jár tömegközlekedési eszköz: a Margit hídon, az ideiglenes Kossuth hídon és a Szabadság hídon. A busz- és villamos vonalak aránya a térkép elkészülésének idején a mai ellentéte volt: A térkép 32 busz és 62 villamos vonalat ábrázol. A földalatti vasút és a fogaskerekű vasút a villamos vonalakhoz van sorolva.

TM 803

Budapest és környéke 1: 15 000 méretarányú 4 részből álló térképe. A 4 térképlap a főváros és környezetének északnyugati, északkeleti, délnyugati és délkeleti részét ábrázolja. Turner István tervezte és adta ki. A térképen keresőháló látható. A domborzatrajz ábrázolása szintvonalakkal történik, az alapszintköz 10 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal. A főváros közigazgatási határa pontozott vonallal van ábrázolva, nem vehető ki jól, hogy hol húzódik a városhatár. A méretarány is indokolja a kisebb utcák neveinek jelenlétét a névrajzban, amelyek jól olvashatók. A névrajzban szerepelnek a fővároson kívüli utcák nevei is. A térkép három színe (fekete, fehér és barna) miatt nem különülnek el élesen a főváros kerületei, de jelölve vannak barna pontozott vonalazással. A térképen keresőháló is megjelenik, de utcanévjegyzék viszont nem. A főváros repülőtere – még ha kezdetleges formában is – de már látható.

TM 798

Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe. Szerkesztette és tervezte: Dr. Irmédy-Molnár László és Jaeger Károly, kiadta: Kókai Lajos. A térkép fekete-fehér, a városrészek meg vannak jelölve, de a színek miatt nem különülnek el egymástól. A főváros közigazgatási határa szaggatott és pontozott vonallal van jelölve és fekete színe ellenére kiemelkedik a

környezetéből. A kerületek elnevezése a jelmagyarázatban olvasható. A névrajzban a kisebb utcák nevei is szerepelnek. A domborzatrajz hiányos: Néhány pont magassága van feltüntetve és kereszttel jelölve. A jobb felső sarokban egy fehér kitöltetlen rész látható, ahol szerepelhetne Budapest belső területe nagyobb (pl. 1: 10 000) méretarányban.

TM 1096 „Budapest beépítettségének fejlődése”

Budapest beépítettségének fejlődését ábrázoló térkép, amelyet a polgármesteri hivatal III. ügyosztálya készített: Messik Géza műszaki főtanácsos és vitéz Becske Kálmán tanácsnok. Első számú melléklet Budapest városfejlesztési programjához, méretaránya nincs feltüntetve. A térképen Budapest 4 időpontban látható: Óbuda, Buda és Pest egyesítésekor, 1896-ban, 1914-ben és 1932-ben. A térkép Budapest és környékének sűrűn és szórványosan beépített területét ábrázolja összesen négy kategóriában, külön színezéssel. Mind a négy kategória csak az 1932. évi állapotot ábrázoló térképen látható. Az 1896. és 1914. évi állapotot mutató térképen csak Budapesten belüli területek vannak jelölve, a főváros megalakulásakor beépítettséget három színnel jeleníti meg a térkép: Budapesten kívül a környék szórványosan beépített területei is ábrázolva vannak. A sűrűn és szórványosan beépített terület viszonylagos. Nincs pontosan meghatározva, hogy hol húzódik a kettő közötti határ. Az első és a harmadik térkép Dr. Illyefalvi I. Lajos „A székesfőváros múltja és jelene grafikus ábrázolásban” című művéből származik. A térképen az egyes területek beazonosításának könnyítése céljából a fontosabb úthálózati elemek fel vannak tüntetve.

11. ábra - TM 1096; „Budapest beépítettsége 1873-ban” (részlet)

12. ábra – TM 1096; „Budapest beépítettsége 1896-ban” (részlet)

13. ábra – TM 1096; „Budapest beépítettsége 1914-ben” (részlet)

14. ábra – TM 1096; „Budapest beépítettsége 1932-ben” (részlet)

TM 999

Átnézeti terv a Budapest fővárosi csatornázási program iránti jelentéshez, a Magyar Mérnök és Építész Egylet közlönye. Méretaránya rendhagyó módon van megadva: 1 bécsi hüvelyk (2, 634 cm): 400 öl. 1 öl = 189, 64838 cm így a térkép méretaránya 1: 28 800. A térképen első ránézésre szembetűnik, hogy keleti tájolású. Mindössze két színnel ábrázol: fehér és barna színekkel. Különlegessége, hogy a kerületek nevekkkel vannak jelölve a térképen és nem római számokkal, ahogy sok másik térképen. A kerülethatárok nincsenek megjelölve. A fontosabb útvonalak közül is csak kevés van megnevezve. Budán hat völgy van elkülönítve külön jelöléssel. A Duna mélységei izovonalakkal vannak ábrázolva. A folyó partján betűk olvashatók: A budai oldalon A, B, C, D stb., a pesti oldalon A, a, b, c, c, d stb. A jelmagyarázatban nem szerepel, hogy pontosan mi a betűk jelentése. A domborzat ábrázolása csíkozással történt. A bal felső sarokban négy rajz látható: minta szelvény, főgyűjtő szelvény, főgyűjtő keresztmetszete és a főgyűjtő hosszmetsete. Buda és Pest neve más betűtípussal került megírásra, nincs rá magyarázat, hogy ennek mi az oka.

TM 574 „Átnézeti térkép”

Budapest főváros összes területének átnézeti térképe 1882-ből. Méretaránya 1: 50 000. A térkép különlegessége, hogy szerepel rajta a Gellért-hegyi volt csillagda keleti tornyán keresztülmenő földdélkör valamint az az Egyenlítő, amelyik a Gellért-hegyen halad keresztül és ott metszi a csillagdán áthaladó meridiánt. A térképet Homolka-Divald féle módszerrel sokszorosították és Divald Károly fénynyomati műintézetében nyomták. A Fővárosi Mérnöki Hivatal Földmérési Szakosztálya szerkesztette. A főváros belső területeit sötétebb, külső területeit világosabb színnel ábrázolja. Budapest közigazgatási határán kívüli területeket nem ábrázolja, de a szomszédos helységeinek a határai meg vannak írva: pl. Üröm helység határa, Tétényi határ, Gubacsi határ stb.). A térkép keresőhálózata sajátos: mindegyik külön van számozva – csak számokkal, betűkkel nem. Egyes kerületek nevükkel és számmal is jelölve vannak: pl. Belváros IV, Lipótváros V, Józsefváros VIII. Más kerületek csak névvel vannak feltüntetve: pl. Terézváros, Erzsébetváros, Ferenczváros (akkori írásmóddal). A környező területeken vonalakkal el vannak egymástól különítve a települések. A térkép a domborzatot nem ábrázolja.

15. ábra - TM 574; „Budapest átnézeti térképe 1882-ből” (részlet)

TM 822 „Átnézeti térkép”

Budapest főváros belterületeinek átnézeti térképe 1882-ből, méretaránya 1: 5 000. A fővárost 10 térképlapon ábrázolja, valamint külön lapon szerepel a jelmagyarázat. Az eredeti háromszöges és legújabb pötfelmérési adatok alapján szerkesztették a Főváros Mérnöki Hivatala Földmérési Szakosztályának vezetése alatt. A Divald-Homulka sokszorosítási módszer szerint készült Divald Károly fénynyomati intézetében. A térkép méretaránya indokolja, hogy a jelmagyarázat a legtöbb Budapest térkép jelmagyarázatánál több elemre terjedjen ki. Ennek jegyében sok olyan jelölés is van a térképen, amelyek más térképeken nincsenek jelölve. A térkép különbséget tesz a téglá-, vas- és faépületek között. Szintén megkülönbözteti a veteményes-, gyümölcsös- és az angol vagy díszkerteket. Utóbbi kettő azonos módon van jelölve. A vasutak között más jellel vannak ellátva a gőz- és a lóvontatású vasutak. Nem a fővárosra hanem inkább vidékre jellemzőek a szőlők, szántóföldek, kaszálók, rétek - ennek ellenére a térkép jelmagyarázatának részét képezik. Eltérő módon vannak ábrázolva a kő- és a fahidak. Ami még ritkaság a térképek nagy részén: háromszögített

vasoszlopok, kövek, toronykúpok, gyárkémenyek, egyéb tárgyak. Ezek háromszögelési alappontokat jelölnek. Mindez azt támasztja alá, hogy általánosságban elmondható: a nagyobb méretarányú térképek több információt nyújtanak a térképolvasónak. A térképen a domborzat ábrázolása szintvonalakkal történik, az alapszintköz 10 m.

TM 1177 „Budapest építészeti övezetének beosztása”

Budapest építészeti övezetének beosztása az 1894. évi építési szabályzat szerint. Az 1: 84 000 méretarányú térkép négy övezetet különít el, ezen kívül „büzös gyárak” és „rongy- és csontgyűjtő- és elosztótelepek” vannak megkülönböztetve. A térkép kék színnel ábrázol. A térképen a főváros közigazgatási határa Nagy-Budapest határát jelöli: Ezen belül a Csepeli kikötő és a Budakeszi-erdő nincs színezve. Így a Duna és Csepel határvonala nehezen kivehető.

TM 812 „Budapest övezeti beosztása”

Budapest övezeti beosztása 1: 25 000 méretarányban, az építésügyi szabályzathoz tartozó térkép, amelyet Dobrzeniecki Gergely rajzolt és a Fővárosi Közmunkák Tanácsa adott ki. A színmagyarázatban 4 övezet van elkülönítve, valamint a Duna folyam. A 4. övezetbe további két kategóriára tartozik: „Büzös gyár”, valamint „rongy és csontgyűjtő- és osztályozó telep”. A térképhez keresőháló tartozik, mindegyik külön számmal van jelölve. A keresőhálózati vonalakkal vastagabb vonal jelöli a Gellért-hegyi volt csillagda keleti tornyán keresztül haladó földdélkört és az Egyenlítőt, ami a keleti tornyon metszi a jelölt meridiánt. Jobbra lent Óbuda, Buda, Pest, a Duna folyam és a Budakeszi-erdő területe olvasható holdban, négyszögölben és hektárban. A főbb utak csupán tájékoztató jelleggel szerepelnek, a domborzatrész nincs jelölve, mivel a térkép tematikája nem indokolja.

TM 1095 „Budapest építési övezeteinek beosztása”

Budapest építési övezeteinek beosztása az 1894. évi és az 1914. évi építésügyi szabályzat szerint, második számú melléklet Budapest városfejlesztési programjához. A térképet a Polgármesteri III. Ügyosztály készítette: Messik Géza főtanácsos és vitéz Becske Kálmán tanácsnok. Az 1894. évi állapotot ábrázoló térkép színmagyarázata annyiban különbözik a TM 812. térképtől, hogy a Duna színe nincs jelölve, a többi elem megegyezik. Az 1914. évi

állapotot megjelenítő térkép több szintet alkalmaz: Összesen nyolc övezetet különít el, valamint a parkok és a temetők is külön színnel vannak jelölve. Előnye az 1914. évi térképnek, hogy több kategóriába osztja a beépített területeket – így jobban érzékelteti, hogy hol milyen mértékű a viszonylagos beépítettség, viszont nincs pontosan definiálva, hogy az egyes övezetek milyen mértékű beépítettséget jelölnek és hol húzódnak az övezetek közötti határok. A főbb utak tájékoztató jelleggel vannak ábrázolva, névrajz és domborzatrajz nem tartozik a térképhez. Méretaránya nincs jelölve.

TM 1431

46 részes Budapest fő- és székváros összes területének térképe 1895-ből. A fekete-fehér térkép méretaránya 1: 5 000. Magát a fővárost 44 lapon ábrázolja, az első és a második lapon a cím, a méretarány valamint a térképi hosszak mérésére alkalmas ábra található, amely a térképi hosszak lemérését méterben és ölben is lehetővé teszi. Az eredeti háromszöges felmérés és legújabb adatok alapján szerkesztette a Fő- és Székváros Mérnöki Hivatalának Földmérési Szakosztálya. Az egyes városrésznevek más és más betűtípussal vannak feltüntetve, oka ismeretlen. A kisebb utcák nevei is jól olvashatók, a közlekedési hálózat elemei sokkal részletesebben vannak feltüntetve, mint a legtöbb térképen, ami a méretarány és a térképlapok mérete alapján el is várható. Jelmagyarázat nem tartozik a térképhez, ami nagy hátrány.

TM 702

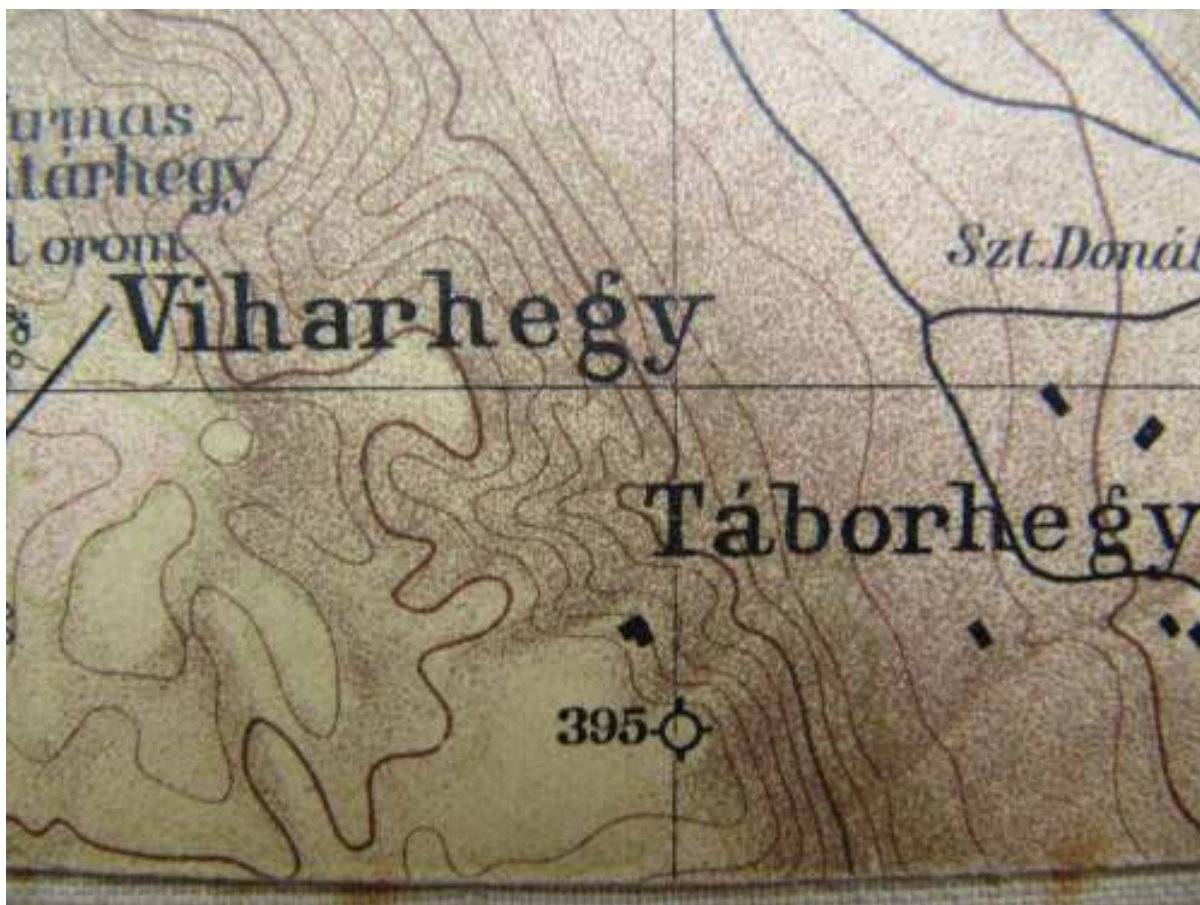
Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe 1896-ból. A jelmagyarázat csak a vasúti vonalakra terjed ki (gőzmozdonyú-, villamos-, ló-, fogaskerekű- és földalatti). A térkép fekete, fehér és kék színekkel ábrázol: A főváros belső területei fekete vonalkázással, a külső területek egy része (Óbuda, Zugló, Kelenföld) kék színnel látható, de nem vonalkázással, a külterületek más részei (mai X. és XI. kerületek külső részei, a teljes XII: kerület) szintén fekete színnel vonalkázás nélkül jelennek meg a térképen. Oka ismeretlen. Budapest belüli városrészek területeinek nagysága a jobb alsó sarokban olvashatók: Óbuda, Buda, Pest és a Duna, de a Budakeszi-erdő nem. A területek holdban, négyszögölben és hektárban is fel vannak tüntetve. A Budapest kívüli területek nincsenek jelölve, de a határos települések nevei meg vannak írva.

TM 813

Budapest székesfőváros általános szabályozási terve 1903-ból, méretaránya 1: 16 000. A térképet a Fővárosi Közmunkák Tanácsa Műszaki Osztálya szerkesztette. A kerületnevek megírása mellett a szokásos római számos jelölés is látható a térképen, de a kerületek nem különülnek el jól egymástól, a színek miatt. Az épületek ábrázolása csak a fontosabb épületekre terjed ki. A térkép öt színe közül kettő is a zöld szín különböző árnyalata, amelyek a megszokottól eltérően nem a zöldterületeket jelölik: A jelmagyarázat szerint nyaraló övezetet jelentenek. Bár főleg a hegyvidéki területek vannak zölddel ábrázolva, de más városrészek is, amelyek a domborzati viszonyok alapján nem nevezhetők hegyvidéki területnek, így pl. Kelenföld egy része vagy Herminamező. A fővároson kívüli területek nincsenek ábrázolva, de a határos települések nevei szerepelnek a névjajzban. A mai Erzsébet hídnak még Eskütéri híd a neve - a pesti hídfőnél levő tér neve Eskü tér. A mai Árpád híd és Petőfi híd is szerepel a térképen, de név nélkül. Kelenföld neve alatt zárójelben olvasható Lágymányos, ami arra utal, hogy a két név abban az időben azonos területet jelölhetett..

TM 11142

Budapest székesfőváros egész területének 1: 25 000 méretarányú térképe. Hivatalos adatok alapján kidolgozta: Kogutowicz Manó. Kiadta a Magyar Földrajzi Intézet Rt. A térkép utcanevjegyzéke bal és jobb oldalon látható, amely az utcákon kívül sok minden másra is kiterjed: középületek, kerületi elöljáróságok, vásárcsarnokok, kórházak, tébolydák, menhelyek, közművelődési és mulatóhelyek, árvaházak, a Magyar Királyi Igazságügyi Minisztérium és a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium épületei, magánvállalkozók és szövetkezetek, szakiskolák, kereskedelmi iskolák, vasúti és hajózási igazgatóságok, tanintézetek, gőzmalmok, szállodák és fürdők is, amelyeket ugyanúgy meg lehet keresni, mint az utcákat. A kerületek nincsenek külön színnel ábrázolva, de a határaik jelölve vannak. A Dunán meg vannak jelölve a hajózási útvonalak és a kikötők. A domborzat ábrázolása szintvonalakkal történik, az alapszintköz 20 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal.

16. ábra - TM 11142; „Kogutowicz Manó által kidolgozott Budapest térkép” (részlet)

TK 2056

Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe, Dobrzywiecki Gergely rajzolta. Topográfiai és mezőgazdasági térkép, könyomatos alaptérképen. A jelmagyarázat részletes: Az utakon és az épületeken kívül még az agyaggödrök, kavicsgödrök és kőbányák, nádasok, szőlők, legelők, rétek és kertek szerepelnek. A kisebb városrészek nevei is a névrajz részét képezik. Kerületi színezés nincs a térképen. A fővároson kívüli területeket nem ábrázolja a térkép, de a határos területek nevei meg vannak írva. A fővárost számozott keresőháló fedi le, amely vonalainál vastagabb vonalakkal vannak jelölve - fontosságuk miatt – a Gellért-hegyi volt csillagda keleti tornyán keresztül haladó földdéklő, valamint az Egyenlítő, amelyik a Gellért-hegyi meridiánt a keleti toronynál metszi. A térkép jobb alsó sarkában Óbuda, Buda, Pest, a Duna folyam és a Budakeszi-erdő területe olvasható holdban, négyszögölben és hektárban megadva.

TM 6956

Budapest székesfőváros egész területének 1: 5 000 méretarányú térképe 1908-ból. Az eredeti háromszöges felmérés és a legújabb adatok alapján szerkesztette a Székesfőváros Mérnöki Hivatalának Földmérési Szakosztálya. A térkép a székesfőváros házinyomdájának nyomása. Összesen 67 szelvényből áll, amelyből 65 szelvény ábrázolja Budapestet, az első szelvényen a térkép címe, méretaránya, megjelenésének éve, szerkesztőjének neve olvasható, a másodikon a székesfővárosról egy áttekintő térkép látható, amely a szelvénybeosztást és a kerületeket jelöli továbbá a Budapesttel határos települések nevét tünteti fel. A térképen a városrésznevek és az úthálózat elemeinek nevei piros színnel kerültek megírásra. A térképen jelölve vannak a kerületek határai, de nehezen kivehetők. A térkép méretaránya és a szelvények mérete (együttesen) lehetővé teszi, hogy olvasható legyen olyan viszonylag apró részlet is, ami a legtöbb térképen nem: Erre példa, hogy a pályaudvarokon az indulás és az érkezés helye is el van különítve. A szelvények további hat részre vannak felosztva, észak-déli irányban három, kelet-nyugati irányban kettő foktrapézra, amelyek a térképi hosszak leméréséhez nyújtanak segítséget. Jelmagyarázat nem tartozik a térképhez.

TM 591

Budapest székesfőváros egész területének térképe 1908-ból 1: 50 000 méretarányban. A főváros közigazgatási határa jól látható, a kerületek határai el vannak különítve szaggatott vonallal, de színezéssel nem. A fontosabb épületek számozással jelölve vannak, kerületi bontásban, pl. a Királyi palota, Vigadó, Magyar Királyi Földtani Intézet, minisztériumok, fürdők, laktanyák, kórházak). A budai és a pesti oldal valamint a Duna területe hektárban van megadva. A domborzat ábrázolása árnyékolással történik. A hátoldalon a Föld térképe látható Mercator-féle projekcióban 1: 150 000 000 méretarányban és ábrák mennyiségtani földrajzhoz: Hold pályája, Föld keringése a Nap körül, Nap és holdfogyatkozások.

TM 940 – TI 126

Budapest székesfőváros egész területének térképe 1: 25 000 méretarányban. Nyomta és kiadta a Magyar Földrajzi Intézet. Budapest közigazgatási határa jól látható, de a kerületek nem különülnek el egymástól az azonos színnel való jelölés miatt. A kerületi beosztás külön melléktérképen látható számokkal és a városrésznevekkel együtt. Szokatlan, hogy „Kelenföld

vagy Lágymányos” megírás szerepel a térképen. Amikor egy területet két különböző névvel is jelölnek, mert több közhasználatban levő neve is létezik, akkor az esetek többségében az egyiket zárójelben írják meg, vagy csak az egyik nevet jelölik. A domborzat árnyékolással van ábrázolva. A térképhez egy másik melléktérkép is tartozik, amelyen a forgalmi központ - pesti belváros – látható 1: 10 000 méretarányban, kerületi színezéssel. A térkép ábrázolja a hajózási útvonalakat és a kikötőket, valamint a kisebb utcák még Budapesten kívül is meg vannak nevezve. Az utcanévjegyzék külön füzetben olvasható, Budapesten kívüli településeken (pl. Újpest, Rákospalota, Pestújhely, Kovácsi-telep) levő utcanevek is meg vannak írva. A különálló füzet nem csupán az utcaneveket tartalmazza, hanem sok más adat is található benne: Napirend (múzeumok, kiállítások, könyvtárak nyitva tartással, belépőjegy árával), szállodák, penziók, szanatóriumok, fürdők, színházak és szórakozóhelyek, gyárak, közhivatalok, minisztériumok, állami és városi hivatalok valamint egyéb nevezetességek pl. az Állatkert vagy a Magyar Tudományos Akadémia.

TM 939 – TI 294

Sok közös vonása van a TM 940 – TI 126 térképpel. A főbb különbségek a következők: A melléktérképen jobban elkülönülnek a kerületek, de a neveik nincsenek megírva. Kettővel több melléktérkép látható, az egyik a magyar anyanyelvűek százalékos arányát ábrázolja. Az figyelhető meg, hogy Pesten nagyobb, Budán kisebb százalékban élnek magyar anyanyelvűek. Külön ki kell emelni Óbudát, ahol a legkisebb a magyar anyanyelvűek aránya. A másik melléktérkép a viszonylagos népsűrűséget mutatja be. Nem meglepő, hogy a főváros belső területein nagyobb, külső területein kisebb a népsűrűség. Az egyes kerületeken belül is megfigyelhetők egységnyi területre eső lakosságszám különbségek. Az utcanévjegyzékben nem szerepelnek a Budapesten kívüli települések utcanevei.

TM 642

Budapest székesfőváros 1911-ből származó térképe, amelyen a méretarány nincs feltüntetve. Károlyi György műintézetében nyomták. Minden kerület más színű, ami esztétikailag szép látványt nyújt, de a kerületek elkülönítése kevesebb színnel is megoldható. A térkép címe és az utcanévjegyzékhez tartozó magyarázó szöveg háromnyelvű: A magyar mellett német és francia nyelvet ismerő térképolvasók számára is szolgál információkkal. A hidak nevei és a Margit-sziget csak két nyelven - magyarul és németül - olvashatók. A térképen nincs jelölve a

domborzat, még csak a csúcsok magassága sincs megírva, de a főváros közigazgatási határa sincs feltüntetve. A fontosabb épületek (Vigadó, Opera, múzeumok, pályaudvarok) ki vannak emelve fekete színnel. Ritkaság, hogy egy terület két használatban levő neve „vagy” szóval legyen elválasztva: Kelenföld vagy Lágymányos területe így szerepel a térképen.

TM 1473

Kogutowicz Manó: Budapest székesfőváros egész területének térképe. 1: 25 000 méretarányban. Metszette és nyomta: A Magyar Földrajzi Intézet. Ami első látásra feltűnik a térképen, hogy a főváros közigazgatási határa a szokásosnál is vastagabb vonallal van ábrázolva, viszont a kerületek határai nincsenek jelölve. Nagyon sok épület ki van emelve, ezért a legfontosabbak nem különülnek el jól a többitől. A városrésznevek csak a főváros külső területein vannak megírva. A belső területeken helyhiány miatt nehezen lenne megoldható a szokásos római számmal történő jelölés mellett a neveket is feltüntetni, ami az eredményezné, hogy a térképen való kiigazodás nehéz lenne. Viszont a kisebb utcák nevei is a névrajz részét képezik, bár utcanévjegyzék nem tartozik a térképhez.

A térképhez öt melléktérkép tartozik:

- A bal felső sarokban látható az 1906 és 1910 közötti halandóságot mutatja be. Négy kategóriát különít el, amelyek 10 és 22 ezrelék között vannak felosztva. Az egyes kategóriák alsó és felsőhatára közötti különbség 3 ezrelék. A kategóriák száma ideális, viszonylag jól elkülöníti az egyes területeket.

A bal alsó sarokban két melléktérkép tárul az olvasó szeme elé:

- Az egyik a magyar anyanyelvűek 1906. évbéli arányáról árul el információkat. 64 és 92 % között hét kategóriát különít el, az egyes kategóriák 4%-os különbségeket jelölnek. A 4% viszonylag kevés különbség, de ez a kategóriák számának növekedését eredményezi, amelyek páratlan száma sokaknak jelentheti azt – tévesen – hogy a középső kategória közép, vagy átlagértéket jelöl, ami nem minden esetben áll fent.

- A harmadik melléktérkép 1910. évi viszonylagos népsűrűséget jeleníti meg kilenc kategóriában, nem egyenletes eloszlásban. 300 fő / km² értékig 50 fő / km²-enként vannak felosztva a népsűrűségi értékek (6 kategória), 300 fő / km²-től 700 fő / km²-es értékig 200 fő / km²-enként (2 kategória), a kilencedik pedig 700 fő / km²-nál sűrűbbel lakott területeket jelöli. Nem meglepő, hogy a sűrűbben lakott területek a főváros belső kerületei, a külső városrészek ritkábban lakottak. A páratlan kategóriaszámmal ugyanaz a probléma, mint az előző melléktérképnél.

E három melléktérkép – bár a tematikája nem indokolja – néhány csúcs nevét és magasságát is jelöli. A térkép fő üzenete jobban látható lehetne, ha nevek és magassági értékek nem, csak színek szerepelnének rajta.

- A térkép jobb felső sarkában látható melléktérkép a pesti belvárost ábrázolja 1: 10 000 méretarányban. A melléktérképek közül egyedül ennek van feltüntetve méretaránya. A kerületek színezve vannak, így a határaik jól láthatóak.

- A jobb alsó sarokban levő melléktérképen a kerületi beosztás látható. A kerülethatárokon húzódó útvonalak névvel szerepelnek, más utat a térkép nem ábrázol. Még könnyebb elválasztani egymástól a kerületeket a színezés miatt.

TM 1138 – TI 131

Majdnem teljesen ugyanolyan, mint a TM 1473 térkép. A legfontosabb különbségek a következők: Csak két melléktérképe van: A belvárost és a kerületi beosztást bemutató. A térképen a szokásos római számos jelölés mellett névvel is meg vannak jelölve a kerületek, nem úgy, mint a TM 1473 térképen, ahol a térkép jobb felső sarkában olvashatók a kerületnevek. A kerülethatárokon húzódó utak nincsenek megnevezve, viszont olyan utakat is jelöl, amelyek nem kerülethatárokon húzódnak.

TM 826 „Budapest közlekedési térképe”

Budapest villamos közúti, vasúti hálózata 1913-ban. A méretarány nincs feltüntetve. A fontosabb utak névvel jelölve vannak, de nem mindegyik úthálózati elem van megnevezve, ahol tömegközlekedési eszköz közlekedik (kisebb utcák név nélkül). A kerületek határai és a főváros határa is be vannak jelölve, de nincsenek jól láthatóan ábrázolva. A térkép tematikája miatt ez részben érthető is. A Budapesttel határos települések nevei is leolvashatók a térképről, pedig a tematika nem indokolja, hogy a környező települések meg legyenek nevezve. A fővárosból kivezető vasútvonalak mellett néhány nagyobb település neve olvasható, ahova a vasutak vezetnek. A pályák hossza Budapesten 178, 4 km, a vágányhossz 357, 5 km.

TM 973 „Budapest övezeti beosztása”

Budapest övezeti beosztása az építésügyi szabályzathoz tartozó térkép, amelyet a Fővárosi Közmunkák Tanácsa adott ki 1914-ben. A térkép méretaránya 1: 25 000, nyolc övezetet különít el, valamint külön jelöli a kerteket, parkokat. A főváros kerületei megkülönböztethetők a térkép alapján, de nehezen. A fontosabb úthálózati elemek meg vannak nevezve. A térképhez keresőháló tartozik, mindegyik külön-külön számmal van jelölve.

TM 1005 „Budapest bal partjának általános csatornázási terve”

Budapest bal partjának általános csatornázási terve 1: 50 000 méretarányban 1916-ból. A térképen megjelenik a földrajzi fókusz a ferrói kezdőmeridiánnal. A paralellkörök és a meridiánok 5 percként vannak jelölve. Szembetűnő, hogy a pesti oldal sokkal több színnel van ábrázolva, mint a budai. Ennek oka, hogy csak a pesti oldal csatornázási tervét mutatja be a térkép, amelyen jelölték a csatornák belső átmérőjét, belméretük változásait, vészkiömlőket, öblítőket, szivattyútelepeket. Külön színnel vannak megkülönböztetve a meglévő és a tervezett gyűjtők. A névrajz a főváros külső területein, valamint a környező településeken jelenik meg. A tematika miatt a kerületek nincsenek elkülönítve egymástól. A jelmagyarázatban olvasható információ szerint a bejegyzett adatok csak általános tájékoztatásul szolgálnak.

TM 694 – TI 95

Olyan Budapest térkép, amelyen a méretarány nincs feltüntetve. Kiadó tulajdonos: Stoits György térképész. Az utak és terek fontosságukhoz mérten ki vannak szélesítve. A keresőhálózat 1-1 oldala 1000 méter hosszú. A kerületi színezés miatt megkülönböztethetők az egyes kerületek, a kisebb utcák nevei is meg vannak írva – főleg a belső területeken. A házak számozásai – szintén főleg a belső területeken – ugyan jelölve vannak, de a kis számok sok helyen nehezen olvashatók. A közlekedési hálózat (villamos, földalatti, omnibusz, hajózási útvonalak) piros színnel van ábrázolva, ahogy az állomásokat jelölő nevek is (vasútállomások, hajóállomások). A fontosabb épületek fekete színnel ki vannak emelve, így pl. Bazilika, Opera, Nemzeti Színház, Magyar Tudományos Akadémia.

TM 717

Nagymértékű hasonlóság figyelhető meg közte és a TM 1138 térkép között. Ami különbözik, az a kerületi színezés. A domborzatot szintvonalakkal ábrázolja, az alapszintköz 20 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal.

TM 944 – TI 127

Budapest székesfőváros egész területének 1: 25 000 méretarányú térképe. Az alaptérképet tervezte és rajzolta: Kogutowicz Manó. Átdolgozta és új adatokkal bővítette: Czakó István. A térkép sok színe miatt a kerületek jól elkülönülnek egymástól, ami esztétikailag szép látványt nyújt. A kisebb utcanevek is meg vannak írva és sok épület külön színnel ki van emelve. A nevezetesebb épületek számozva vannak, de nincs feltüntetve, hogy melyik szám melyik épületet jelöli, így a számozás felesleges – mivel az információk érdemi részét nem tárja fel a térképolvasónak. Viszont sok épülethez tartozik megírás: pl. kórházak, laktanyák, gyárak. Azok az épületek, amelyekhez szöveges megírás tartozik, nincsenek számmal jelölve. Előfordul olyan épület is a térképen, amelyen nem pontos a megírás pl. a Magyar Nemzeti Múzeum csak „múzeum” névvel szerepel. Ugyan a 1: 10 000 méretarányú melléktérképen a teljes név ki van írva, de ez nem indokolja, hogy a „múzeum” szó csak önmagában fel legyen tüntetve a 1: 25 000 méretarányú térképen. Viszont van példa olyan épületre is, amelynek a neve egyáltalán nincs a térképen, csak a melléktérképen, mint pl. a Magyar Tudományos Akadémia. A térképen a városrésznevek csak a külső területeken vannak megírva, ami önmagában nem szokatlan, de az viszont igen, hogy a belső területeken a kerületeknek még a szokásos római számos jelölése is hiányzik. Budapest közigazgatási határa be van jelölve. A térképhez keresőháló tartozik.

TM 646

Budapest székesfőváros 1: 30 000 méretarányú térképe az elemi iskoláik 3. osztálya számára. Szerkesztették: Bardócz Pál, Dr. Erődi Kálmán és Kogutowicz Károly. A térkép jelmagyarázatához tartozik a fontosabb épületek megnevezése is kerületi beosztásban. (Királyi palota, Aquincum, Főposta, Magyar Tudományos Akadémia, Opera, Nemzeti Múzeum, Nemzeti Színház, kórházak, gyárak stb.) Minden egyes kerületben levő fontos épületek számozása egyessel kezdődik. A kerületi színezés és a római számokkal történő

jelölés miatt jól el lehet választani egymástól a kerületeket, de könnyebben ki lehetne igazodni, ha a fontos épületek számozása folyamatos lenne, és nem kezdődne a számozás minden kerület esetén eggyessel. A Dunán ábrázolva vannak a hajózási útvonalak és a kikötők, a főváros közigazgatási határa is jól látható. A névrajz csak a főbb úthálózati elemekre terjed ki. Ami nem gyakori, hogy a domborzat ábrázolása árnyékolásos módszerrel történik. A csúcsok eltérő módon vannak jelölve: Háromszöggel illetve fordított T alakkal. Az előbbi elég gyakori, de az utóbbi ritkaságszámba megy.

TM 728

Sok tekintetben hasonlít a TM 11142 térképhez. Ami különbség: Az utcanévjegyzék nem terjed ki a középületekre, kerületi előljáróságokra, vásárcsarnokokra stb. A kerületek határai nincsenek jelölve, csak a neveik vannak megírva a térkép jobb felső sarkában. A térképen nincs domborzatrajz.

TM 1097

Budapest övezeti beosztása. Az építésügyi szabályzat második kiadásához tartozó térkép. Kiadta a Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1926-ban. Méretaránya 1: 25 000. A térkép a TM 973 újabb kiadása.

TM 948 – TI 125

Budapest székesfőváros térképe 1: 25 000 méretarányban. Az 1923. évi helyszínelés alapján rajzolta és sokszorosította a Magyar Királyi Állami Térképészeti Intézet. A jelmagyarázat 3 nyelvű: magyar, német és francia. Megkülönbözteti a beépített területeket, villaszerű településeket, beépítetlen területeket, kerteket sétáló utakkal, erdőket, szőlőket, réteket és legelőket. Ritkán fordul elő, hogy egy térkép külön jelöli az egy tornyos illetve torony nélküli valamint a több tornyos templomokat. Szintén különlegesség, hogy a fogaskerekű, ipar- és földalatti vasutak mellett még a villamosvasutak megállóit is jelöli. További külön jelöléssel vannak ellátva az autogarázsok, benzinkutak, taxiállomások. A hajózási vonalak között is különbségeket tesz: Más jelölése van a hajójáratoknak, a Budapest és Esztergom között Visegrád érintésével közlekedő hajójáratnak és a csavargőzös járatnak. A domborzatábrázolás szintvonalakkal történik: Összesen 4 fajta szintvonal figyelhető meg a térképen: a 2, 5 m, 5 m,

10 m és 50 m-enként látható szintvonalak más és más fajta vonaltípussal vannak jelölve. Ezek azt támasztják alá, hogy a térkép jelmagyarázata a szokásosnál jóval részletesebb: Ez nagy segítséget nyújt a térképolvasónak a tájékozódásban. A közigazgatási határ ábrázolása e részletesség mellett már-már magától értetődő. A térképhez egy melléktérkép tartozik, amelyen a kerületi beosztás látható a megszokott római számos jelöléssel, valamint a kerületek határain húzódó útvonalak neveikkel együtt. A kerületnevek a melléktérképen külön kerületek megírásra. Az egyik legjobb térkép, amellyel a gyűjtőmunkám során találkoztam.

TM 751

A TM 948 – TI 125 térkép újabb kiadása, amely az 1926. és 1927. évi légi felvételek alapján helyesbítésre került. A kerületi színezés nem csak a melléktérképen látható. A Magyar Királyi Állami Térképészet kiadása.

TM 859 „Rendőrségi zsebkönyv melléklet”

A térkép a Budapesti útmutató és címtár – rendőrségi zsebkönyv melléklete.

Sok szempontból hasonlít a TM 948 – TI 125 térképhez, de több különbség van közöttük. A térképen sokkal jobban láthatók a határvonalak, mint a legtöbb másik térképen. A jelmagyarázat ki van egészítve rendőri vonatkozású elemekkel:

- rendőrőrszoba
- dunai mentőőrség
- lovas különítmény
- rendőrkapitányság, osztályparancsnokság és kapitánysági őrség egy épületben
- kapitánysági épületen kívül elhelyezett osztályparancsnokság és területileg illetékes rendőrőrszoba
- rendőr-főparancsnokság, tartalék-, toloncházi-, kerékpáros- és lovas-osztályparancsnokság
- főkapitányság, főkapitánysági osztályparancsnokság és főkapitánysági őrség.

Ezekon kívül a jelmagyarázat része ugyan, de attól távol, a bal alsó sarokban vannak jelölve a Phóbus Műszaki és Olajkereskedelmi rt. benzinkútjai és a Pajor László-féle vállalat „Royal” benzinkútjai külön színnel. A térkép az 1923. évi helyszínelés és az 1926. évi helyszíni helyesbítés alapján készült.

17. ábra - TM 859; „Rendőrségi zsebkönyv melléklet” (részlet)

TM 858

Szembetűnő a hasonlóság a TM 859 térképpel. A fontosabb különbségek a következők: A kerülethatárok jobban láthatók, ezért - még ha kerületei színezés nincs is - nagyon jól elkülönülnek az egyes városrészek egymástól. A Budapest kerületi beosztása melléktérkép fekete-fehér, kivéve a Dunát, amely a szokványos kék színnel került megjelenítésre.

TM 734

Budapest székesfőváros és környékének térképe 1: 25 000 méretarányban. Sok a hasonlóság közte és a TM 948 – TI 125 térkép között. Amiben különbözik: A térkép fekete-fehér. Jelmagyarázata kevesebb elemre terjed ki: Domborzatrajza hiányos – nincsenek rajta szintvonalak, csak néhány csúcs neve és magassági adata van feltüntetve. Ezért a szintvonalak értelemszerűen a jelmagyarázatban sem szerepelnek. Ezen kívül nem képezik a jelmagyarázat részét az autógarázsok, benzinkutak és a taxiállomások sem. A térképen szerepelnek a

kerületek számai. Ami szokatlan: Több vasútvonal mellett a „felől” megírás szerepel pl. Győr felől, Esztergom felől, de nem mindenhol: Több helyen a szokásos „felé” felirat olvasható pl. Szolnok felé, Gödöllő felé.

TM 790

Ugyanaz, mint a TM 948 – TI 125 térkép, azzal az egyetlen kivétellel, hogy a kerületek különböző színekkel vannak ábrázolva.

TM 765

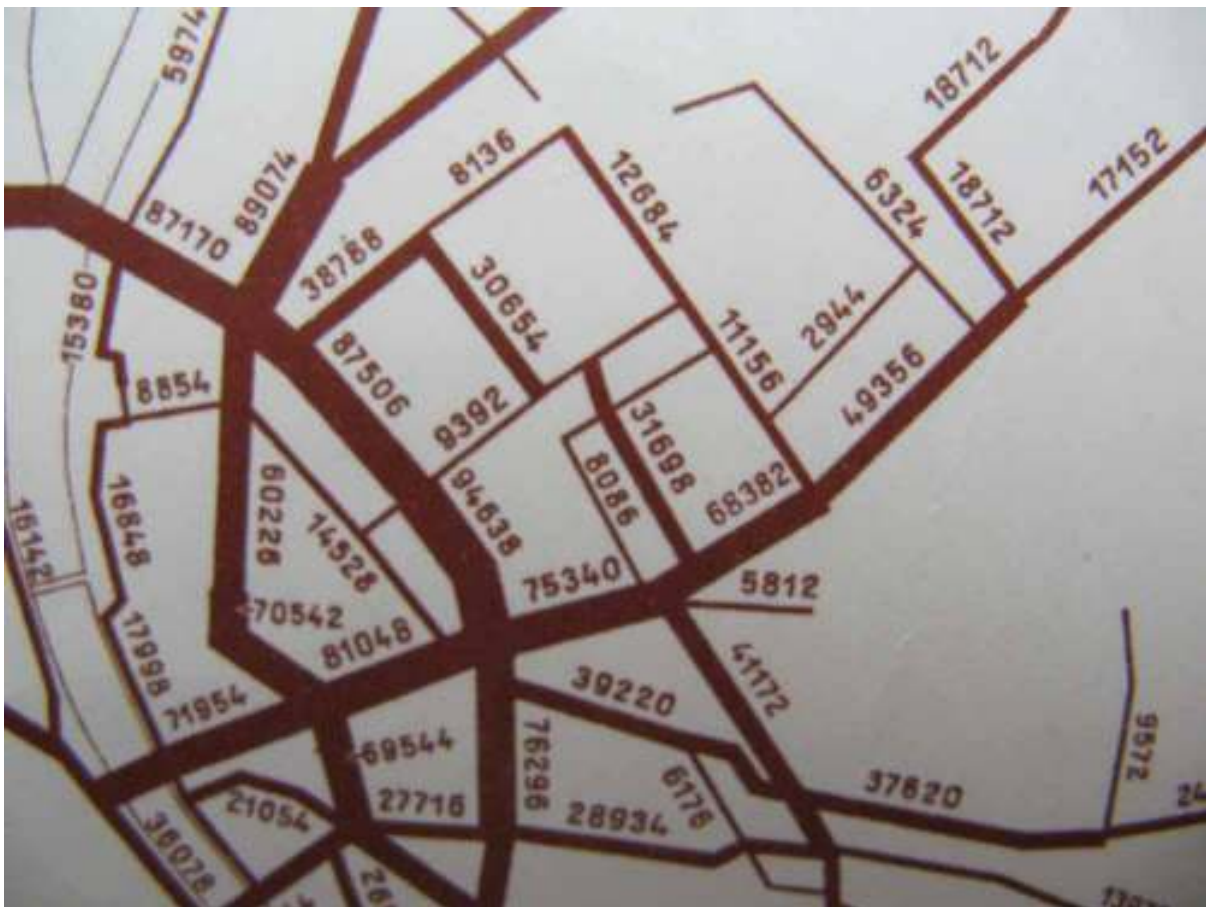
Budapest székesfőváros 1: 14 000 méretarányú 4 részből álló térképe, amelyet Dr. Kogutowicz Károly és Gergely Endre terveztek. A Magyar Királyi Állami Térképészet készítette, Kókai Lajos főbizománya. A települések határai, valamint a székesfővároson belüli kerületek sárga színnel vannak elkülönítve egymástól, ami némiképp szokatlan. Az utcahálózat és az épületek részletesen vannak ábrázolva, sok épület névvel ellátva jelenik meg pl. gyárak, kórházak, laktanyák. A kerületek azonos színűek, de jól elkülöníthetők egymástól. A vasútvonalak piros színnel vannak jelölve, ez sem gyakori a térképeken. A domborzat ábrázolása szintvonalakkal történik, összesen három fajta szintvonal látható a térképen: 10 m, 50 m és 100 m-es szintvonalak, amelyek különböző vastagságú vonalakkal vannak megjelenítve.

TM 1408 „A csatornahálózat átnézeti térképe”

Budapest székesfőváros csatornahálózatának átnézeti, 1: 50 000 méretarányú térképe 1933. évből. A tematika miatt a jelmagyarázat csak három elemet tartalmaz: Főgyűjtőket, mellékgűjtőket és a csatornázott területet foglalja magába. Ami nem lenne indokolt, de mégis látható a térképen: Budapest határa és a határos települések nevei. A székesfőváros fontosabb útjai vannak csak jelölve, de nem mindegyiknek van megírva a neve. A jelmagyarázatban szereplő három elem kívül más jelölés is látható a térképen, amelyek az elhelyezkedésükből levont következtetésem szerint nagy valószínűséggel az erdős területeket jelölik.

TM 825 „Utastforgalom”

Az egyes útvonalak utastforgalma az 1933. évi októberi utastzámlálás adatai alapján. A térkép méretaránya nincs feltüntetve. Csak az úthálózat fontosabb elemei vannak jelölve, azoknak a nevei nincsenek megírva – névrajz egyáltalán nem tartozik a térképhez. A domborzatrajz hiánya még érthető a tematika miatt, de a főbb utak neveit érdemes lett volna megírni. A Duna csak tájékoztató jelleggel szerepel, hogy segítse a tájékozódást. Nem meglepő, hogy a belvárosi utak sokkal nagyobb forgalmat bonyolítanak le (körutak, sugárutak) és ahogy haladunk a külső területek felé általánosságban elmondható, hogy az utak forgalma egyre kisebb, de nem minden esetben. A legnagyobb forgalmat lebonyolító út (a mai Erzsébet körút) és a legkisebb forgalmú utak (a Városligeten átvezető utak) közötti különbség 30-szoros! A kisebb utcák nem kerültek jelölésre, de ha azoknak a forgalma is jelölve lenne a térképen, akkor a különbség még 30-szorosnál is nagyobb lenne.

18. ábra - TM 825; „Az utastforgalom térképe” (részlet)

TM 828 „Villamosvasút”

Budapest villamos közúti vasúti hálózata 1933-ból. A térkép méretaránya nincs feltüntetve. A hálózat tagjait 5 kategóriába sorolja: fővasút, villamos közúti, földalatti, helyi érdekű, és fogaskerekű vasutak vannak elkülönítve. Ami nagy hiányosság, hogy az egyes vonalak viszonylatszámait nincsenek feltüntetve, pedig akkor lenne a térkép igazán jól használható, ha ezek és mellékletben a végállomások olvashatók lennének. Csak a fontosabb utak láthatók, azok nevükkel együtt, a kisebb utcák viszont nem kerültek ábrázolásra. Olyan utcákban is közlekedik vasút, amelyek nincsenek külön jelölve, csak a vasútvonal nyomvonala látható. A települések, településrészek határai kivehetők, de nem feltűnőek. A székesfővárossal szomszédos településnevek megírásra kerültek. A Budapestre kivezető vasútvonalak mellett látható néhány nagyobb település, ahova az adott vasútvonalon el lehet jutni. A pályák hossza 187, 8 km, a vágányhossz 427, 4 km.

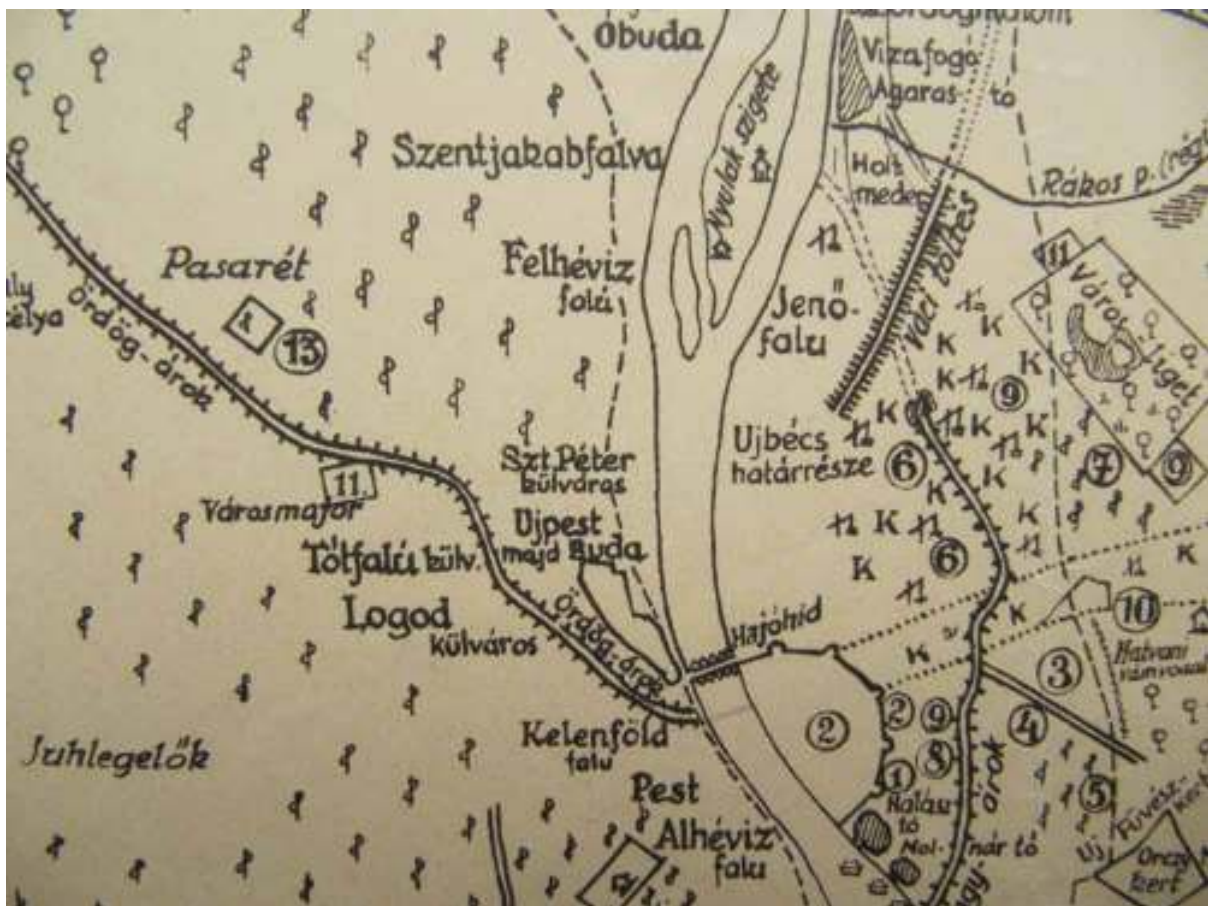
TM 629 „Úthálózati térkép”

Budapest székes főváros forgalmi úthálózatát ábrázoló térkép. Méretaránya 1: 43 000, készült 1934-ben. Tervezte a Magyar Touring Club bizottsága: Fleischer Pál okleveles mérnök, Haag Dezső okleveles gépészmérnök és Münnich Aladár okleveles építész. 4 fajta jelölés szerepel a jelmagyarázatban: meglévő, de javítandó, tervezett és újonnan tervezendő gyorsforgalmi vonalak valamint a tervezett üzleti és hatósági központok. Az újonnan tervezendő gyorsforgalmi vonalak kék, míg az összes többi kategória piros színnel van ábrázolva. Ugyan nem része a jelmagyarázatnak, de a kis utcák is láthatók a térképen. A székesfővárosból kivezető utak mellett meg van írva, hogy melyik település felé vezetnek. Némiképp szokatlan, hogy a vasútvonalak szürke színnel kerültek jelölésre. További két szín szerepel a térképen: zölddel értelemszerűen a zöldterületeket, kézzel pedig a Dunát láthatjuk.

TM 845 „Mezőgazdasági térkép”

Budapest mezőgazdaság-történetében különböző korszakokban szereplő helyek megjelölését bemutató térkép, amelynek a méretaránya nincs feltüntetve. Külön tartozik hozzá jelmagyarázat és számmagyarázat. A térképolvasó azt gondolná, hogy a jelmagyarázatban általános információk szerepelnek: (tó, mocsár, árok, töltés, kert vagy gyümölcsös, kertészet, szőlők, erdő és mező, épület, vízimalom). De ez alól van két kivétel: Mátyás király kertjének

határa valamint az 1838. évi árvízben előtött területek határa. A számmagyarázatban viszont konkrét információkat várunk: (Halász- és Molnár-tó, Fűvészkert régi helyei, Nagyvásártér, Sertéskereskedők útja, Kálvária tér körüli szőlők, Kertésztelepek, fasor körüli szőlők, pesti Városmajor, epreskertek, Entz kertész- és faiskolája, városi kertészet mai (1935) telepei, Margit-szigeti kertészet, szőlészeti kísérleti állomás). Az előzetes várakozásokkal ellentétben azt tapasztaljuk, hogy általános-konkrét elkülönítés nem áll fent a két magyarázó rész között. Mindenképpen meg kell említeni, hogy a Margit-sziget a mai Óbudai-szigetet jelöli, a mai Margit-sziget még Nyulak szigete megnevezéssel szerepel a térképen. Csupán egy híd van ábrázolva: Hajó híd névvel.

19. ábra - TM 845; „Mezőgazdasági térkép” (részlet)

TM 767

Budapest északi és déli részét külön szelvényen ábrázoló térkép 1936-ból. Méretaránya nincs feltüntetve. A térkép a hagyományos fehéren kívül csak sárga színnel ábrázol. Ebből következik, hogy sok információval nem tud szolgálni az olvasó számára. Az épületek

ábrázolása és az utcahálózat részletes, de nem tartozik hozzá jelmagyarázat, ami nagy hátrány. Sok szám látható a térképen (nem a kerületeket jelölő számok), de nincs megírva, hogy melyik szám mit jelöl, így a számozásnak nincs értelme.

TM 1377 „Építési övezeti térkép”

Budapest székesfőváros építési övezeti térképe 1: 30 000 méretarányban. Ami meglepő, hogy Budapest külső területein és a környező településeken részletesebb kidolgozású az épületrajz, mint a belső területeken. Az összesen nyolc építési övezetet 6 kategóriába sorolja a térkép: 1, 2, 3, 4. / 300 négyszögöles, 4./ 600 négyszögöles valamint 5-8. építési övezetek vannak elkülönítve. A térkép névrajza részletes, a székesfővároson kívül is. Budapest határa és a kerületek határai meg vannak jelölve. Egy melléktérkép tartozik a térképhez, amely a rendkívüli ideiglenes házaadómentesség térképe: 4 kategória különböztethető meg rajta: 30, 25 ill. 15 évig adómentesség illeti meg a jelölt területeken levő házakat. A 30 és 25 éves időtartamra vonatkozó adatok szerint ebbe a két besorolásba eső házakat teljes adómentesség illeti meg. A 15 éves időtartam esetén további két részre vannak felosztva a házak: Ugyan mindkét részterületen levő házak 15 évig teljes adómentességet élveznek, de az utána következő 10 évben 75 ill. 50%-os adómentesség jár. A jelölt területek legnagyobb része a 15 évig adómentes, utána következő 10 évben 75%-os adómentesség kategóriájába esik. A legkisebb terület a 30 évig adómentes zóna. Az figyelhető meg, hogy a forgalmasabb, központi fekvésű területek esetében a kedvezmény hosszabb időtartamra vonatkozik.

TM 786

Budapest székesfőváros 6 részes térképe 1936-ból, méretaránya 1: 10 000. Tervezte és kiadta a Magyar Királyi Állami Térképészet. A jelmagyarázat háromnyelvű: magyar, német és francia. Az utcanév-hálózat részletes, de sok helyen nem fedik le az utcákat: Egymástól el vannak tolva. Az utcák és az épületek ábrázolása zöld színnel történik, a névrajz sötét színű. A Dunán be vannak jelölve a hajózási útvonalak és a kikötők. A domborzatábrázolás szintvonalakkal történik, meg van különböztetve a 2, 5, 5, 10, és 50 m-es szintvonal, legalábbis a jelmagyarázat szerint. Az izovonalak viszont nem láthatók se a jelmagyarázatban, de magán a térképen, ami nagy hátrány.

TM 799 „Övezeti térkép”

Budapest székesfőváros övezeti térképe az Építésügyi Szabályzathoz. Kiadta a Fővárosi Közmunkák Tanácsa. A térkép négy részből áll, méretaránya 1: 12 500. A színezés nem igazodik a kerületekhez, de a városrészekhez sem. Összesen 10 övezetet különít el: Ebből 5 zárt sorú, 4 szabadon álló beépítést jelöl. A beépítettség fokozatai a következők: magas, közepes, alsó fokozat valamint családi házak. A zárt sorú beépítésnél az 5. a beépítettség legmagasabb fokozata. A 10. övezet kizárólag az ipari üzemek céljára szolgáló területeket jelöli. Az övezeteken kívüli további 3 jelölés tartozik a jelmagyarázathoz: Erdő és közkert, gazdasági használatra kijelölt terület és későbbi rendelkezésnek fenntartott terület. Az övezetek határain húzódó utcák nevei megírásra kerültek, ezeken kívül néhány fontosabb út, utca, tér neve szerepel a névrajzban. A kerületek határai fekete pontozott vonallal kevésbé feltűnően vannak ábrázolva, de a térkép tematikája miatt nem is rajtuk van a hangsúly. A székesfőváros határa még kevésbé látható. A szomszédos települések nevei meg vannak jelölve. A térképhez keresőháló tartozik, mindegyik külön-külön számmal van jelölve.

TM 1152

10 szelvényes 1: 5 000 méretarányú fekete-fehér Budapest térkép, amely Budapest házinyomdájában lett nyomtatva. A kerületek és a városrészek nevei fel vannak tüntetve, határaik szaggatott és pontozott vonalakkal jelölve vannak, de nehezen észrevehetők. A színezés hiánya is oka, hogy a fontosabb épületek nincsenek kiemelve. A kisebb utcák nevei is szerepelnek a névrajzban. Nagy hátránya a térképnek, hogy nem tartozik hozzá jelmagyarázat. A térképhez keresőháló tartozik, amely függőleges vonalai egymástól 400, míg a vízszintes vonalai 500 m távolságban vannak egymástól. Ez segíti a térképi hosszak lemérését. A keresőháló számozva van háromjegyű arab és római számokkal: Egy arab számmal jelölt rész négy továbbira oszlik, a négy rész pedig római számokkal van megkülönböztetve: Az északnyugati I., az északkeleti II., a délnyugati III. és a délkeleti IV. számmal van jelölve.

TM 976 „Útburkolati térkép”

Budapest székesfőváros útburkolatának térképe 1: 25 000 méretarányban, amelyet a polgármesteri hivatal II. ügyosztálya készített 1937-ben: Dr. Viola Rezső műszaki főtanácsos

és Király Kálmán tanácsnok. Rajzolta: Garami Tibor mérnök. A térképen látható jelölések a színmagyarázatban burkolat szerint vannak elkülönítve. Ezek: Kövezett, kiskő, keramit, aszfalt, kötött makadám, vizes makadám, beton és fakockaburkolat. Balra fent olvasható egy kimutatás különböző kocsútburkolatokról m²-ben. A kimutatás szerint a kövezett útburkolat a leggyakoribb: 2 872 786 m²-nyi területek fednek le (részeseése 38, 95%). A legritkább a fakockaburkolat, amely mindössze 14 500 m²-t takar (0, 19%). Összesen 7 375 249 m² a különböző burkolatú utak területe. A területi eloszlást tekintve az figyelhető meg, hogy a belvárosban levő, valamint a főútvonalak esetében a kövezett utak dominálnak, míg a külső területeken jórészt a makadám jellemző, amely a második legnagyobb részeseedéssel rendelkező útburkolatfajta: A kötött és vizes makadám együttesen 2 762 184 m²-t fed le (37, 45%). Az úthálózat nem mindegyik utcára terjed ki, a névrajz még kevesebbre, de a főutakon kívül bizonyos mellékutcák neveit is magukba foglalják. A kerületek számozása csak a külső területeken látható, a belső területeken kevesebb hely áll rendelkezésre, így nehezebben lehetne kiigazodni a térképen ha ott is jelölve lennének a kerületek számai. A fontosabb épületek szürkével vannak ábrázolva úgy, mint ahogy a közigazgatási határ is, amely mentén a szomszédos települések nevei fel vannak tüntetve, de ott már nincs jelölve a kocsútburkolat fajtája. Különlegesség, hogy a Margit-sziget és az Óbudai-sziget kötőjellel van megírva, a legtöbb térképen egybeírt formában olvashatók. A térképnek van egy melléktérképe, amely Budapest székesfőváros kivezető főútjainak átnézeti térképe. Jelölve vannak rajta az utak számai valamint 3-3 nagyobb település, ahova vezetnek. E szabály alól összesen kettő kivétel létezik. A településnevekben logika figyelhető meg: két belföldi és egy külföldi földrajzi nevet jelölnek: 1.: Komárom, Győr, Bécs, 2.: Vác, Balassagyarmat, Tátra, 3.: Gödöllő, Miskolc, Kassa, 4.: Cegléd, Szolnok, Nagyvárad, 5.: Kecskemét, Szeged, Belgrád, 7.: Székesfehérvár, Balaton, Grác. Mint látjuk, a két kivétel, amelyek nem településeket jelölnek a Tátra és a Balaton. Különbség van a névrajzban a térkép és a melléktérképe között: A melléktérképen a Margitsziget egybeírva olvasható. (Az Óbudai-sziget kötőjeles formában van feltüntetve.)

20. ábra - TM 976; „Útburkolati térkép” (részlet)

TM 1061 „A beépítésre szánt területek térképe”

Budapest telepítési térképe. A beépítésre szánt terület 1: 25 000 méretarányban. 5/A számú melléklet Budapest városfejlesztési programjához. Készítette a polgármesteri hivatal III. ügyosztálya: Messik Géza műszaki főtanácsos és vitéz Becske Kálmán tanácsnok. A jelmagyarozat megkülönbözteti a többlakásos házakat zárt sorban illetve szabadon, valamint tömör illetve laza beépítéssel. A családi házak között is tesz különbséget: Léteznek házak sorházas beépítéssel illetve szabadon állók. További kategóriák: lakóházak és ipartelepek vegyesen, gyárak és elkülönítendő ipartelepek, mező- és kertgazdálkodás, művelésre szánt terület, zöldterület, vasúti és rendelkezésre fenntartott fővárosi területek, beépített közműhálózat (víz, csatorna, út) határa. Az utolsó kategória nem felületi, hanem vonalas megjelenítés eredménye, mivel csak határt jelöl, de a határ megadja a területet. Azért nem lenne érdemes felületi színezéssel jelölni, mert abban az esetben nem lehetne (vagy legalábbis nehéz lenne) megkülönböztetni a többi kategóriát. A beosztás részben pontosan definiált: pl. zárt sor és szabad, de más esetben viszont nem határoz meg éles határt: pl. tömör illetve laza

beépítés. A fontosabb utak és néhány kisebb utca a nevével van jelölve, de nincs logika, hogy melyik kisutca neve képezi a névrajz részét és melyik nem. Akkor lenne logika bennük, ha pl. az egyes övezetek határain haladó utcák lennének névvel ellátva. A székesfőváros határán kívüli területeken is látható a névrajz (településnevek, utcanevek) – azokon a területeken már nincs színezés, csak fekete-fehér ábrázolás.

TM 720 „A forgalmi úthálózat”

Budapest székesfőváros forgalmi úthálózata, méretaránya nincs feltüntetve, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának 1940. évi XII. hó 17-én tartott teljes ülésén lett jóváhagyva. Készítették: Lázár miniszteri osztálytanácsos és Fodor miniszteri osztályfőnök. A jelmagyarázatban három fajta út szerepel: Országos, környéki és helyi főforgalmi útvonalak. A székesfővárosból kivezető utakon kifelé mutató nyíl látható. Az országos és a környéki útvonalak esetében meg van írva, hogy az egyes utak mely települések felé vezetnek. A három kiemelt útfajta majdnem mindenhol névvel szerepel. A kisebb utcák is láthatók a térképen, de név nélkül. A székesfőváros közigazgatási határa sárga színű, ez némiképp szokatlan, de legalább jól elkülönül a többi jelöléstől.

TM 972 – TI 299

Sok hasonlóság van közte és a TM 795 térkép között. A főbb különbségek a következők: Fekete-fehér, a közigazgatási határok nincsenek jelölve és hiányoznak a szintvonalak.

TM 1064 „A forgalmi úthálózat”

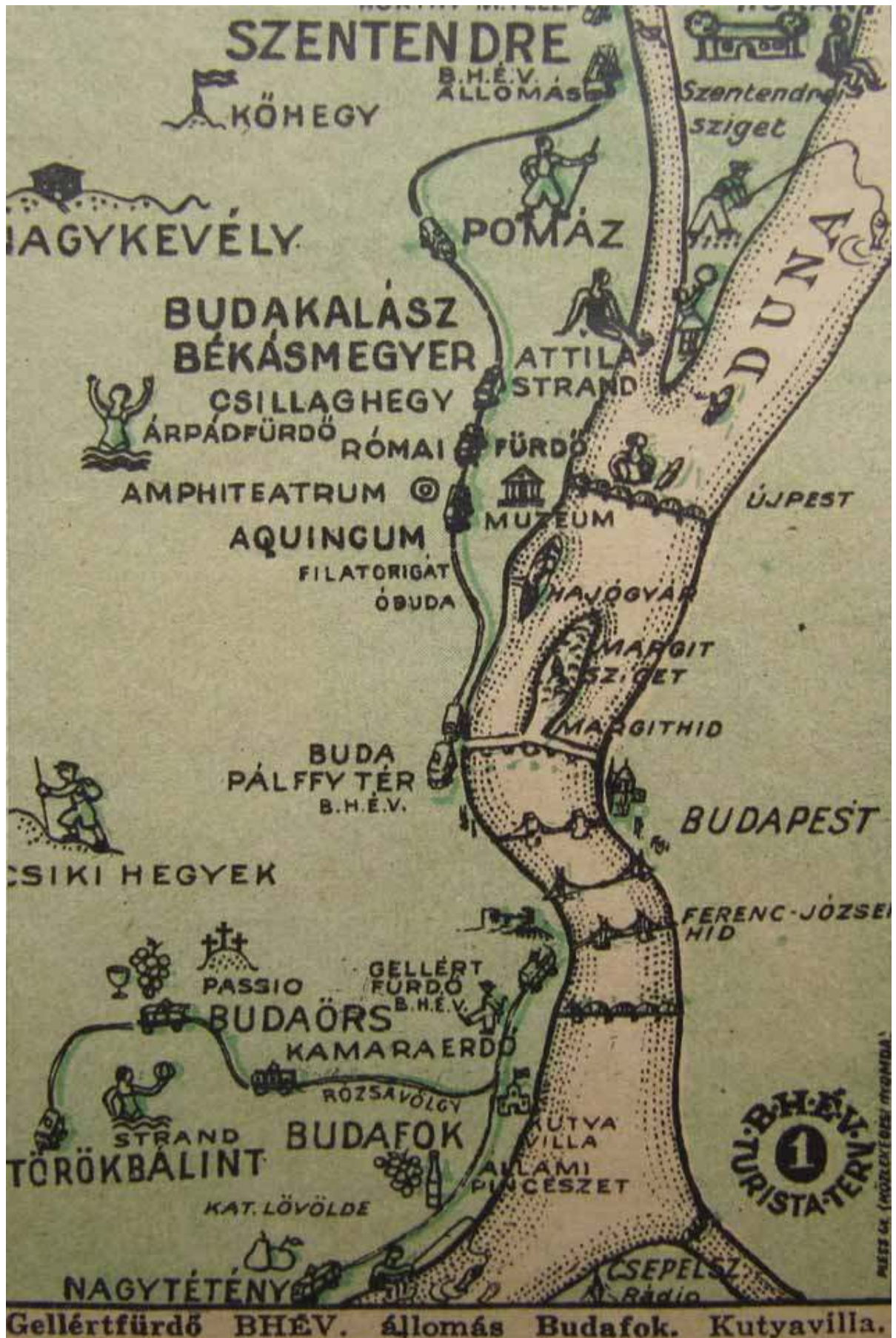
Budapest forgalmi úthálózata 1: 25 000 méretarányban. Készítette a polgármesteri hivatal III. ügyosztálya – Messik Géza műszaki főtanácsos és vitéz Becske Kálmán tanácsnok. 8. számú melléklet Budapest városfejlesztési programjához. A jelmagyarázat kiterjed az országos, környéki, helyi és kilátásos útvonalakra valamint a megoldandó forgalmi csomópontokra. A térkép elrendezésében (cím, jelmagyarázat, készítette és a melléklet helyei) hasonlít a TM 1061 térképhez, viszont különbözik a tematikájában, színezésében. Az országos és környéki útvonalakat a székesfőváros felé mutató nyilakkal jelzi. (pont ellentétesen, mint a TM 720 térkép) A nyilak ilyen irányú ábrázolása utal a székesfőváros központi szerepére. Az utak mentén meg van nevezve néhány nagyobb település, ahonnan az utak Budapestre vezetnek.

TM 1065 „Budapest vasúti térképe”

Budapest vasúti térképe 1: 25 000 méretarányban, a 7. számú melléklet Budapest városfejlesztési programjához. Készítette a polgármesteri hivatal III. ügyosztálya – Messik Géza műszaki tanácsos és vitéz Becske Kálmán tanácsnok. A vasúti vonalak és a pályaudvarok közül külön jelöli a felhagyandókat. A gyorsvasutakat megkülönbözteti szintben és föld alatt vezetett vonalak szerint. Ezen kívül a közúti vasúti vonalak is láthatók a térképen. A nagyvasutakat fekete, a gyorsvasutakat piros, míg a közúti vasutakat kék színnel ábrázolja. A felhagyandó vonalak, pályaudvarok jellemzően a Duna közelében helyezkednek el. (Császárfürdő végállomás, Szentistvánvárosi végállomás, Dunaparti teherpályaudvar.) Az is megfigyelhető, hogy a gyorsvasutak a belvárosban haladnak a föld alatt, ami ésszerű, mivel a belső területek nagyobb forgalma miatt a felszínen kevesebb hely lenne, ha ott is a földfelszínen közlekedne. A fontosabb utcák névvel vannak ábrázolva, a kisebb utcák nincsenek jelölve, mivel nem is lényegesek a térkép tematikája miatt, így a generalizálás rájuk is kiterjedt. A kerületek határai sincsenek megjelölve, de a székesfőváros határa viszont igen. A térképhez négy melléktérkép tartozik, amelyek nagyvárosi elgondolásokat mutatnak be föld alatt vezetett vonalakkal: Dr. Zielinski Szilárd 1901, Witterbarth Győző 1933, Pieri – Aggházy – Lőrinczy 1937 és Dr. Ruzitska Lajos elgondolásait.

TM 7381 „HÉV-vonalak térképe”

„HÉV-vel a szabadba” HÉV-turistaterv. Méretaránya nincs megadva, jelmagyarázat nem tartozik hozzá. Az úthálózat csak HÉV-vonalakra terjed ki: a szentendrei, a nagytétényi és a törökbálinti HÉV nyomvonala látható a térképen. A csepeli, a ráckevei és a gödöllői nem! Ebből az következik, hogy a térkép elkészülte óta több HÉV-vonalat megszüntettek és újakat is építettek. A fontosabb megállóhelyek járművekkel vannak jelölve. A Duna inkább csak alaprajzhoz hasonlóan van ábrázolva, mivel a térkép nem adja vissza pontosan a folyókanyarulatokat és a szélességi viszonyokat. A székesfőváros folyóján átívelő hidak közül csak kettő van megnevezve: a Margit híd és a Ferenc József híd. Néhány hegy is ábrázolásra került: a Nagy-Kevély, a Kő-hegy és a Csíki-hegyek. Ezen kívül a Gellért fürdő és egy katonai lövölde látható a térképen, amelyek a tematikához nem kapcsolódnak. Az úthálózat többi eleme pl. a közúthálózat egyáltalán nincs ábrázolva.

21. ábra - TM 7381; „HÉV-vonalak térképe”

TM 1180 „Övezeti térkép”

Budapest székesfőváros övezeti térképe az 1940. évi építésügyi szabályzathoz, a 4. számú övezeti térkép, méretaránya 1: 84 000. 10 övezetet különít el, amelyeken kívül erdők, közkertek, gazdasági használatra kijelölt területek, későbbi rendelkezésnek fenntartott területek vannak ábrázolva. A fontosabb utak és néhány kisebb utca (nem csak az övezethatárok) vannak jelölve, nem mindegyik névvel.

TM 1179

Budapest székesfőváros területének felosztása. Ezen a térképen a kerületeken, illetve azok határain van a hangsúly, amelyek kék színűek. A kerületeket további részekre osztja a térkép, amelyek vékonyabb, de szintén kékkel vannak jelölve, ezek az alkerületek, amelyekből összesen 88 létezett a térkép elkészültének idején. A beltelek külön színnel van ábrázolva. A térkép több szempontból hasonlít a TM 1180 térképhez: Maga a térkép mérete, méretaránya, elrendezése (jelmagyarázat, méretarány helye), az utcahálózat és a névrajz ugyanaz.

TM 1062 „A be nem építésre szánt területek és a fürdőváros”

Budapest telepítési térképe, a be nem építésre szánt területek és a fürdőváros. 5/B számú melléklet Budapest városfejlesztési programjához. Készítette a polgármesteri hivatal III. ügyosztálya – Messik Géza műszaki főtanácsos, és vitéz Becske Kálmán tanácsnok. Méretaránya 1: 25 000. Sok a hasonlóság a TM 1065 térképpel (színezés, elrendezés, névrajz, úthálózat), de a térkép tematikája más: mező- és kertgazdálkodási művelésre szánt területeket, erdőterületeket, erdősítendő területeket (erdő kiegészítés), ligeteket és közkerteket (parkok), parksávokat, temetőket, katonai gyakorlótereket, repülőteret, iskolai és levente-sportközpontokat, társadalmi sportintézményeket, vízisport-központokat, a Nemzeti Stadion céljára javasolt területeket, agyagbányákat, barlangokat és fürdőcsoportok határait jelöli. Nem meglepő, hogy a belváros egyik kategóriába se tartozik.

TA 6684 – TI 429 „Átnézeti térkép”

Budapest székesfőváros területeinek átnézeti térképe 1: 10 000 méretarányban. Az eredeti 1870-74. évi felmérés és a legújabb adatok alapján szerkesztette a székesfőváros

polgármesteri hivatal III. ügyosztálya 1941-ben. A térkép összesen 25 részes, az első lapon olvasható a címe, méretaránya és a szerkesztéssel kapcsolatos információk. A második lapon a szelvényhálózati beosztás látható. Budapest ábrázolása 23 szelvényen történik. A szelvények számozása a következő elvek alapján történt: Mindegyik szelvény további részekre van felosztva, szelvényenként 24 részre, észak-déli irányban 6, kelet-nyugati irányban 4 részszelvényre, ami összességében 552 részszelvényt jelent. Különböző módon vannak jelölve azok a szelvények, amelyek teljes egészükben, vagy részben Budapest területét ábrázolják. Ezek a szelvények 1., 2., 3., ..., 330. számozással vannak ellátva. Ebből következik, hogy 222 részszelvény teljes egészében Budapesten kívüli területet ábrázol. Ezek esetében a szelvény szám (1 és 23 közé eső szám) / a, b, c... betűkkel vannak jelölve. Több szelvény esetén bizonyos részszelvények csak számokkal, más részszelvények szám / betű jelöléssel vannak ellátva. Ezek a szelvények a határoló szelvények, amelyek egyes részszelvényei ábrázolnak budapesti területeket is, más részszelvényei csak a székesfővároson kívüli területeket ábrázolnak. Budapest belső területeit ábrázoló szelvények részszelvényei csak számozással vannak jelölve. A részszelvények számozása szelvényeken átívelő, de a székesfővároson kívüli területek esetében minden szelvénynél szelvényszám / „a” betűvel kezdődik a jelölés. A térkép fekete-fehér, a kisebb utcák nevei is megírásra kerültek, de nehezen olvashatók. A szelvényeken jelölve vannak az adott szelvénytől északra, délre, keletre és nyugatra eső területet ábrázoló szelvények számai a könnyebb tájékozódás és az átláthatóság végett. Ami hátrány, hogy nem tartozik a térképhez jelmagyarázat és nincs domborzatrajza.

TM 708

Budapest kerületeit külön térképeken ábrázolja, más és más méretarányban, de maga a méretarány sehol nincs feltüntetve. A nagyobb területű kerületeket 2 részben ábrázolja (II, III, X, XI, XII, XIV). Összesen húsz térkép ábrázolja a székesfővárost, mindössze egy lapon. A kerületek sorrendje nem logikus, nem növekvő és nem is követi a földrajzi elhelyezkedést. A kisebb utcák is meg vannak nevezve. Összesen három szín látható mindegyik térképen: fekete, fehér és sárga – az úthálózat és a névjajz fekete, az épületek sárga színűek, az alap pedig fehér.

TM 725 „Az árokóvóhelyek térképe”

Budapest székesfőváros árokóvóhelyeit bemutató térkép 1: 25 000 méretarányban. Készítette a polgármesteri II. ügyosztály – Medgyessy Iván műszaki főtanácsos és vitéz Becske Kálmán tanácsnok 1943-ban. A térkép szigorúan bizalmas felirattal lett ellátva. Összesen 7 különböző óvóhely típus különböztethető meg a térkép jelmagyarázata szerint:

- piacokon és villamosvonalak mentén létesített (19 db)
- székesfővárosi iskoláké (22 db)
- székesfővárosi óvodáké (8 db)
- székesfővárosi lakótelepeké (40 db)
- különböző székesfővárosi intézményeké (24 db)
- nyilvános jellegű
- tanítási időn kívüli nyilvános jellegű

Az utolsó kettő esetében nincs megadva a térképen, hogy hány óvóhely létezik belőlük. Az első öt kategóriába tartozó óvóhelyek pontos címeit is tartalmazza a térkép és külön számozással vannak ellátva. (Mindegyik egyessel kezdődik.) A tematika miatt a térkép mellőzi a további színezést (kerületek, fontosabb épületek), ami azért előnyös, mert így az óvóhelyek könnyebben észrevehetőek. Megfigyelhető, hogy a belvárosban nincsenek óvóhelyek a térkép szerint. A legtöbb a mai IX. és X. kerületekben van. Nem fontos, de a térképen meg vannak írva a szomszédos településnevek is.

TM 627 „Köztisztasági körzetek”

Budapest székesfőváros köztisztasági körzeteinek kerületi beosztása. A térkép fekete, piros és kék vonalakkal ábrázol. Feketével Budapest határa van jelölve és az úthálózat, pirossal a köztisztasági körzetek határai, kézzel a közigazgatási kerületek határai. A pontok esetén csak két színnel láthatók jelölések a térképen: Pirossal (Köztisztasági Hivatal Igazgatósága, köztisztasági telepek, fuvartelepek) és kézzel (körzeti raktárak, fiók fuvartelepek). A térkép névrajza csak a szomszédos településnevekre terjed ki. Ugyan a székesfővároson belül a legfontosabb utak ábrázolva vannak, de neveik nélkül.

TM 11151

Holocaust Budapest 1944. A The Jewish Agency for Israel, Budapest és a Magyarországi Cionista Szövetség megbízásából készítette a Sollun Bt. Budapesten 1944-ben. A Magyar Királyi Honvéd Térképészet 1941-es kiadású Budapest térképe alapján készült. Élesen elkülönülnek a városrészek a határok jól látható jelölése miatt. A főbb épületek sárga színnel vannak kiemelve pl. a Királyi palota, a Városház, a múzeumok, a pályaudvarok. A névrajz nagyon részletes, a kisebb utcákat is jelöli, valamint számos egyéb épületet is: Barakk lakások, állategészségügyi telep, élelmiszerraktár, gyárak (Flóra gyertyagyár, csontlisztgyár, olajgyár, radiátorgyár, vegyi ipari gyár). Ezek közül sok az olyan épület, amelyet a térkép tematikája alapján nem lenne indokolt jelölni, viszont előny, hogy a kiegészítő jelölésektől jól elkülönülnek a tematikához tartozó jelölések. A domborzatból csupán néhány csúcs van jelölve névvel, magassággal és a helye kereszttel. A térképhez 2 melléktérkép tartozik: A budapesti gettó, hozzá külön jelmagyarázattal és Budapest kerületi beosztása.

A jelmagyarázat kétnyelvű: magyar és angol. Számozással van jelölve a Belügyminisztérium, az ORFK, a BRFK, az Országos Csendőr-főfelügyelőség, a Budapesti Csendőr-főfelügyelőség, a Hadügyminisztérium valamint a Budapesti Városháza is. A számozással történő jelölés utal a jelzett épületek fontosságára.

TM 1072

Olyan Budapest térkép, amelynek nincs jelölve a méretaránya és jelmagyarázat sem tartozik hozzá. A térkép fehér alapon barna színnel ábrázol mindent: az úthálózatot, a névrajzot, az épületeket és a településhatárokat is. A kevés színnel való megjelenítés ellenére a székesfőváros határa jól látszik, még a szomszédos települések nevei is olvashatók, de maguk a települések (utak, épületek) nincsenek ábrázolva. A budapesti kerületek határai is láthatók, de nehezen észrevehető formában kerültek megjelenítésre. Az utcahálózat nem minden elemére terjed ki a névrajz. Utólag ceruzával beszínezték több zöldterületet: a Városligetet, a Margit-szigetet, a Gellért-hegyet és a Dunakorzót is. A térképhez tartozik egy melléktérkép is, amely színvilágát tekintve ugyanúgy fehér és barna színű. A melléktérképen a határok jobban látszanak valamint a fontosabb útvonalakat ábrázolja, de nem mindegyiket névvel.

TA 6690 „Átnézeti térkép”

Budapest székesfőváros átnézeti térképe 1: 5 000 méretarányban 1945-ből. A székesfővárost 65 szelvényen ábrázolja, plusz a szelvényhálózat áttekintője külön lapon, amely a kerületi beosztást is megmutatja a térképolvasónak. Előny, hogy a kerületeket római számmal is megjelöli és a nevüket betűvel is megírja. A szelvények további 6 részre vannak felosztva – észak-déli irányban 3, míg kelet-nyugati irányban 2 részre. Észak déli irányban egy részszelvény 400 öl, míg kelet-nyugati irányban 500 öl hosszúságú, ami segít a térképi hosszak lemérésében. A névrajz részletes, a kisebb utcák nevei is jól olvashatók. A fekete-fehér térképhez nem tartozik jelmagyarázat és domborzatrajza sincs.

Budapest városfejlesztési programjához tartozó mellékletek: (1, 2, 6, 7, 8.)

A polgármesteri hivatal III. (városrendezési és magánépítési) ügyosztálya készítette – Szimély műszaki főtanácsos és Dr. Viola tanácsnok. Az 1946. évi térképek méretaránya 1: 50 000. Elrendezésükben (cím, jelmagyarázat, méretarány, készítette) azonosak, de a tematikájuk más.

TM 265 - az 1. számú melléklet: Területfelhasználási terv

Az épületeket funkciójuk szerint csoportosítja: Lakóterület, lakóterület (közepes, laza), vegyes lakó- és ipari terület, ipari terület, vár, fürdő és gyógyhelyi terület. Ezeken kívül megkülönbözteti a városközpontot valamint erdőket, temetőket és fenntartott területet ábrázol. A térképen a városközpontoz tartoznak a mai XIII. kerület belső részei is, viszont a mai VI, VII kerületek belső területei nem, amelyek meglátásom szerint inkább mondhatók belvárosnak, mint a mai Újlipótváros. A belváros fogalma nem tisztázott pontosan. Több térképen a tágabb értelemben vett belváros látható egy melléktérképen, más térképeken csupán a szűkebb értelemben vett belváros van ábrázolva. A lakóterületek kettő kategóriába vannak sorolva, de nincsen meghatározva, hogy hol van közöttük a választóvonal – mi számít közepes illetve laza lakóterületnek. Ha ezek a megkülönböztetések szerepelnek a térképen, akkor indokolt lett volna a másik lakóterülethez írni zárójelben, hogy „sűrű”. Bár véleményem szerint a legjobb az lett volna, ha a lakóterületeken belül nem határoznak meg további csoportokat. A fenntartott terület esetében meg kellett volna írni, hogy milyen célra vannak fenntartva az adott területek.

TM 266 – a 2. számú melléklet: Az építészeti övezetek

Tematikáját tekintve a TM 799 térképpel azonos. A különbség, hogy egy részes, más a méretaránya és nincs keresőhálózata.

TM 270 – a 6. számú melléklet: Vasutak, gyorsvasutak, kikötők és repülőterek

A pályaudvarokat három csoportra osztja: személy- teher- és gyorsvasút pályaudvarokra. Bizonyos repülőtereket megnevez pl. a Ferihegyi repülőtér, a létesítendő repülőtereket Újpesten és Csepelen, más repülőtereket nevük nélkül jelöl pl. a budaörsit és a mátyásföldit. A színezése részben előnyös, részben nem. Előnyös, hogy a vasutakat fekete, a kikötőket kék színnel ábrázolja. Viszont nem előnyös, hogy a tehervasutakat és a repülőtereket sárga, a gyorsvasutakat kézzel jelöli. A tehervasutakat lehetett volna szintén fekete színnel megjeleníteni és a nyomvonalon több helyen jelölést alkalmazni, ami a jelmagyarázatban szerepel és megadja, hogy tehervasútról van szó. A repülőtereket célszerű lett volna zöld színnel ábrázolni, úgy, ahogy sok más térképen. A gyorsvasutak vonalait pedig lehetett volna vastagított vonallal jelölni, ami természetesen szerepelt volna a jelmagyarázatban. Érdekesség, hogy megszüntetendő vonalként jelöl olyat, ami mind a mai napig létezik: a Keleti pályaudvarról Kelenföld felé haladó vonatok útját.

TM 863 – a 7. számú melléklet: A forgalmi úthálózat terve

Ötféle utat ábrázol. Ezek: Forgalmi utak, díszutak, kilátó útvonalak, létesítendő gyorsforgalmi autóutak és létesítendő utak. A legfontosabb utak jól ki vannak emelve, nevük a névrajz része. A kevésbé fontos, de nagyobb forgalmú utak is láthatók, de név nélkül és kevésbé feltűnőek.

TM 522 – a 8. számú melléklet: Vízvezeték és csatornahálózati terv

A térkép kék és piros színekkel ábrázol: Kézzel a vízvezetéki főnyomócsöveket (külön a létesítendőket), vízmedencéket, szivattyútelepeket és víznyerőkutakat, pirossal a főgyűjtőcsatornákat és szivattyútelepeket (külön a meglévőket és a létesítendőket).

TM 796 „Rendkívüli házadó-mentességi térkép”

Budapest székesfőváros rendkívüli házadó-mentességi térképe 1: 25 000 méretarányban. Kiadta a Budapesti Építőmesterek Ipartestülete. A leghosszabb idejű házadómentesség a térkép szerint 30 év. Létezik 30 év rendkívüli adómentesség és 30 év rendkívüli ideiglenes adómentesség. 20 éves időtartalmú házadómentességből csak ideiglenes jellegű létezett a jelmagyarázat alapján. Természetesen léteztek olyan területek is, ahol nem járt rendkívüli ideiglenes adómentesség, de egyes helyeken csak egyenlőre: A szabályozási tervek elkészülte után kilátás volt arra, hogy fontos területekké nyilvánítsanak városrészeket. A térképen olvasható két rendelet:

- Az építésügyi és közmunkaügyi miniszter 3 000/ 1947. ÉKM számú rendelete
- A pénzügyminiszter 90 000/1947. PM számú rendelete

TM 508

Olyan Budapest térkép, amelynek nincs megírva a méretaránya. A jelmagyarázat csupán 4 elemet foglal magába. Ezek: Beépített terület, gyümölcsös, erdő és vasút. Az úthálózat fontosabb elemei jelölve vannak, de nincsenek megnevezve. A névrajz a környező településekre, hegycsúcsokra (Gellért-hegy, Széchenyi-hegy, János-hegy stb.) (az Arany-hegy egybe van írva helytelenül), a pályaudvarokra és néhány budapesti városrészre (Aquincum, Rómaifürdő, Kelenföld, Szabadsághegy) terjed ki. A hátoldalon Nagy-Budapest és környéke térkép látható, méretaránya nincs megírva.

TA 3210 „Album térkép”

Budapest album térképe. Szerkesztette és rajzolta: Reizinger Nándor. Nyomta és felelős kiadó: Huschit Rezső. Az 1. oldalon a székesfőváros kerületi beosztása látható valamint a jelmagyarázat: a tömegközlekedési eszközök (autóbusz, villamos, földalatti, helyi érdekű vasút) nyomvonalainak jelei. Mindegyik piros színű, így nehéz őket egymástól megkülönböztetni. A jelmagyarázat magyar, német és angol nyelvű. A kerületek külön oldalakon vannak, a nagyobb területűek két oldalon. Függgően a terület nagyságától a méretarány is különböző: 1: 14 000 (I, IV, V, VI, VII, VIII. és XIII. kerületek), 1: 25 000 (II, III, IX, X, XI, XII. és XIV kerületek). A térképhez melléklet is tartozik amelyben utcanévjegyzék segíti a tájékozódást. Emellett hivatalokat, elöljáróságokat, intézményeket,

minisztériumokat, bíróságokat, ügyészségeket, rendőrségeket, fürdőket, múzeumokat, könyvtárakat, színházakat, képtárakat és külképviselőket is tartalmaz.

TM 792

Budapest 1: 25 000 méretarányú térképe jelmagyarázat nélkül. A Budapest székesfőváros Irodalmi Intézet kiadása. Jól láthatók a kerületek egyrészt a színezés, másrészt a határok jelölése miatt. A kisebb utcák nevei is szerepelnek a névrajzban. A kerületek nevei a méretarány alatt külön kerültek megírásra. A névrajz ellenmondása, hogy a Margitsziget egybeírva, az Óbudai-sziget kötőjel nélkül, a Csepel-sziget pedig kötőjeles formában olvasható. A domborzatrajz hiányos: Csupán néhány csúcs neve, magassága olvasható és helyük kereszttel jelölve van.

TM 882 „A főváros új határa”

Budapest főváros új határa kerületi beosztással méretarány nélkül. A térkép kék színnel jelöli a határokat. A fontosabb utak meg vannak nevezve. A kerületek egy részének nevei fel vannak tüntetve zárójelben: III, IV, X, XIII, XIV, XVIII, XIX, XX. és XXI. Néhol csak bizonyos kerületeken belüli városrészek vannak megírva pl. Pesthidegkút vagy Albertfalva. A térképhez nem tartozik jelmagyarázat, de nem is szükséges.

TM 1110

Budapest 1: 33 000 méretarányú térképe. Sok hasonlóság van közte és a TEGETA 619 térkép között. A méretarányon kívül annyi a különbség, hogy ezen a térképen Budapest határa és a kerületek határai nagyon jól láthatóan vannak jelölve piros színnel.

TM 1580 „A Budapesti Közlekedési Vállalat vonalhálózati térképe”

Budapesti Közlekedési Vállalat vonalhálózati térképe. Budapest tágabb környezetét ábrázolja, méretaránya nincs feltüntetve. A tágabb környék azt a területet jelenti, ahol még közlekednek Helyi Érdekű Vasutak. (Szentendre, Gödöllő, Ráckeve) Ma már nem létezik a Taksonyig közlekedő HÉV vonal, amely nyomvonala a térképen még szerepel. A térkép színezése miatt esztétikailag szép látványt nyújt, annak ellenére, hogy a budapesti kerületeket nem ábrázolja

külön színekkel – a települések szürke színűek. Budapesten a legtöbb városrésznév szerepel a névrajzban, de a belső területeken vannak hiányosságok. A névrajz részei a fontosabb útvonalak nevei is. A jelmagyarázat a tematikához szükséges jeleken (autóbusz, villamos, trolibusz, fogaskerekű, HÉV, hajó, földalatti) kívül a karbantartótelepeket, javítóbázisokat, irodaházakat, munkásszállásokat, áramátalakítókat, gyermekintézményeket, raktárakat is ábrázolja, amelyek nem lennének indokoltak. Olyan területeken, ahol nem közlekednek a vállalat járatai, érdemes lett volna egy listát készíteni, amelyikben a közlekedési eszközök végállomásai olvashatók és esetleg az első valamint az utolsó járat indulási időpontja. Ami a mai képtől különbözik még: A szentendrei HÉV vonalán a mai Szent István-telep megállóhely neve Budakalász felső, a Gödöllői HÉV vonalán Kistarcsa, kórház megállóhely még nem szerepel.

TM 8120 „A vízbeszerzési és vízellátási rendszer átnézeti térképe”

Budapest vízbeszerzési és vízellátási rendszerének átnézeti térképe 1: 50 000 méretarányban. A térkép 3 részből áll, minősítése: szolgálati használatra. Két különböző jelmagyarázat tartozik hozzá: Az első lapon található a jelmagyarázat az alaptérképhez. Ebben határok, erdők, vasutak, közutak, magassági adatok, települések és vízrajzi elemek jelölései olvashatók. A harmadik lapon látható a másik jelmagyarázat - a szakágakhoz. Ebben szerepelnek az ivóvízhálózat, ipari vízhálózat, víztornyok, gépházak, medencék, nyomásszabályozók, kutak, mérők, diszpécserházak, transzformátorházak, folyamkilométer táblák és kövek, a Fővárosi Vízellátás határa, a Fővárosi Vízművek védterülete és az általuk ellátott egyéb települések. A térkép Budapest tágabb környezetét ábrázolja: Még a Csepel-sziget legdélibb pontja is látható rajta.

TM 1347

Olyan Budapest térkép, amelyen a méretarány nincs feltüntetve és jelmagyarázat sem tartozik hozzá. A lakott területek jelölése rózsaszínnel történt. A fontosabb utak névvel vannak jelölve, a legfontosabbak sárga színnel. Városrésznevek csak a külső területeken olvashatók. Budapest egy része egy fektetett kék színű T alakkal be van keretezve, ennek oka ismeretlen. A T-n belül nem párhuzamos görbék osztják további részekre a bekeretezett területet. A T alakzat betűkkel és számokkal is fel van osztva, de a görbék nem esnek egybe a betűkkel se és a számokkal se. Ami még szokatlan, hogy a számok dél felől észak felé növekednek. Erre

sincs magyarázat, hogy miért. A Budapestről kivezető utak számozása is szerepel a térképen, mellettük fekete vastag nyíl látható. A települések nevei, amelyek felé vezetnek az utak, a nyilakon belül olvashatók fekete alapon fehérén. Budapest határa szaggatott piros vonallal van ábrázolva.

TM 1653

Budapest és környéke 1: 50 000 méretarányú, 4 részből álló térképe, minősítése: szolgálati használatra. Készítette a Földmérési és Talajvizsgáló Vállalat polgári topográfiai térképek és légi felvételek segítségével 1980-ban. A térkép fekete, fehér és barna színű. A határokat (agglomeráció, Budapest, kerületek, megyék, belterületek határai) különböző vastagságú vonalakkal jelöli. Ami ritkaság, hogy a vasútvonalak esetén az állomások és a megállóhelyek meg vannak különböztetve jellel is, nem csupán megírással. Ezen kívül az úthálózat elemei, a növényzet (szőlő, erdő, gyümölcsös, rét, legelő) és a domborzat szerepel a jelmagyarázatban. A névrajz a településnevekre és a vízrajzi elemek neveire terjed ki, a közterületnevekre nem. A domborzat szintvonalakkal van ábrázolva, az alapszintköz 50 m, minden ötödik szintvonal főszintvonal.

TM 9102

TM 1653 térképtől mindössze annyiban különbözik, hogy más a méretaránya: 1: 100 000, valamint 4 helyett 1 részes térkép.

TM 1658

Olyan Budapest térkép 1987-ből, amelynek a méretaránya nincs pontosan megadva: Közelítő méretaránya a városközponttól kifelé 1: 30 000 – 1: 40 000. A kiadásért Domokos György felelt, műszaki vezető Szép János volt. A Művelődési Minisztérium iskolai használatra engedélyezte. A térkép két részből áll, az egyik szelvényen Budapest nagy része látható a keleti külvárosok nélkül. A keleti városrész – az Új köztemető észak-déli vonalától keletre a másik szelvényen szerepel, amelyen jobbra fent a belváros van ábrázolva nagyobb méretarányban. A méretarány ránézésre nagyobb, de a pontos érték nincs feltüntetve. A térkép színezése esztétikailag nagyon szép látványt nyújt. A névrajzban a belső területek városrésznevei is szerepelnek, ez a legtöbb térképről nem mondható el, viszont a

közterületnevek közül csak a fontosabb utak nevei olvashatók. A közlekedési hálózat ábrázolása hiányos: Ábrázolja a metró-, fogaskerekű-, vasút- és HÉV vonalakat, de a busz- és villamosvonalak nincsenek feltüntetve. A vasút- és HÉV vonalak állomásainak csak egy része van jelölve. A csúcsok jelölése ponttal történik, valamint szerepel mellettük a nevük és a magasságuk. A belvárost ábrázoló térképen a fontosabb épületek helyén az épület egyszerűsített képét bemutató ábra látható (Mátyás templom, Halászbástya, Operaház, Vigadó, Nemzeti Múzeum, Felszabadulási emlékmű, hidak). A jelmagyarázatban a különféle iparágak jelölései vannak túlsúlyban: gépipar, vegyipar, gyógyszeripar, üveg- és kerámiaipar, építőanyag-ipar, textilipar, fa- és bútorigar, papíripár, bőripar, cipőipar, malomipar, húsipar, édesipar, tejipar, tartósítóipar és egyéb élelmiszeripar. Az acélgyártás és a színesfémkohászat jeleivel együtt a jelmagyarázat $\frac{3}{4}$ -ét adják. Egyéb jelölések: jelentős lakótelep, barlang, rom, múzeum, gyógyfürdő és kemping.

TM 1206 „Közlekedési térkép”

Budapest közlekedési térképe 1: 50 000 méretarányban 1957-ből. Kiadta a Fővárosi Villamosvasút Sajtó és Balesetelhárítási Csoportja. A szín és a jelmagyarázat öt elemre korlátozódik: autóbusz vonalak (kék), trolibuszvonalak (piros), villamosvonalak és fogaskerekű vasút (mindkettő barna) valamint bevezetővonalak (fekete). A fogaskerekű vasút nyomvonala kevésben különbözik a villamosvonalakétól: Az eséstüskéhez hasonlítható jelek különböztetik meg. Ez a térképen viszonylag jól látható de véleményem szerint jobb lett volna külön színnel jelölni pl. sárgával. A bevezetővonalak a HÉV vonalakat takarják. Ezek a maitól eltérő képet mutatnak: Ma már nem létezik a térképen még ábrázolt nagytétényi és törökbálinti vonal. A csepeli és a ráckevei vonal össze van kötve egymással a Gubacsi hídon keresztül. A térképen nincsenek jelölve a vasútvonalak, pedig azok is a közlekedési hálózat szerves részét képezik. Az utcahálózat hiánya már érthető. Csak maguk a közlekedési eszközök nyomvonalai láthatók, a fontosabb utak, amelyeken haladnak nevükkel fel vannak tüntetve, de maguk az utak nincsenek jelölve. A térkép hátoldalán az autóbuszok és a villamosok menetrendje olvasható (végállomások, első és utolsó kocsik indulási időpontja).

TM 1129

Budapest térképe 1958-ból. Méretaránya nincs feltüntetve. Színes, de fakók a színei. Ennek ellenére jól megkülönböztethetők egymástól a kerületek, amelyek határai külön nincsenek

ábrázolva, de nem is feltétlenül szükséges. Elég részletes térkép, a tömegközlekedési eszközök nyomvonalai (számaikkal együtt) fel vannak tüntetve, a névrajz magába foglalja a kisebb utcaneveket is. A városrészek nevei a belső területeken nincsenek megírva. A térképen Kispest-kertváros a IX. kerületben található, pedig Kispest a XIX. kerület. A jelmagyarázatban a közlekedési hálózat tagjainak túlsúlya figyelhető meg, amelyeken kívül a közigazgatási határ jele szerepel. A térkép mellett a fontosabb látnivalók helyei olvashatók: Műemlékek, színházak, mozik, kávéházak, éttermek, eszpresszók, vendéglők, nyári kerthelységek, mulatók, strandfürdők és sporttelepek. Ezen kívül az autóbusz- és villamosvonalak végállomásai olvashatók. A térkép hátoldalán utcanévjegyzék segíti a térképolvasót az utcák megtalálásában.

TM 1037 „Közforgalmi tömegközlekedési térkép”

Budapest közforgalmi tömegközlekedési térképe 1: 100 000 méretarányban. A térkép fekete-fehér, jelmagyarázatában a fővárosi határ, a MÁV vonalai (külön egy- és többvágányú), a HÉV vonalai, az 1953 és 1958 között létesített autóbusz-, villamos- és trolibuszvonalak és várócsarnokok vagy röptetők szerepelnek. A névrajzban több kisebb utca neve is szerepel pl. a Filler utca, Kútvolgyi út, de több fontosabb útvonal neve nincs megírva pl. a mai Andrassy út, Rákóczi út, Üllői út. A körutak egyszerűsített formában szerepelnek: Kis körút és Nagy körút névvel.

TM 1550

Budapest 1: 33 000 méretarányú térképe 1961-ből. A méretarányát utólag ceruzával írták rá a térképre. Sok szempontból hasonlít a TM 1129 térképre. A különbség annyi, hogy a jelmagyarázatban az emlékmű jele is szerepel, valamint a pályaudvarok, hotelek, gyógyfürdők, uszodák, fürdők és múzeumok címei is fel vannak tüntetve.

TM 1562

Olyan Budapest térkép, amelynek a méretaránya nincs feltüntetve. 1963-ban jelent meg, sok szempontból hasonló a TM 1129 térképpel. A fontosabb különbségek a következők: A jelmagyarázat több elemre terjed ki: Emlékműveket, szobrokat, kilátókat is tartalmaz. Az

egyéb fontos épületek, látványosságok felépítése más – az alábbi csoportok vannak elkülönítve:

- kávéházak, éttermek, vendéglők
- gyógyfürdők, uszodák, fürdők
- múzeumok, képtárak
- mulatók
- eszpresszók, cukrászdák, bisztrók
- színházak, színpadok, hangversenytermek
- sporttelepek
- egyéb nevezetességek, műemlékek
- bemutató mozik
- strandfürdők

A térképhez két melléktérkép tartozik: Az egyiken Budapest közlekedési főútvonalai láthatók (körutak, sugárutak) nevük megírásával. A másik a Római-partot ábrázolja, mellette számmagyarázat található: az üdülők és egyéb létesítmények számozással szerepelnek benne.

A térképhez utcanévjegyzék tartozik, amely a hátoldalon olvasható.

22. ábra - TM 1562 „A Római-part melléktérképen” (részlet)

TM 1181 „A Fővárosi Autóbuszüzem vonalhálózatának térképe”

A Fővárosi Autóbuszüzem vonalhálózatának térképe 1962-ből. A kiadásért felelős: Horváth György. Méretaránya nincs megadva. A térképen nincs utcahálózat, a tömegközlekedés vonalai láthatók, a fontosabb utak nevei e vonalak mellett meg vannak írva. A könnyebb

tájékozódás miatt előnyös, hogy más is jelölve a van a térképen, pl. a zöldterületek (Városliget, Népliget stb.), sporttelepek, temetők, pályaudvarok, színházak, múzeumok, emlékművek, kilátók és a repülőtér. A városhatár jelölve van, de a kerületek határai nincsenek. A térképhez egy melléktérkép tartozik, amelyen a belváros látható nagyobb méretarányban, de a pontos értéke itt sincs megadva. A hátoldalon az autóbuszok végállomásai olvashatók valamint az első és az utolsó járat indulási időpontja.

TM 1563 „Munkatérkép”

Budapest munkatérképe 1963-ból, amely tematikája a TEGETA 1921 térképéhez hasonló. A kiadásért Dr. Hegyi Gyula felelt, műszaki vezető Domokos György volt. A fontosabb különbségek a következők: A kerülethatárok egyáltalán nincsenek jelölve. Az erdős területeket nem jelöli külön színnel. Ezt azt eredményezi, hogy a beépített területek és az erdős területek egymástól való megkülönböztetése a térkép alapján nem lehetséges.

TM 1588 „Munkásmozgalmi beszélő térkép”

Beszélő térkép. A budapesti munkásmozgalom és ifjúsági mozgalom térképe 1968-ból. Megjelent a Kommunisták Magyarországi Pártja és a Kommunista Ifjúságunk Magyarországi Szövetsége megalakulásának félévszázados jubileumára a KISZ budapesti bizottsága kiadásában a Kartográfiai Vállalat gondozásával. A kiadásért Fibrek Vilmos felelt. A térkép külső jegyei, jelmagyarázata a TM 1562 térképéhez hasonló. Tartozik hozzá egy melléktérkép, amely Budapest jelenlegi (1968.) és 1919. évi határát ábrázolja. Az 1919. évi határ élénkebb színű és vékonyabb, az 1968. évi halványabb és vastagabb. Összességében az 1919. évi határ szembetűnőbb, noha a 1968. évinek kellene jobban látszania meglátásom szerint. Bár akármelyik formában vannak jelölve a határok, a kettő közötti különbség jól látható. A térképhez tartozik egy leírás „Miről beszél a térkép” címmel. A szöveget Péntek Gyula állította össze. A hátoldalon olvasható néhány személy neve és rövid életrajza. Néhány közülük: Balázs Béla, József Attila, Kun Béla, Radnóti Miklós, Révai József, Sallai Imre, Schönherz Zoltán, Stromfeld Aurél, Szabó Ervin, Szamuely Tibor. Továbbá a múzeumok, képtárak, műemlékek, szobrok és egyéb nevezetességek címei vannak feltüntetve.

23. ábra - TM 1588; „A munkásmozgalmi beszélő térkép címlapja a ”Miről beszél ez a térkép” című leírással” (részlet)

TM 1587 „Fürdőtérkép”

Budapest fürdőit ábrázoló térkép 1968-ból, méretaránya nincs feltüntetve. A térkép magyar, angol, francia, német és orosz nyelvű jelmagyarázattal rendelkezik. 5 féle fürdőt különböztet meg: Gyógy-, strand-, sport-, egyéb kis és tisztasági fürdőket. A térképi jelek alapján ezeket a fürdőket további csoportokra lehet osztani, mégpedig a vetkőző helyek száma alapján. A fürdők fajtájától függően a kategóriahatárok más és más számoknál vannak meghúzva:

gyógyfürdők: <500, 500-1000 és 1000 <.

strand- és sportfürdők: <2000, 2000-5000, 5000 <.

egyéb kis fürdőknél csak egy kategória létezik: <2000.

tisztasági fürdők esetén nincs megírva a vetkőző helyek száma.

A fürdőkön kívül még a gyógyvizű források és kutak jelei képezik a jelmagyarázat részét, amelyek 3 csoportra vannak felosztva hőmérséklet szerint. Pirossal a 35 és 75 fok közötti, kékkel a 20 és 35 fok közötti, fekete, fehér körrel (fekete karika belseje fehér, közepén egy fekete ponttal) a 20 fokosnál hidegebb vizű források és kutak láthatók. Szokatlan, hogy a lakatlan, beépítetlen területeket zölddel jelöli. Ugyan a zöldterületek (parkok, ligetek, erdők) is zölddel vannak ábrázolva de más árnyalattal. Ennek ellenére nehéz elkülöníteni a térkép

alapján a zöldterületeket az egyéb, lakatlan területektől. A határok sötétszürke színűek: Budapest határa folytonos vonallal, a kerületek határa szaggatottal vannak ábrázolva. Az utcahálózat fontosabb elemei láthatók, de nem mind névvel. Csak a legfontosabb utak nevei szerepelnek a névjajzban. A Budapestről kivezető utaknak csak egy része van számokkal jelölve. Csak bizonyos utak mellett olvasható egy-egy településnév, amely felé halad az út. Nem mindig a legnagyobb település neve van megírva, amely felé vezet az út. Pl. a négyes útnál Püspökladány neve szerepel. Véleményem szerint jobb lett volna a legnépesebb település nevét feltüntetni, amely felé az út halad.

24. ábra - TM 1587; „Fürdőtérkép” (részlet)

TM 1589

Sok hasonlóság van a közte és a TM 1562 térkép között. Fontosabb különbségek a következők: A címlapja mást ábrázol, a jelmagyarázat és egyéb megírások magyar, angol, francia, német és orosz nyelvűek, nincs a Római-partot ábrázoló külön melléktérkép, az utcanévjegyzék néhány környező település közterületneveit is tartalmazza: Budakeszi,

Budaörs, Csömör, Diósd, Ecsér, Érd, Fót, Gyál, Kistarcsa, Nagytarcsa, Pilisborosjenő, Solymár, Üröm és Vecsés. A térkép lezárása után történt utcanévváltozások és új elnevezések külön meg vannak írva.

TM 1590

A térkép sok szempontból hasonlít a TM 1563 térképre. A fontosabb különbségek a következők: Ennek a térképnek van jelmagyarázata, amely a határokat és a közlekedési hálózat elemeit jelöli. Az akkori XX. kerület – amelynek ma már egy része a XXIII. kerület – legdélebbi része nem fért el, így külön került ábrázolásra. A térképnek minimális mértékben van domborzatrajza: Néhány csúcs neve és magassága olvasható, de több helyen a csúcs pontos helye sincs megjelölve pl. a Kakukk-hegy 430 m. Ahol van, ott ponttal történik a jelölés pl. a Tábor-hegy 391 m. Viszont vannak csúcsok, amelyeknek a magassága sincs megírva pl. a Vihar-hegy.

TM 1412 „A Budapesti Közlekedési Vállalat vonalhálózati térképe”

Budapesti Közlekedési Vállalat vonalhálózati térképe 1969-ből. A kiadásért Szabó Tibor felelt. Sok szempontból hasonlít a TM 1580 térképhez, de vannak különbségek: A térkép kevésbé részletes. Nem ábrázolja Budapest tágabb környezetét. Esztétikailag kevésbé szép a jegyárúsító helyek piros (állandó) és zöld (ideiglenes) háromszögekkel történő jelölése miatt. Így a térképen nem lehet igazán jól kiigazodni, főleg a belvárosban. A jelmagyarázatban a csak az autóbusz, villamos, földalatti, fogaskerekű, trolibusz, HÉV, hajó és vasútvonalak valamint a jegyárúsító helyek szerepelnek, más nem. A térkép hátoldalán az autóbusz, villamos, trolibusz, HÉV és hajójáratok végállomásai, az első és az utolsó járat indulási időpontja valamint a menetidejük percben van megírva. Ezen kívül az utazással kapcsolatos tudnivalók olvashatók.

25. ábra - TM 1412; „A Budapesti Közlekedési Vállalat vonalhálózati térképe” (részlet)

TM 1413 „A metró és a felszíni csatlakozó vonalak térképe”

A budapesti metró és felszíni csatlakozó vonalak térképe 1970-ből. Méretaránya nincs megadva. Kiadta a Földalatti Vasút Vállalat, a kiadásért Udvari László felelt. Célszerű lett volna jelölni a csatlakozó járatok teljes vonalát, hogy látni lehessen, melyik csatlakozó járatral hova lehet eljutni, még akkor is, ha így a földalatti vonalak kevésbé emelkednének ki. A kerületek száma és a nagyobb városrészek nevei fel vannak tüntetve, de a kerületek határai nincsenek. Balra lent egy táblázat látható a járatsűrűségről.

TM 1593 „A forgalomszámlálások számláló állomásainak térképe”

A munkanapi és szombati forgalomszámlálások számláló állomásait ábrázoló térkép 1971-ből. Méretaránya nincs megadva és jelmagyarázat sem tartozik hozzá. A kiadásért Dr. Hegyi Gyula felelt, a műszaki vezető Domokos György volt. Az egyes számláló állomásokon egy betű és négy szám látható pl. B 06 01, D 08 06, I 02 01. Nincs megmagyarázva, hogy a betű

és a számok mit jelentenek. Indokolt lett volna készíteni egy jegyzéket, amely megmutatja, hogy hol mekkora a forgalom. Vagy átlagértékeket, vagy pedig egy meghatározott időpontra vonatkozólag lett volna érdemes a forgalmi adatokat feltüntetni. A számok kiemelkednek a térképen látható többi elemhez képest, így pl. a névrajz elolvasása nem könnyű – főleg a belvárosban. A határok pirossal vannak ábrázolva, a Dunán szaggatott vonalazással. A közlekedési hálózat csak a vasútvonalakra terjed ki.

TM 1417

Budapest közigazgatási határát és a kerületek területi lehatárolását ábrázoló térkép 1971-ből. Minősítése: szolgálati használatra. Mivel sok nyílt minősítésű térképnek sincsen megadva méretaránya, így e hiányosság a térkép minősítésének ismeretében már majdhogynem természetes. A térkép melléklet egy határleíráshoz. Készült a Budapesti Városépítési Tervező Vállalat Városrendezési és Városgazdálkodási Iroda Rendezési Tervelőkészítő Szakosztályán. Tematikájából adódóan jól megkülönböztethetők a kerületek, amelyek a pontozott vonalas elválasztás mellett színekkel is el vannak különítve. A kerületek számai piros színűek. A névrajz a fontosabb utcák neveit tartalmazza. A fontosabb utcák elég tág értelemben vett utcákat jelentik, sok olyan közterület neve is szerepel, amely sok más térképen nem, viszont azoknál a térképeknél, amelyek az összes utcanevet tartalmazzák, azoknál kevesebb név szerepel ezen a térképen. A névrajz a városrészek neveit nem foglalja magába.

TM 1222 „Mozitérkép”

A budapesti mozik térképe 1972-ből, méretaránya nincs megadva. A jelmagyarázat három fajta mozit különböztet meg: Bemutató mozik (piros), utánjátszó mozik (kék) és továbbjátszó mozik (fekete). A lakott területeket kék, a lakatlan területeket zöld szín jelöli – nemcsak a zöldterületeket (erdő, park, liget). A Duna szürke, más vízrajzi elemek feketék (Rákospatak, Sziláspatak), pedig a vízrajzi elemeket késsel szokás ábrázolni. Bár a térkép látványra szép, szokatlan a színhasználat. Az úthálózat fontosabb elemei láthatók, de nem mindegyik neve szerepel a névrajzban. A névrajz a városrésznevekre nem terjed ki. A kerületek piros szaggatott vonallal el vannak választva egymástól. A moziknak meg vannak írva külön, a térképen kívül számozással, a nevei, címei, telefonszámai és a kocka, amelyben található, ami előnyös a könnyebb tájékozódás miatt. Pl. Ugocsa C3 XII. Ugocsa utca 10. telefon: 355-146. Külön leírás olvasható a mozik pénztári rendjéről és a különleges mozikról.

26. ábra - TM 1222; „Mozitérkép” (részlet)

TM 1602

A TM 1589 térképtől annyiban különbözik, hogy az utcanévjegyzék nem tartalmazza a környező települések közterületneveit. 1974. évi kiadás.

TM 1436 „A felszíni vizek bakteriológiai vízminőségének térképe”

A fővárosi felszíni vizek bakteriológiai vízminőségét ábrázoló térkép, amelynek a méretaránya utólag ceruzával lett ráírva: 1: 125 000. A jelmagyarázat a Salmonella pozitívítást két részre osztja: 33% alatti és feletti értékekre, ezek különböző keresztekkel vannak jelölve. A vizek tisztaságát négy kategóriába sorolja: Létezik tiszta, kissé szennyezett, szennyezett és erősen szennyezett. Ezen kívül baktérium számok, fekete-indikátorok, súlyozott kategóriák szerepelnek a jelmagyarázatban. A térkép fekete-fehér, a fehér alapon

feketével vannak jelölve a vízrajzi elemek, a jelek, a határok és a kerületek számai. Más nem jelöl a térkép, de a tematikájából adódóan nem is kell.

TM 1568

Budapest 1: 10 000 méretarányú 11 szelvényből álló fekete-fehér térképe 1975-ből. A térkép minősítése: Szolgálati használatra. Az alaptérkép az 1: 10 000 topográfiai térkép vázlatos kivonata. Az első szelvényen egy áttekintő térkép is látható, amely megadja, hogy melyik területet melyik szelvény ábrázolja, bár logikusan nyugatról keletre és északról délre történik a számozás. Az áttekintő térképen a legfontosabb utak vannak ábrázolva, de nem mindegyik neve van megírva. Az névrajz részletes és jól olvasható az utcanevek és a városrésznevek tekintetében is. A patakok patak volta nem látszik jól, az úthálózati elemek jelöléséhez hasonlít. A kerületek határai nincsenek jelölve. Sok pont magassága fel van tüntetve, olyanoké is, amelyeknek még a nevük sincs megírva. Ennek több helyen az az oka, hogy az adott magassági pontnak nincs is neve.

TM 1351

Budapest 1: 20 000 méretarányú 4 szelvényből álló térképe 1975-ből. A térkép fekete-fehér, minősítése: Szolgálati használatra. A kerületek határai nincsenek jelölve. Az utcanevek az utcák mellett vannak megírva, ez nehezíti a közterületek beazonosítását, főleg a belvárosban illetve azokon a területeken, ahol sűrű az utcahálózat. A közlekedési vonalak közül csak a vasútvonalak és a HÉV vonalak vannak ábrázolva. Az átagosnál több magassági pont van feltüntetve, soknak közülük még neve sincs. A térképhez nem tartozik jelmagyarázat.

TM 1345

Ábrázolásmódjában hasonlít a TM 1436 térképhez, de a tematikája más: A fővárosi felszíni vizek kémiai vízminőségét mutatja be. Méretaránya nincs megírva, de ugyanaz, mint a TM 1436 térképnek (1: 125 000). A jelmagyarázat három elemet tartalmaz: Oxigénháztartás, szervesetlen komponensek és ipari komponensek szerepelnek benne. Mindhárom tényezőkön belül 4 kategória van megkülönböztetve, amelyek határai nincsenek pontosan definiálva.

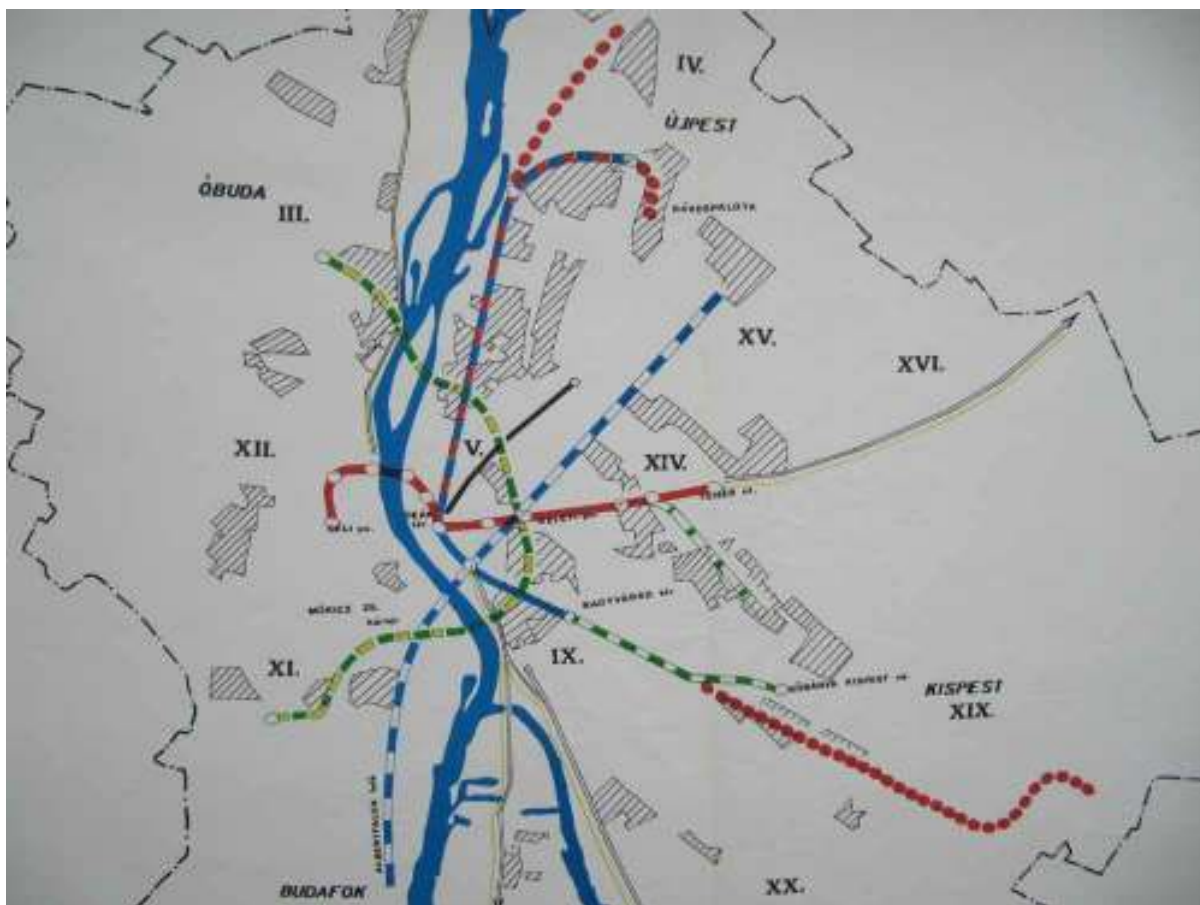
TM 1549 „Budapest autótérképe”

Budapest autótérképe 1975-ből. Az Országos Idegenforgalmi Tanács megbízásából kiadta a V. T. Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat. A kiadásért Teszár József felelt. A fontosabb utak piros színnel jól láthatóan és ezáltal a több utcától élesen elkülönülve jelennek meg a térképen: Nagykörút, M1 – M7 autópálya, Bécsi út, Szentendrei út, Váci út, Rákóczi út, Kerepesi út, Baross utca, Kőbányai út, Kőrösi Csoma Sándor út, Jászberényi út, Pesti út, Üllői út, Ferihegyi repülőtérre vezető út, Soroksári út, Budafoki út, Fehérvári út, Nagytétényi út, Budaörsi út és Balatoni út. A sugárutak a nagykörúttól kifelé vannak pirossal kiemelve, véleményem szerint vagy a teljes szakaszukat ki kellett volna emelni, vagy egyáltalán nem kellett volna piros színnel jelölni őket. A névrajz részletes, még a kisebb utcák nevei is megírásra kerültek. A térképhez tartozik egy melléktérkép is, amely Budapest fontosabb útvonalait ábrázolja. Ez úgy vélem felesleges, hiszen a térképnek és a melléktérképének ugyanaz a tematikája. A jelmagyarázat magyar, angol, francia, német és orosz nyelvű, hozzátartozik még néhány fontosabb látnivaló is a képükkel: a Felszabadulási emlékmű, a Millenniumi emlékmű, a Népstadion, múzeumok, a Halászbástya, a Vajdahunyad vára, a Várpalota, hotelek, az Operaház, a Vigadó, az Amfiteátrum, az Állatkert stb. A térkép méretaránya nincs feltüntetve. Néhány pont neve és magassága olvasható, de több helyen a pontos helyük nincs feltüntetve. Ahol mégis, ott pont jelöli őket.

TM 8065 „Metróhálózati térkép”

A budapesti metróhálózat térképe, méretaránya nincs feltüntetve. A jelmagyarázatban foglaltakon kívül Budapest határa és a Duna látható a térképen. Ami ugyan nem tartozik a tematikához, de része a jelmagyarázatnak azok a lakótelepek. A tematikához tartozó jelölt elemek a kelet-nyugati metróvonal, az észak-déli metróvonal (I, II, III. és későbbi ütemek szerint négy kategóriára osztva), a millenniumi földalatti, az elővárosi gyorsvasutak (HÉV), a Zuglói - Dél-budai tervezett, Kelenföld – Óbuda harántvonal, és a Népstadion – Kőbánya vonal. A lakótelepek megírása és jele egyvonalban van, az alatta levő jelek a megíráshoz képest eggyel lejjebb csúsztva, így a jelmagyarázat alapján nehezebb tájékozódni. Az észak-déli metróvonal első szakasza a Deák Ferenc tértől a Nagyvárad térig tartó szakasz, a második a Nagyvárad tértől Kőbánya-Kispestig, a harmadik a Deák Ferenc tértől Újpest-Központig. További ütemek: Újpest-Központtól Rákospalota felé, Újpest-Városcsúsztól Káposztásmező felé és a Határ úttól a Ferihegyi repülőtér felé vezető vonal, amelyek mind a mai napig nem

készültek el. A jelmagyarázat szerint a további szakaszokat jelölő piros pontok fekete vonallal össze vannak kötve, de a térképen csak a piros pontok láthatók a nyomvonalon, a fekete vonal nem. Egyik szakasz határa sem az Árpád hídi állomás, amely egy ideig végállomás volt. A milleniumi földalatti vonalát feketével jelöli a térkép, de ez nem szerepel a jelmagyarázatban. Az is lehetséges, hogy kettő jelölés (az észak-déli vonal további ütemeit jelölő piros pontok és a milleniumi földalatti fekete vonala) egymásra csúszott és ez az oka annak, hogy több jelölés nincs egy sorban a hozzájuk tartozó szöveggel. Az is ezt az elgondolást támasztja alá, hogy innen lefelé a szöveg és a jelek már egy sorban helyezkednek el. Az elővárosi vasutak közül, amelyek egyik végállomása Budapest határán kívül fekszik, nem mindegyiknél van megírva, hogy merre halad. A ráckevei vonalon „Dunaharaszti felé” megírás szerepel, amely helyett jobb lett volna „Ráckeve felé” feliratot megírni. A szentendrei és a gödöllői vonalon nincs a másik végállomás (vagy legalább egy település) feltüntetve, amely felé a vonal halad. A gödöllői vonalon a csömöri elágazás nem szerepel. Az elővárosi vasutak sárga vonallal és vastagabb, a szélein fekete, fehér kitöltésű vonallakkal is jelölve vannak egymás mellett. Felesleges két különböző jelölés ugyanarra, ráadásul a két jelölés nem is esik egybe, ami a ráckevei vonalon a legszembetűnőbb. A gödöllői vonalon kevésbé feltűnő, de ott is jól látszik, a szentendrei vonalnál már majdnem teljesen egybeesnek, de ott is vannak eltérések. A Zugló – Dél budai vonal tulajdonképpen azért nem pontos kifejezése a tervezett vonalnak, mert a járat nyomvonala a XV. kerületig tart a térkép szerint. A tervek önmagukban megfelelőek lennének, de a megvalósítás még hosszú ideig várat magára. A térképen jobbra lent az építési ütemek láthatók az üzembe helyezés évének megírásával. Érdekesség és elgondolkasztó, hogy a Dél-Buda – Zugló vonal esetén az első szakasz üzembe helyezésének éve 1985. A második szakasz (aminek a szakaszszáma nincs külön feltüntetve, csupán logikusan következik) esetében 1988, a harmadik szakasz pedig 1993. A szakaszok terjedelme (melyik szakasz mettől meddig terjed) nincs megírva. Továbbá külön sorban szerepel: a Dél-Buda – Zugló III. vagy IV. vagy folyamatos építés – 1990. A térkép összehasonlítva a mai metróhálózattal tükrözi Budapest fejlődésének gyorsaságát.

27. ábra – TM 8065 „Metróhálózati térkép” (részlet)

TM 1581

Budapest 1976-ban készült térképe, méretaránya nem került megírásra. A jelmagyarázat a közlekedési hálózat elemeit foglalja magába. A térkép négy szelvényből áll, esztétikailag szép a kerületek színezése miatt, ami a könnyű megkülönböztetést teszi lehetővé az olvasó számára. A szelvények mérete különböző: az első és a harmadik mérete kétszerese a második és a negyedik méretének. Ebből adódóan nagyobb területeket is ábrázolnak. Az első szelvény a város északi és északnyugati részét ábrázolja, a második az északkeleti sarkot (a XVI. és a XVII. kerület bizonyos részeit), a harmadik a város déli és délnyugati részét, míg a negyedik a délkeleti sarkot. A jelmagyarázat a második szelvényen olvasható, az utcanevek rövidítése pedig a negyediken. A névrajz részletes mind a közterületnevek, mind a városrész nevek tekintetében. A csúcsok neve és magassága olvasható a térképen, a pontos helyük viszont nincs jelölve.

TM 1443 „Munkatérkép”

Budapest munkatérképe 1976-ból, tematikája a TEGETA 1921 térképpel egyezik, de van köztük különbség: Az utcahálózat fontosabb tagjainak nevei olvashatók, a kisebb utcáké nem. Egyéb tekintetben a két térkép ugyanolyan (domborzatrajz, jelmagyarázat, méretarány hiánya stb.)

TM 1615 „A Fővárosi Vízművek víznyomás övezeti térképe”

A Fővárosi Vízművek víznyomás övezeti térképe 1: 20 000 méretarányban 1977-ből. A térkép négy azonos méretű szelvényből áll, minősítése: Szolgálati használatra. A jelmagyarázatban a határok szerepelnek (város-, kerület-, külterület és belterület határok), vízvezetékek, nyomásfokozók, gépházak, medencék, kutak és víztornyok. A külterület és belterülethatárok elkülönítését nem tartom célszerűnek, mivel nem lehet felosztani Budapestet egy éles vonallal külterületi és belterületi részre. A térképen különböző színekkel összesen 28 zóna van megkülönböztetve, amelyek nem minden esetben pontosak. Létezik Fenyőgyöngye I. zóna, de nincs Fenyőgyöngye II. zóna. Létezik pesti zóna, amely már azért sem lehet logikus elnevezés, mert akkor az egész pesti oldálnak egy zónába kellene tartoznia. A pesti zónának része Kelenföld is. Vannak olyan területek, amelyekről nem lehet tudni, hogy melyik zónába tartoznak. Ezek a területek enklávéhoz hasonlóan teljes mértékben egy másik zónán belül helyezkednek el és a zónaszámuk nincs megírva.

TM 1616

Olyan Budapest térkép, amelynek nincs megírva a méretaránya 1977-ből. Minősítése: Szolgálati használatra. A térkép fekete-fehér, jelmagyarázata nincsen és domborzatrajza sincsen. A kerületek pontozott vonallal el vannak választva egymástól, de ez a jelölés nem feltűnő, így csak nehezen észrevehető. A fontosabb utak nevei a névrajz részét képezik, ami nem foglalja magába a városrészneveket.

TM 1626 „Csatornaüzemi és vízgyűjtő területi térkép”

A Fővárosi Csatornázási Művek csatornaüzemi és vízgyűjtő területi térképe 1: 20 000 méretarányban 1977-ből. A térkép 4 szelvényből áll, az alaptérkép az 1: 10 000 méretarányú

topográfiai térkép vázlatos kivonatának kibővítése. Minősítése: Szolgálati használatra. Készült a Fővárosi Csatornázási Művek tervei alapján a budapesti munkatérkép felhasználásával. A felelős kiadó a Fővárosi Csatornázási Művek igazgatója. A jelmagyarázat elég részletes – a következő elemeket tartalmazza: Csatornázási vízterületek határa, ár- és belvízvédelmi helyek, veszélyes helyek és aluljárók, lefolyástalan mélyterületek, szennyvíztisztító telepek, átemelő telepek, személyzet nélküli szivattyú állomások, szikkasztó aknák, hordalékfogó medencék, szabad- és vészkiömlők, egyesített rendszerű gyűjtők, szennyvízgyűjtők, csapadékvíz zárt szelvényben, részvízgyűjtők határa, lakótelepek és kerület határok. Az utolsó az egyetlen, amelyik nem kapcsolódik a térkép tematikájához, de ennek ellenére olyan információ, amit érdemes jelölni. Úgy vélem, hogy a szabad- és vészkiömlőket érdemes lett volna külön jelekkel ellátni, úgy, ahogy a veszélyes helyeket és az aluljárókat is. Minden szelvényen fel van tüntetve, hogy a térkép 1978-ban készült. Viszont az első szelvényen balra fent 1977. év olvasható. A névrajz részletes, de mivel az utcák mellett kerültek megírásra az utcanevek, ezért nehezebben azonosíthatók be a közterületek, mint az olyan térképeken, amelyekben az utcanevek az utcán helyezkednek el. A beazonosítás különösen a belvárosban nehéz és azokon a területeken, amelyekben sűrű az utcahálózat. Sok pont magassága megírásra került, több olyan is, amelyiknek még neve sincs.

TM 1447

Tematikája ugyanaz, mint a TM 1412 térképnek. Annyiban különbözik, hogy csak az egész hónapban nyitva tartó jegyárúsító helyeket jelöli, ezáltal könnyebben ki lehet rajta igazodni, mivel kevesebb jelölés szerepel. A kiadásért Telepó Sándor felelt. 1978. évi térkép.

TM 1619

Tematikája ugyanaz, mint a TM 1615 térképnek. A főbb különbségek a következők: Ez a térkép egy szelvényből áll, méretaránya 1: 40 000, a jelmagyarázatban nem szerepel külterület- és belterület határ, aminek az elhagyása célszerű is. 28 helyett csak 27 zónát különít el. Csak a fontosabb utak vannak ábrázolva, de azok nevükkel együtt. Mivel a térkép egy szelvényes, ezért kevésbé részletes (ez méretarányából is következik), viszont jobban áttekinthető.

TM 1266 „Közmű-alaptérképek szelvénybeosztása”

Budapest 1: 500, 1: 1 000, 1: 5 000 és 1: 20 000 méretarányú közmű-alaptérképeinek szelvénybeosztása. Az 1: 20 000 méretarányú térkép 4 szelvényen ábrázol, az 1: 5 000 méretarányú 174 szelvényen, az 1: 1 000 méretarányú pedig 1197 szelvényen. Az 1: 500 méretarányú esetén nincsenek feltüntetve a szelvények. Ennek oka, hogy egy szelvény nagyon kicsi területet ábrázol és ebből kifolyólag nehéz lenne a szelvénytípusok megnevezése, mivel az 1: 1 000 méretarányú térkép szelvénytípusai is nehezen olvashatók. Az 1: 500 méretarányú térképen 4 szelvény ábrázol akkora területet, mint az 1: 1 000 méretarányú térképen egy szelvény. Ez nem jelenti azt, hogy az 1: 500 méretarányú térkép $1197 * 4 = 4788$ szelvényen ábrázolja Budapestet. Csak azok a szelvények vannak számozva, amelyeknek egy részén vagy egészén Budapest területe látható. Az olyan szelvények nincsenek számozva, amelyek nem ábrázolnak budapesti területet. Tehát ha az 1: 1 000 méretarányú térkép szelvényeit négy részre (északnyugati, északkeleti, délnyugati és délkeleti) osztjuk, olyan szelvényeket is kapunk, amelyek egyáltalán nem ábrázolnak budapesti területet. Ilyen 1: 1 000 méretarányú szelvény pl. 367, 502, 569, 908, 1194. Az 1: 500 méretarányú szelvény beosztásának érzékeltetésére csak példaként van egy 1: 1 000 méretarányú szelvény négy részre osztva. A térkép fekete-fehér, a kerületek határai és számai fel vannak tüntetve. Ez a könnyebb tájékozódás elősegítése céljából előnyös, de még nehezebbé teszi a szelvénytípusok közötti kiigazodást. A szelvénytípusozás az 1: 20 000 és 1: 5 000 méretarányú szelvények esetében logikus, nyugatról keletre és északról délre történik, de az 1: 1 000 méretarányú szelvények számozása nem ezt az elvet követi, így nehezebb rajta kiigazodni.

TM 1460

Tematikáját tekintve ugyanaz, mint a TM 1447 térkép, de van néhány kisebb különbség. A térkép 1981. július 31.-éig jóváhagyásra került vonalakat ábrázolja, és 1982. januártól érvényes. A kiadásért Pásztor Lajosné felelt. A térkép hátoldalán szerepnek MALÉV-val kapcsolatos információk: irodák, szolgáltatások, helyfoglalás, jegyeladás, információ, külföldről érkező befizetések, MALÉV Air Tours és a MALÉV kirendeltségei.

TM 1632

Tematikájában ugyanaz, mint a TM 1602 térkép, de néhány kisebb különbség van közöttük: A címlapján más látható – a Gellért-hegy és a Duna egy szakasza. A jelmagyarázat, a fontosabb nevezetességek, színházak, éttermek, kávézók, mulatók, múzeumok, képtárak, uszodák, strandok, műemlékek, látnivalók nincsenek oroszul megírva, pedig 1981. évi térkép. Az éjszakai járatoknál az autóbusz és villamos vonalak vannak megírva orosz nyelven is, de a nappali járatok már nem és az úttörővasút valamint a HÉV vonalak sem. A felsoroltak közül valamennyi meg van írva magyar, angol, francia és német nyelven. A térkép hátoldalán nincs utcanevjegyzék, helyettük német, angol és francia nyelvű leírások olvashatók: Magyarországról, az IBUSZ - ról, különböző programok (városnézés, hajóutak, kirándulás a Budai-hegységbe illetve az Aquincumhoz, a Dunakanyar hajóval illetve távolsági busszal), Budapest a fürdőváros, a Balaton, valamint néhány intézményről: pl. a Nemzeti Galéria vagy a Mátyás templom. Ebből arra következtettem, hogy a térkép elsősorban turisták számára készült.

TM 1465 „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának térképe”

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata és szolgáltatásai. Felelős kiadó: Kiss Jenő főigazgató. Méretaránya nincs megadva. Több jelmagyarázat is tartozik hozzá. Az egyik a térképen jobbra fent látható: Három jelet tartalmaz: A felnőtt-, gyermekkönyvtárak valamint a kettő együtt. Ez a jelmagyarázat a térképhez tartozik. A másik jelmagyarázat a címlapon látható a térkép címe alatt. Ez is jelöli ugyanazokat a kategóriákat, amelyeket a térképhez tartozó, de másfajta jelöléssel. Ezekon túl további jeleket is tartalmaz: Idegen nyelvű állományokat, zenei részlegeket és a hét napjait rövidítve. Utána a könyvtárak címei olvashatók szerinti csoportosításban, amelyeknél a különböző jelölések jelentését a második jelmagyarázat tárja fel az olvasónak. Maga a térkép zöld alapon sárga színnel ábrázolja Budapestet. A városhatár és az úthálózat fehér színű. Csak a fontosabb utak vannak jelölve, azok neveit a névrajz tartalmazza. A kerületek számai is fel vannak tüntetve, de a határaik nincsenek ábrázolva. A Duna a szokásos kék színnel van jelölve. A kanyarulatai nincsenek szépen megrajzolva, a valódinál élesebb törésekkel van ábrázolva.

TM 1644 „Építésföldtani térképsorozat”

Budapest építésföldtani térképsorozata 1: 20 000 méretarányban. Szerkesztette a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat 3. Mérnökgeológiai Osztálya 31. Építéshidrológiai és Építésföldtani Osztálya – Horváth Tiborné, Szentirmai Lászlóné, Szűcs Tatjana és Tóth Imréné. A lezárás ideje: 1980. A térkép tíz szelvényből áll, ebből egy szelvény csak a jelmagyarázatot tartalmazza és a többi kilenc ábrázolja Budapestet. A jelmagyarázat nagyon részletes és több is van belőle. Van külön műszaki állapotról és külön a geomorfológiai térképről. A műszaki állapothoz tartozó jelmagyarázat a következő elemeket tartalmazza: Többszintes épületek, földszintes és kétszintes épületek, vegyes települések (különböző szintű) közművel ellátott területhatárok, lakóépületek és ipari beépítés elől elzárt területek, zöldterületek. Ezekben belül további csoportok vannak megkülönböztetve, mint pl. a többszintes épületeken belül zárt sorú és szabadon álló beépítés, a zöldterületeken belül köztér, park, sportpálya – sporttelep, erdő. További jelölések: Műemlékek, barlangok, pincék, bányák, szeméttelpek. A geomorfológiai jelmagyarázatban lejtőkategóriák, lejtők állaga, általános domborzati formák, akkumulációs formák általában, medrek, völgyek, karsztos formák, homokformák és antropológiai formák szerepelnek, amelyek további részekre (összesen 72) vannak felosztva. Bizonyos szelvényeken külön is van jelmagyarázat, de azok csak azokra az elemekre terjednek ki, amelyek az adott szelvényen jelölve vannak. Van példa olyan szelvényre, ahol a szelvény felét a jelmagyarázat foglalja el. Ez véleményem szerint nem lenne indokolt, egy minden jelölt elemet magába foglaló jelmagyarázat elengedő lenne. A kerületek számai olvashatók a térképen, de ezek nem feltétlenül szükségesek egy ilyen tematikájú térképnél. A névrajz a fontosabb utak neveit és a városrészneveket tartalmazza. A kisebb utcák nincsenek is jelölve, de tematika a nagyobb utcák ábrázolását sem teszi feltétlenül indokolttá.

TM 1641

Budapest 1: 10 000 méretarányú tizenegy szelvényből álló térképe 1983-ból. Minősítése: Szolgálati használatra. A térkép az 1: 10 000 méretarányú topográfiai térkép vázlatos kivonata. A kiadásért Domokos György felelt, a műszaki vezető Szép János volt. Az első szelvényen a szelvénybeosztás is látható. A térkép fekete, fehér és sárga színű. A fehér alapon fekete színű a névrajz és az utcaszámok. Abból a szempontból különleges a térkép, hogy még a kisebb utcák házszámait is jelölve vannak, ez a legtöbb térképen nem szerepel. Sárga színű az utcahálózat, az épületek és a vasútvonalak. Az épületek igényes kidolgozásúak,

nagyon részletesen vannak ábrázolva. Az autóbusz, villamos és trolibuszvonalak nem szerepelnek rajta. A kerülethatárok nincsenek jelölve és jelmagyarázat sem tartozik a térképhez.

TM 1647

Tematikáját és szelvénybeosztását tekintve hasonló a TM 1615 térképhez. A fontosabb különbségek a következők: A jelmagyarázatban több elem szerepel: a „mérő”-k is. A zónák száma több: 29, de létezik 14. és 14/a. A fenyőgyöngye zóna „I” nélkül szerepel, így pontos. A jelmagyarázat és a zónák mellett a nyomásfokozók is megírásra kerültek, belőlük összesen 29 darab létezett a térkép készítésekor. Mindegyik számozva van: 30- 41, 30 – 42, 30- 43, ... , 30 – 70, de több szám kimaradt és nincs rá magyarázat, hogy miért. A számok mellett megírásra kerültek a városrésznevek illetve az utcanevek, ahol a nyomásfokozók vannak.

TM 1481

Budapest 1984. évi térképe. Jelmagyarázata több részből tevődik össze: Elő kutatás és nyersanyagkutatás részekre bontható. Az előkutatás részen belül szerkezetkutató, térképező, építésföldtani térképező és vízkutató fúrások vannak megkülönböztetve. A nyersanyagkutatáson belül szénhidrogén-kutató, ásványbányászati, építőipari és vízkutató fúrások valamint fúrás csoportok, részletesen felfürt területek léteznek a térkép szerint. A határok különös módon kék színűek (ez némiképp szokatlan), a közlekedési hálózatból a vasutak, a HÉV, az úttörővasutak és a hajójáratok vonalai vannak ábrázolva. A névrajz részletes, még a kisebb utcák neveit is tartalmazza. A fúrásokat jelölő helyek a legsűrűbben a három metróvonalon, és azoknak a közelében láthatók. Természetesen léteznek máshol is, de lényegesen ritkábban. A térképtől jobbra a fúrások helyei olvashatók. A fúrások számozással el vannak látva, helyük nagyon sok esetben sarok vagy házszám pontossággal fel van tüntetve. Ugyan a térképhez tartozik keresőháló, de a fúrások helyének megtalálását ez nem segíti elő – nincs megadva a fúrások mellett, hogy pl. F 10. Ez véleményem szerint indokolt lett volna, így még egyszerűbb lenne a keresés.

TM 1660 „A Fővárosi Távfűtő Művek gerincvezeték hálózatának térképe”

A Fővárosi Távfűtő Művek gerincvezeték hálózata 1987-ből, méretaránya 1: 20 000. A négy szelvényből álló térkép az 1: 10 000 méretarányú állami topográfiai térkép vázlatos kivonatának kisebbítése, a változások részleges helyesbítésével. Ez magában hordozza azt, hogy a térkép nem teljesen naprakész, mivel nem minden változás került átvezetésre. A fekete-fehér térkép minősítése: Szolgálati használatra. Vetülete sztereografikus. Az utcánév-hálózat részletes, a kisebb utcák neveit is tartalmazza a névrajz, de azok az utcák mellett vannak megírva, így főleg a belvárosban és a sűrű utcahálózatú területeken nehéz rajta kiigazodni. A jelmagyarázat a 2. szelvényen olvasható. Az üzemegységek hat részre vannak osztva: Észak-pesti, Dél-pesti, Kelet-pesti, Délkelet-pesti, Észak-budai és Dél-budai üzemegységekre. E hat csoporton belül több üzemegység is létezik, mindegyiknek külön meg van írva a címe, telefonszáma és még egy másik szám, amely a térképen jelöli az adott üzemegységet. Ezen kívül a hőbázisok és a bérkazánházak vannak ábrázolva. Ezek azonban nem tartoznak a jelmagyarázathoz, amely e felsorolás alatt található és öt elemet tartalmaz: Forró víz, gőz, üzem, hőbázis és kirendeltség. A kerülethatárok ugyan jelölve vannak fekete pontozott vonallal, de alig láthatók.

TM 1291

A térkép tematikáját tekintve ugyanaz, mint a TM 1447 térkép. A fontosabb különbségek a következők: A jelmagyarázatban nem szerepelnek a jegyárúsító helyek, de azokon a közlekedési eszközökön kívül, amelyeket szoktak jelölni a hasonló tematikájú térképek (metró, autóbusz, villamos, trolibusz, fogaskerekű, HÉV, úttörővasút, libegő, hajó) más közlekedési eszközök nyomvonala is látható: MALÉV autóbusz és mikrobuszjáratok valamint a sikló. A jegyárúsító-helyek jelölésének hiánya jobban áttekinthetővé teszi a térképet. A hátoldalon az utazási információk / tudnivalók magyar, német, angol és orosz nyelven olvashatók.

TM 1657

Több szempontból hasonlít a TM 1647 térképhez (tematika, méretarány, szelvénytérkép). A fontosabb különbségek a következők: Budapest 35 zónára van felosztva, nincs külön 14. és

14/a zóna. 33 nyomásfokozó létezik, de ezek közül többenél nincs megírva, hogy hol található (utca, vagy lakótelep). 1987. évi térkép.

TM 1659 „Budapest közmű alaptérképeinek szelvénybeosztása Egységes Országos Térkép Rendszerben és Sztereografikus rendszerben”

Budapest közmű alaptérképeinek szelvénybeosztása Egységes Országos Térkép Rendszerben és Sztereografikus rendszerben 1: 20 000 méretarányban. A négy szelvényes térkép minősítése: Szolgálati használatra. A térkép az 1: 10 000 méretarányú állami topográfiai térkép vázlatos kivonatának kisebbitése a változások részleges helyesbítésével. Ez magában hordozza azt, hogy a térképen nem minden felel meg teljes mértékben az akkori állapotnak, amikor a térképet készítették, mivel a helyesbítés csak részleges. A térkép az 1: 500 méretarányú EOTR szelvények számozását piros, a szintén 1: 500 méretarányú sztereografikus rendszerű szelvények számozását zöld színnel jelöli. A jelmagyarázat kevés elemet tartalmaz: a határokat jelöli (városhatár, külterület- és belterülethatár (1980. december 31.-ei állapot), kerülethatárok). Én nem tartom célszerűnek a külterület- és a belterület megkülönböztetését, mivel nem lehet élesen lehatárolni, hogy melyik terület belterület és melyik külterület. Ez némileg szubjektív is, kinek mi számít az egyiknek és mi a másiknak. A névrajz részletes, még a kisebb utcák neveit is tartalmazza. Neveik a közterület mellett kerültek megírásra, így főleg a belvárosban és a sűrű utcahálózatú területeken nehéz lehet rajtuk kiigazodni. A közlekedési hálózat nem minden tagjának nyomvonalai vannak ábrázolva: A vasútvonalak, a fogaskerekű és a gyermekvasút szerepel, de az autóbusz- villamos- és trolibuszvonalak nem.

TM 1654

Budapestet hat szelvényen ábrázoló térkép 1987-ből. Észak-déli irányban három, míg kelet-nyugati irányban kettő szelvény fedi le a város területét. Az 1982-84-ben felújított EOTR-be átdolgozott 1: 10 000 méretarányú térképek 1: 20 000 méretarányba lettek lekicsinyítve és átszelvényezve. Így a térkép méretaránya 1: 20 000. Minősítése: Szolgálati használatra. A névrajz a városrészek, a vízrajzi elemek és a hidak neveit tartalmazza, az utcanevek nincsenek rajta feltüntetve, még a legfontosabb utak nevei sem. A jelmagyarázat a 6. szelvényen található, néhány rövidítést is tartalmaz. Pl. barlang, emlékmű, erdészlak, egyetem, kőfejtő, kút, őrház, pályaudvar, sportpálya, tanya, vasútállomás stb. Ezek a térképen helyhiány miatt

nem kerülhettek teljes hosszukban megírásra, ezért volt szükség rá, hogy a rövidítéseket a térképen kívül feloldják és a térkép így könnyebben használható legyen. A jelmagyarázat nagyon részletes: Néhány elem, amelyek nem szerepelnek sok más térképen: Háromszögelési pont és a pont abszolút magassága, szintezési alappont, szintezési főalappont, épületek magasság szerinti csoportosítása, kiemelkedő toronyszerű épület, transzformátor, gáz- villany-távíró- és távbeszélő-vezeték, televízió- és rádióantenna, kerítések, bokros jellegű ipari növény, veteményeskert, szőlő, füves terület, díszkert és park, sás és nád, gyümölcsös, vízmosás és sziklafal. Hétköznapiabb jelölések: középületek, határok, utak (műút, talajút, mezei út, erdei út), erdő és fasor. Az utaknál is vannak olyan megkülönböztetések, amelyek a térképek közül kevésen vannak elkülönítve. A domborzat ábrázolása a jelmagyarázat szerint szintvonalakkal történik, de erre utaló jelet a térképen nem találtam. Több magassági pont magassága között - ahol a tengerszint feletti magasság különbség több tíz méter – egyáltalán nem voltak szintvonalak. Pedig a jelmagyarázat négy fajta szintvonalat különböztet meg: szintvonalat, főszintvonalat, felező szintvonalat és negyedelő szintvonalat.

TM 1520

Tematikáját tekintve hasonlít a TM 1602 térképhez. A fontosabb különbségek a következők: két melléktérkép tartozik hozzá, az egyik a belvárost ábrázolja nagyobb méretarányban, a másik a metróvonalakat kisebb méretarányban. A pontos méretarány nincs feltüntetve, de ránézésre látszik, hogy melyik térképen nagyobb és melyiken kisebb a kicsinyítés mértéke. A belváros térképe által ábrázolt terület a térképen kék színnel be van keretezve. A jelmagyarázat több olyan jelet is tartalmaz, amelyet több más hasonló tematikájú térkép nem. Pl. a sétáló utcákat, gyalogos alul- és felüljárókat, természetvédelmi területek határait és a Budai Tájvédelmi Körzet határát. A gyalogos alul- és felüljárókat célszerű lenne különböző módon ábrázolni. Az aluljárókat szaggatott vonallal, míg a felüljárókat vékonyabb vonallal jelölném, amelynek a kitöltése is vékonyabb lenne, mint a többi útvonalé. A természetvédelmi területek és a Budai Tájvédelmi Körzet majdnem azonos módon történő jelölését indokolja, hogy mindkettő védett terület, de mégis nehezen lehet a kettőt egymástól megkülönböztetni. A térképen olvashatók közérdekű telefonszámok: turista információ, utazási irodák, MALÉV, MÁV- közösségszolgálat és menetjegyiroda, posta, taxi, autómentő szolgálat, mentők, tűzoltó, rendőrség. Ezek általában öt nyelven (magyar, német, angol, francia és orosz) vannak megírva, de nem mindegyik, pedig célszerű lenne. 1989. évi térkép.

TM 1661

Budapest 1: 20 000 méretarányú négy szelvényből álló térképe 1989-ből. A térképet Bordócz Lászlóné, Csákó Péter, Józai Ildikó, Major Gáborné, Puskás János, Szarvas Andrásné és Tóth Tamás készítette. A jelmagyarázatban mindössze két jel található, mindkettő határjelölés: Budapest, valamint a kerületek határát jelölik. A térkép névrajza zöld színű. A kisebb utcák neveit is tartalmazza, így elég részletes. Viszont főleg a belvárosban és a sűrű utcahálózatú területeken nehezebb kiigazodni rajtuk, mivel a nevek az utcák mellett kerültek megírásra.

TM 1522

A térkép gyakorlatilag ugyanaz, mint a TM 1520 térkép, annyi különbséggel, hogy fel van tüntetve a méretarány – 1: 30 000, valamint a címlapon olvasható szöveg német nyelvű.

TM 1526

Budapest 1989. évi térképe méretarány és jelmagyarázat nélkül. Elsőként az tűnik fel, hogy a vízrajz zöld színű, de nem csak a vízrajz: A határok (városhatár, kerületek határai) és az úthálózat is. A közlekedési hálózatnak csak bizonyos elemei láthatók a térképen. A vasútvonalak, a HÉV-vonalak, a gyermekvasút és a hajójáratok jelölve vannak, az autóbusz, a villamos, a trolibusz és a metróvonalak nincsenek. A térkép hátoldalán utcanévjegyzék található.

TM 1523 „Budapest általános rendezési terve”

Budapest általános rendezési terve – terület-felhasználás, területszerkezet 1989-ből. A jelmagyarázat 3 részre – oszlopra – oszlik: Jelenlegi állapotra, tervezett hosszútávra és tervezett nagytávra. A második és a harmadik között véleményem szerint nincs nagy különbség. Célszerűbb lett volna rövid és hosszú távokat elkülöníteni, természetesen ebben az esetben azt is meg kellene írni, hogy mennyi idő – hány év számít rövid, illetve hosszú távnak. Ennek ellenére a legjobb a három különböző szelvényen történő ábrázolás lenne, mivel így a jelenlegi és a tervezett egymástól történő elválasztása nem egyszerű. A következő elemeket jelöli: Tömör, laza és családi házas beépítés, intézményterület, iparterület, városközpont, üdülő terület, zöldbe ágyazott intézményterület, közlekedési, erdőterület, zárt

kert, mezőgazdasági terület, közműterület, egyéb terület, autópálya, főforgalmi út, forgalmi út, külterület- és belterület határa, metróvonal, HÉV-vonal, Ferihegyi repülőtér belső, középső és külső zajgátló védőövezete. Véleményem szerint túl részletes, több elem egymást fedi: Pl. a közlekedési, az autópálya, a főforgalmi és forgalmi út, mivel az autópálya és a (fő) forgalmi utak is közlekedési utak. A másik példa a városközpont és a tömör beépítés. A városközpontban a legtöbb helyen tömör a beépítés. A külterületek és belterületek egymástól való elválasztása sem célszerű, mivel nem lehet éles határvonalat húzni a külterület és belterület között. Az egyéb kategória pedig azért nem, mivel nem lehet tudni, hogy pontosan mit jelöl.

7. Az ideális Budapest térkép

Minden térképpel szemben elvárás, hogy minél aktuálisabb állapotról tájékoztassa a térképolvasót. A felszín természetes és mesterséges változása miatt a térképi információk akár még egy évnél is rövidebb idő elteltével olyan állapotot tükrözhetnek, ami a valóságban már más képet mutat. Ezért célszerű olyan térkép alapján tájékozódni, amely egy meghatározott időpontbeli állapotot minél jobban közelíti.

A könyvtári gyűjtőmunkám során a térképeknek egy jelentős részét a várostérképek tették ki, amelyek közül soknak nem, vagy csak részben volt domborzatrajza. Amelyiknek volt, azoknál a térképeknél is a síkrajzi elemekről több adatot kellett gyűjtenem, mivel a síkrajz részei túlsúlyban voltak a domborzatrajzi elemekhez képest. A síkrajz változása általában gyorsabban megy végbe, mint a domborzatrajzé, ezért különösen fontos, hogy a változásokat egy újabb kiadású térképre átvezessék és a térképolvasók számára elérhetővé tegyék.

A térkép külső megjelenése szerint lehet egy lapos térkép, vagy atlasz. [5] Az egy lapos térkép könnyebben átlátható, mivel az olvasó az ábrázolt terület egészét egyszerre látja. Hátránya, hogy nagyobb mérete miatt nehezebb kezelni – főleg terepen. Az atlasz - még ha vastagabb is – a nagyobb méretarány sem indokolja, hogy a térképlapok mérete nagyobb legyen, ezért könnyebb a kezelése a terepen. Az atlasz esetében célszerű a szelvényhálózatot úgy kialakítani, hogy szabályos szelvényhálózat képét mutassa a térképolvasónak, így könnyítve meg a térkép alapján történő tájékozódást.

A térképek méretaránya nagymértékben függ attól, hogy mekkora területet és mekkora szelvényen hivatottak ábrázolni. A 0-s méretű szelvényen Budapest ábrázolása legfeljebb 1: 30 000 méretarányban lehetséges. Véleményem szerint a megfelelő méretarány 1: 20 000, ami van olyan részletes, hogy egy átlagos felhasználó számára elegendő információmennyiséget biztosít, így az atlasz jobban használható. Mivel Budapestet körülvevő települések sokrétű kapcsolatban állnak a fővárossal, ezért célszerű nem csak magát a fővárost, hanem a környező településeket is ábrázolni a térképen (Budakeszi, Nagykovácsi, Solymár, Pilisvörösvár, Pilisborosjenő, Üröm, Budakalász, Dunakeszi, Fót, Mogyoród, Csömör, Kistarcsa, Nagytarcsa, Pécel, Ecser, Maglód, Vecsés, Gyál, Dunaharaszti, Érd, Diósd, Budaörs, Törökbálint). Vannak olyan települések, amelyek bár szerves részét képezik Budapest agglomerációjának, mégsem lehetséges a területük ábrázolása egy Budapest térképen, csak olyanon, amely a főváros környékét is ábrázolja.

Budapest és környéke térképen érdemes még szerepeltetni további településeket is: (Gödöllő, Isaszeg, Gyömrő, Szigetszentmiklós, esetleg még Szentendre.)

A budapesti agglomerációba 81 település tartozik, de nem feltétlenül szükséges mindegyiket ábrázolni és nem is indokolt, csak egy „Budapest és tágabb környezete” vagy „A budapesti agglomeráció” című térképen.

Alapelvárás egy térképpel szemben, hogy a határokat jól láthatóan jelölje, hogy a település területe jól megkülönböztethető legyen a környező településektől. A jól megszokott és feltűnő piros szín kitűnően alkalmas e célra. A városon belüli közigazgatási egységek – a kerületek – határvonalainak jelölése nem feltétlenül szükséges. Azért nem, mert ha jól láthatóan vannak ábrázolva, akkor a többi elem kevésbé feltűnő. A közigazgatás jól láthatósága érdekében a kerületek színezése mindenképpen szükséges. Négy szín használata egyértelműen elválasztja egymástól a kerületeket. A több szín a térképnek esztétikailag szép látványt nyújt, de az elkészítést bonyolultabbá teszi és feleslegesen tereli el a figyelmet a valódi tartalomról. A színeknek egymástól élesen el kell különülniük, nehogy esetleg két szomszédos kerület az egybeolvadás érzését keltse a hasonló színek miatt.

A névrajznak minden közterületnevet tartalmaznia kell (utca, út, tér, körút, rakpart, fasor, köz, sétány, park stb.). Előfordulnak olyan kicsi közterületek, ahol a teljes név megírása nem lehetséges hely hiányában. Ekkor lehetőség van rövidítést alkalmazni, amit fel kell oldani vagy az utcánévjegyzékben, vagy olyan helyen a térképnek ugyanazon a szelvényén, ahol elegendő hely áll rendelkezésre. Még jobb a mindkét helyen megírt magyarázat. Létezik más lehetőség is, a számokkal való jelölés. Ilyenkor a számhoz tartozó közterületnevet ugyanazon a szelvényen kell megírni, ahol a számmal jelölt közterület fekszik. Úgy vélem, hogy az első – a rövidített formában történő jelölés – a jobb megoldás.

A közlekedési hálózat tagjait a vonalak megjelölésével és számozással mindenképpen jelölni kell, de érdemes az autóbusz-, villamos- és trolibuszvonalak megállóhelyeit is feltüntetni. A megállók neveit nem célszerű megírni, mivel a sok megírás nehezítené a térképen való kiigazodást. A metró-, HÉV-, vasútvonalak, fogaskerekű és gyermekvasút vonalán a megállóhelyek megírása viszont indokolt.

A domborzatrajz ábrázolása is szükséges. A legjobb a szintvonalas domborzatábrázolás, mivel ez a legkönnyebben mérhető. A szemléletesség tekintetében elmarad más módszerektől, de összességében a legcélszerűbb, főleg a turisták, kirándulók szemében.

A belvárost érdemes nagyobb méretarányban külön is ábrázolni. A méretaránynak jelentősen nagyobbak kell lennie, mint az egész várost ábrázoló térképé. Az 1: 10 000 megfelelő. A térképnek azon a részén is, amelyik a belváros térképen külön is van ábrázolva, érdemes a

jeleket (fontosabb épületek, középületek, házszámozás stb.) feltüntetni annak ellenére, hogy a nagyobb méretarányú térképen szerepelnek. Az atlasz elején szükséges egy áttekintő térkép, amelyik a szelvény számozást mutatja be. Ennek a térképnek elég egy oldal, ebből adódóan a méretaránya jóval kisebb 1: 150 000. Ezen a térképen a kiigazodás könnyítése miatt indokolt ábrázolni a kerületeket színezéssel és számozással, a legfontosabb útvonalakat (autópályák számozással, körutak, sugárutak, vasútvonalak, HÉV-vonalak, repülőterek). A névrajzot célszerű kiterjeszteni a környező települések neveire, a Budapest városrészeit nem szükséges tartalmaznia – a kerületek számozás elegendő. A fontosabb utak neveit érdemes megírni. Azért nem feltétel, hogy sok mindent tartalmazzon az áttekintő térkép, mert a pontos tájékozódásra maga a térkép szolgál, az áttekintő csak segédlet és kis méretaránya miatt sem tartalmazhat sok jelet, nevet, mert akkor nehéz lenne rajta kiigazodni.

Nélkülözhetetlen része a térképnek a jelmagyarázat. Itt minden jelölést, ami szerepel a térképen meg kell írni, hogy mit jelöl: határvonal, az összes út (autópálya, osztottpályás gyorsforgalmi út, áthajtási főút, sétálóutca, egyirányú utca, turistaút, bicikliút stb.), névrajzi elemek (városrésznév, közterületnév, domborzatrajz stb.), házszámozás, közlekedési hálózat tagjai (autóbusz, villamos, trolibusz, metró, HÉV, fogaskerekű, gyermekvasút, sikló, libegő, hajójárat), polgármesteri hivatalok, kórházak, rendelőintézetek, gyógyszertárak, rendőrségek, oktatási intézmények (egyetem, szakközépiskola, gimnázium, általános iskola), fontosabb középületek, múzeumok, könyvtárak, színházak, mozik, uszodák, gyógyfürdők, piacok, nagykövetségek, emlékművek, szobrok, kilátóhelyek, autóbusz-állomások, pályaudvarok, repülőterek, bevásárló- és szórakoztatóközpontok, sportpályák, szállodák, parkok, zöldterületek, erdők, turistautak, védett területek, szintvonal magassági értékkel, hegycsúcsok, vízrajzi elemek (folyó, tó, patak stb.).

Azokat az elemeket, amelyeknek címük van, érdemes őket külön megírni címmel és a helyük pontos megadásával (oldalszám, kocka). Ezek a polgármesteri hivatalok, kórházak, rendőrségek, egyetemek, fontosabb középületek, múzeumok, könyvtárak, színházak, mozik, uszodák, gyógyfürdők, piacok, nagykövetségek, autóbusz-állomások, pályaudvarok, repülőterek, bevásárló- és szórakoztatóközpontok, sportpályák és szállodák.

Az utcanévjegyzék is elengedhetetlen része a térképnek. Ebben az összes térképen szereplő névnek (közterületnevek, városnevek, városrésznevek) szerepelnie kell, a környező településeket is beleértve a kereséshez szükséges jelöléssel, ami az oldalszámot és a kockát adja meg, ahol a keresett közterület neve megírásra került.

A térkép címlapjára egy jellegzetes fotót érdemes elhelyezni, amely egy ismert turistalátványosságot ábrázol. pl. a Citadella.

A gyűjtőmunkám során megvizsgált térképek tematikájukat tekintve különbözőek voltak, így leírásomat nem lehet minden egyes térképre általánosan érteni. A leírtak természetesen a térképek tematikájának függvényében változhatnak, a célközönség miatt bizonyos elemekkel kiegészülhetnek, más elemek pedig a generalizálás miatt nem kerülhetnek rá a térkép lapjaira.

8. Bibliográfia, hivatkozások, térképek

bibliográfia:

Fabó Beáta – Holló Szilvia Andrea, 2003, Budapest térképeinek katalógusa, Sasfi Csaba, Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 963 7323 36 8 Ö, II/1 kötet 29 – 164, III. kötet 19-81

hivatkozások:

1. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Budapest>
2. http://hu.wikipedia.org/wiki/Budapest_ker%C3%BCletei
3. <http://mercator.elte.hu/~farago/index.html>
4. <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/szakdolg/kovacs-aniko/dolg.htm>
5. http://lazarus.elte.hu/~zoltorok/oktat/web/hallagtoi_jegyzet_1.pdf

térképek:

1. TEGETA 2369; „Budapest térkép autótérkép melléktérképpel”
2. TEGETA 2371; „A Magyar Királyi Honvéd Térképészeti Intézet kiadásában megjelent Budapest térkép”
3. TEGETA 2370; „Dr. Irmédy-Molnár László és Jaeger Károly tervezte Budapest térkép”
4. TEGETA 1921; Budapest munkatérképe
5. TEGETA 1236; A Fővárosi Autóbuszüzem vonalhálózati térképe
6. TEGETA 4090; „Budapest 1986-ban megjelent várostérképe”
7. TM 1045; „Budapest és környékének földtani térképe” (részlet)
8. TM 505; „A Tolnai lexikon térképmelléklete” (részlet)
9. TM 784; „Nagy-Budapest úthálózatának térképe” (részlet)
10. TM 764; Nagy-Budapest általános csatornázásának helyszínrajza
11. TM 1096; „Budapest beépítettsége 1873-ban” (részlet)
12. TM 1096; „Budapest beépítettsége 1896-ban” (részlet)
13. TM 1096; „Budapest beépítettsége 1914-ben” (részlet)
14. TM 1096; „Budapest beépítettsége 1932-ben” (részlet)
15. TM 574; „Budapest átnézeti térképe 1882-ből” (részlet)

16. TM 11142; „Kogutowicz Manó által kidolgozott Budapest térkép” (részlet)
17. TM 859; „Rendőrségi zsebkönyv melléklet” (részlet)
18. TM 825; „Az utasforgalom térképe” (részlet)
19. TM 845; „Mezőgazdasági térkép” (részlet)
20. TM 976; „Útburkolati térkép” (részlet)
21. TM 7381; „HÉV-vonalak térképe”
22. TM 1562 „A Római-part melléktérképen” (részlet)
23. TM 1588; „A munkásmozgalmi beszélő térkép címlapja a ”Miről beszél ez a térkép” című leírással” (részlet)
24. TM 1587; „Fürdőtérkép” (részlet)
25. TM 1412; „A Budapesti Közlekedési Vállalat vonalhálózati térképe” (részlet)
26. TM 1222; „Mozitérkép” (részlet)
27. TM 8065 „Metróhálózati térkép” (részlet)

9. Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondok Faragó Imrének, aki témavezetőmként segítette szakdolgozatom megírását. Továbbá köszönet illeti meg Verebiné Fehér Katalint és az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárának dolgozóit, akik számos térképet bocsátottak rendelkezésemre. Segítségük nélkül munkám nem született volna meg.

NYILATKOZAT

Név: Gyöngyösi Ádám

ELTE Természettudományi Kar, szak: Földtudomány BSc

ETR azonosító: GYAOAAT.ELTE:

Szakdolgozat címe: Budapest térképezettsége

A **szakdolgozat** szerzőjeként fegyelmi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a dolgozatom önálló munkám eredménye, saját szellemi termékem, abban a hivatkozások és idézések standard szabályait következetesen alkalmaztam, mások által írt részeket a megfelelő idézés nélkül nem használtam fel.

Budapest, 2010.04.29.

a hallgató aláírása